This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Digitized by Google

~~N 33.~~

C 6. 92

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT

Digitized by Google

Digitized by Google

à D'Ubouugue L'ainé

Digitized by Google

M. B.
BL 1254
Soc. Jesu Louanij. 1641.
H. 33.

IO. ANTONII

VIPERANI

DE

POETICA

LIBRI

TRES.



ANTVERPIÆ,
Ex officina Chriſtophori Plantini,
Architypographi Regij.
M. D. LXXIX.

Digitized by Google

Svmma privilegii.

Regis Priuilegio cautum eſt, ne quis citra Chriſtophori Plantini Architypographi Regij voluntatem *Io. Antonij Viperani opera*, intra octennium à die impreſſionis abſolutę, imprimat, aut alibi impreſſa importet, venaliáue habeat intra omnes ditionis eius fines. qui ſecus faxit, pœna multabitur quæ expreſſa eſt in regio diplomate, dato Bruxellæ 20. Martij, M. D. LXXVI.

Sign.

Iac. Blyleuen.

Digitized by Google

ANTONIO PERENOTO S. R. E. CARDINALI GRANVELLANO,

IO. ANTONIVS VIPERANVS.

LIBROS de arte poëtica, quos ſummo ſtudio & labore compoſui, tibi, cui plurimum debeo, & plurimum volo debere, ob ingentem tuorum in me meritorum multitudinem, dedico PERENOTE Cardinalis ampliſſime, obſeruantiæ in te meæ & amoris teſtificandi gratia. Nam maiore opera & diligentia opus fuit ad eam artem pertractandam, quæ Latinis literis minus illuſtrata eſt. Etenim præter Horatium non habemus, qui de poëtica quicquam ſcripſerit: atque is nullum

 ordi-

Digitized by Google

ordinem doctrinæ tenuit; non poëticæ notionem euoluit, non formas diſtinxit, non diſtinctè quid cuique generi conueniret expoſuit: &(quod certè maximum eſt argumentum eius quod dicimus) ipſius artis vocabula pauca admodũ videmus Latinitate donata. Quin etiam Græcorum vnius ſolùm Ariſtotelis, nec de vniuerſa quidem arte, ſed de tragœdia tantùm extant præcepta: quæ paucis antè annis doctiſſimi quidam viri multis interpretationibus amplificarunt. Quorum ego ſi coner vel adiuuare ſollertiam, vel induſtriam augere; cur potius reprehẽſione quàm laude dignus exiſtimer? Eſt quoddam genus hominum, qui, cùm ipſi nihil ſcribant, aliorum ſcripta faſtidiũt; quaſi nihil amplius dici poſſit, quod non prius ab aliis copioſius & ornatius ſcriptum ſit. Neque hoc ita dico, vt non ampliorem honorem veteribus ſcriptoribus, quàm nouis habendum putem; ſed id dico, ne horum quoque vigiliæ lucubrationeſ-

Digitized by Google

tionesq́; negligantur. Nullus enim liber eſt, ex cuius lectione non aliquis omnino fructus percipiatur. & qui vnquã experimẽto didiciſſet laborem & difficultatem ſcribendi, magnam profectò gratiam cuiuſuis ſcriptoris conatui debendam ſentiret. Non ſanè tot, tantarumq́ue rerum ſcientias & doctrinas conſecuti vnquam eſſemus, niſi lõgis & propè infinitis doctiſſimorum hominum diſceptationibus agitatæ fuiſſent: neque Ariſtoteles tantus philoſophus extitiſſet, ſi non ante ipſum plerique de obſcuris naturalibusq́; cauſis acutiſſimè & ſubtiliſſimè diſputaſſent. Sed ſatius reſpondendum illis eſt, qui præ ſe quandam probitatis ſpeciem ferẽtes poëticæ ſtudia contemnunt, quòd ad voluptatem modò quæſita videantur; nempe quę veritatem fabularum inuolucris tegant, & cõfictis amoribus iuuenum potiſſimè animos, qui ætate & iudicio nondum cõfirmati ſunt, ad libidinem & turpitudinem grauiſſimum vitæ ſcopulum impellãt. boni

Digitized by Google

quidem viri,ſed eius,quod dicũt,ignari; quia poëticæ vim & facultatem nullam intelligunt. Quid enim aliud eſt poëſis, quàm in fictis perſonis viuẽdi rationem docens philoſophia? Non tradit leges diſſerendi,non explicationem habet naturę,non res cęleſtes & diuinas contemplatur, ſed quæ vita & mores deceant vnumquemque humanarum actionum imitatione demonſtrat:atq; ita animum contra omnem caſum informat, vt neque in ſecundis rebus ſe attollat, neque in aduerſis demittat, verùm ipſam felicitatem in ſola virtute & honeſtate ponat. Virgilius non ab alia re veras Æneæ laudes,quàm à pietate & fortitudine ducit: atque Vlyſſem nudum & egentem omnibus rebus Phæaces apud Homerum ob animi magnitudinem ac præſtantiam veluti Deum quendam è cælo delapſum admirãtur.Quamobrem magnus ille Baſilius Homeri poëſim viam quandã eſſe dixit ad virtutẽ.Iſti figmentis velut cortice non vident virtutis præcepta

Digitized by Google

cepta cõtineri, & latêre ſub illis ſtudium ſapientiæ. Quòd ſi poëtarum fortè quidam vllam quãdoque turpitudinem attigerunt, illos, ſi attendas, agnoſces ea ratione ad id motos fuiſſe, qua hiſtorici res quaſdam turpes ſcribũt, & morales philoſophi naturam vitiorum explicant; nimirum vt omnis turpitudo à nobis accurata animaduerſione fugiatur. Nihilominus eos poëtas qui id ſtudent vt laſciuis cantibus ad obſcenas cogitationes animos traducant, contemnendos, & ex vrbe procul eiiciẽdos aio cum Platone: qui cenſet iudicium de poëtis ad prudentiores viros ſemper eſſe deferendum. An non eſt iniquum deſpici philoſophiam, quia in philoſophis flagitia deprehenſa ſunt? & vituperari eloquentiam, quia oratores nonnulli reip. obfuerunt? Quantus eſt homini ignis & aquæ vſus? quia igitur nocẽt aliquando, non ipſis vtemur? Nec ſunt ea reprehendenda, quibus bene vti poſſumus. Verumenimuerò iſti quam in rem va-

leat poëtica non comprehendunt,niſi ad verſus faciendos. Atqui proprium poëtæ munus eſt hominum actiones effingere, & fictis rebus humanæ vitæ imaginem cum delectatione quadam exprimere. ſiquidem imitatio per ſe ipſa delectat. Qui etiam numeroſam & ſuauem orationem adhibet, vt,quandoquidem ad numeros natura ducimur,in animo & memoria magis inhæreant quæ fingit. At verò quantum ipſe laboris & ſtudij in hac arte explicanda poſuerim, malo ab aliis iudicari. Ceterùm libros tuo nomini Cardinalis ampliſſime nuncupo, vt dent ceteris meæ in te voluntatis non dubiam ſignificationem; qui pro tua ſapientia & liberalitate vniuerſos literarum ſtudioſos benigniſſimè humaniſſiméque complecteris.

IO. AN-

Digitized by Google

IO. ANTONII VIPERANI DE POETICA

LIB. PRIMVS.

De nomine & vi poëticæ.

CAP. I.

POETICÆ *ſignificatio deriuari poteſt in res plures; nam verbo Græco* ποιεῖν, *vnde poëticæ nomen ducitur, & faciendi & fingendi ſubiecta vis eſt; quo porrò nomine artes omnes appellantur, quæ vel factione, vel imitatione conſiſtunt: tamen ea facultas atque ſcientia, quæ effingit explicátque carminibus fictas hominum actiones, ob dictionis imitationíſque præſtantiam hoc proprium nomen obtinuit. Quamobrem poëtæ nomen erit quidem his commune, quorum ſtudium aut in facienda, aut in effingenda re aliqua verſatur; ſed eo fabularum & carminum compoſitorem præcipuè intelligemus: quemadmodum orationis autorem oratorem volunt nominari; quia licet omnis oratio locutio ſit, tamen eius locutio verborum & ſententiarum copia, grauitate, ornatu ceteris antecellat. Igitur Poëtica opinor rectè finietur ars, quæ numeroſa oratione ad docendum vitæ vſum actiones hominum imitatur. Etenim ſi ars eſt multa-*

Digitized by Google

rum de vna re præceptionum ad finem aliquem vitæ vtilem comprehenſio, nulli dubium erit poëticæ ſuas eſſe leges (nam leges artium ſunt præceptiones) quæ à ſummis ingeniis inuentæ, & longo vſu & experientia obſeruatæ ſunt. Tum humanarum actionum imitatio ab his artibus poëticam ſeiungit, quæ nihil effingunt: carmen autem ab his ſecernit, quæ licet effingant, non tamen verſu explicant id quod effingunt: cuiuſmodi ſunt Dialogi, quos quidam poëmata nuncupant; vt plerique Lucianum planè alterum Ariſtophanem eſſe dicant; ſed ea dumtaxat ratione, qua pictores, mimi, & imitatores alij propter nominis generalem quandam lateq; diffuſam ſignificationē nominari poſſunt, & nominantur etiā poëtæ. Non erit ergo poëſis, quæ vel imitatione priuetur, vel carmine non vtatur: etſi nonnulli vulgariter compoſitores carminum, vel ſi nullam fingendi rationem ſequantur, quaſi effectores poëtas appellant, arbitrantes ποιεῖν ſolum id eſſe, quod metra conficere. Atqui Empedocles, Parmenides atque Lucretius ſummorum hominum iudicio è numero poëtarum eximuntur; quoniam præter carmen nihil aliud habent, quod poëtarū proprium ſit: non ſecus atque is creditur dicendi copiam & ornatum ab oratore mutuatus, qui de occultis naturæ rebus elegante & copioſa oratione diſputans auditur. Proinde vt anima corporis, ſic fabula eſt forma poëmatis; quia magis fictio poëtam facit, quàm carmen, cùm illius magis proprium ſit imitari: & docti viri negant inueniri poëſim quæ imitatione careat. Carmen autem poëta in exprimendis

mendis humanis actionibus vſurpauit, quo numeris iucundior eſſet, orationéque ſublimior. Pulchrè igitur poëſis pictura quædam loquens, & pictura tacita quædam poëſis dicta eſt, quoniam eſt vtraque imitatio: ſed altera ſine oratione quaſi elinguis & muta eſt; altera ſuaui oratione rerum imagines adumbrat. Quocirca ſi poëſis ſolo carmine conſtaret, non etiam quibuſdam quaſi lineamentis fabulæ conformaretur, nullo modo pictura dici poſſet. at quoniam in ea, tamquam in tabella, humanarum actionum forma exprimitur, picturæ nomine ſignata eſt.

De origine, & laudibus Poëticæ.

Cap. II.

QVAM ante bellum Troianum inuentam eſſe permulti affirmant: & eius inuentionem aliqui ad Apollinem referunt, quo tempore Pythona ſerpentem interemit; quidam oraculo Delphico, ſiue Apollinis Phemonoë attribuunt, quam produnt reſponſa carminibus reddidiſſe, atque hexametro carmine primùm Delphis vaticinatam fuiſſe. quod carmen deinde Pythium appellatum fuit. nonnulli Baccho adſcribunt, quoniam oracula dediſſet ante Apollinem; alij Oſiridem AEgyptium autorem probant, ſed eundem eſſe dicunt, quem Græci Apollinem vocant, ac Pauſanias neſcio quem poëticæ repertorem tradit; & Titianus Syrus à barbaris quidem inuentam, ſed acceptam à Græcis & excultam aſſerit; Thraces quoque totam hanc artem dicunt ſuam, quoniam Orpheus, Muſæus & Tamyris, qui poë-

Digitized by Google

qui poëtarum omnium primi extiterunt, in Thracia orti & procreati ſunt: vbi etiam loca quædam Muſis cōſecrata cernuntur, Pimpla, Olympus, Libetrum. quæ locorum vocabula poſtmodum à Macedonibus vſurpata fuerunt. Muſicorum quoque inſtrumentorum nomina, vt Sambica, Nablia, Barbitos & Magadas, ipſorum ſunt Thracum verba. Thracas autem Bœotiam incoluiſſe rerum ſcriptores teſtantur: in qua eadem ferè ſunt loca Muſis & Apollini dedicata. Præterea quidam ſcribunt Pierum quendam Macedonem primum poëma confeciſſe, ac filias ſuas poëſim docuiſſe; ob idque Muſarum patrem & alumnum habitum fuiſſe, atque ab eo Muſas Pieridas vocitatas. quæ etiam Theſpiades dictæ ſunt, quoniam Pierus primùm Theſpiis ceciniſſe carmina memorabatur. Quidam etiam Moyſen & Annam ſororem huius artis inuentores autumant, quia carmen hexametrum inueniſſe dicuntur. Quare Plinius iure magnam eſſe de poëmatum origine quæſtionem ſcribit. Omnes verò affirmant prius componendorum carminum, quàm ſtudiū ſolutæ orationis apud veteres extitiſſe: apud quos ſapientes omnes poëtæ vocabantur, cùm ab illis omnia verſibus explicarentur. Vnde omnes artes & ſcientiæ à poëtis ortum habuiſſe videntur. Neque hoc à me quiſpiam ita dici exiſtimet, vt ducam (quod parum intelligentis eſt putare) priſcis illis temporibus homines dimenſis verborum ſpatiis loqui ſolitos fuiſſe: verùm quia ſerius in oratione ſoluta numerus notatus & cognitus eſt; quem ſcimus à poëtica ad eloquētiam delectationis atque aurium

cauſa

Digitized by Google

cauſa traductum eſſe; cùm nullus ſit (vt ait Cicero) numerus extra poëticos. Ac non multo ante quàm Xerxes in Græciam deſcendit, Cadmus Mileſius, Pherecydes Syrus, & Hecathæus feruntur primi apud Græcos ſolutam orationem vincire cœpiſſe; apud Romanos verò Appius cæcus concluſionem quandam verborum & formam obſeruaſſe. Cicero tamen inquit Thraſymachum quibuſdam numeris & modis primùm dictionem aſtrinxiſſe, Gorgiam eius diligentiam adiuuiſſe, vtriuſque inuentionem Iſocratem moderatione viciſſe. Sed hi qui ex carminis inuentione poëticæ originem inueſtigāt, præterquam quòd nihil pro certo habent, maximā vim eius in verſu ponunt. At verò Ariſtoteles è duabus cauſis naturalibus profectam eſſe putat, & imitandi ſtudio, & harmoniæ dulcedine: quæ inſita ſunt homini à natura, & poëticam facultatem perficiunt. Nam homo præ ceteris animantibus vim magnam habet imitandi: & à natura ſic comparati ſumus omnes (id quod ætas puerilis maximè declarat, in qua naturæ vis & motus apparent,) vt non niſi per imitationem diſciplinas accipiamus, & his pariter rebus delectemur quibus expreſſam imaginem aliquam cognoſcimus; atque hoc magis, quòd talium aſpectu intelligentia renouatur, & mens ipſa cognitione alitur. Omnes autem diſcendi ſtudio tenemur; neque ſolùm videndi, ſed audiendi quoque ſenſus miniſter eſt animo ad conſequendam rerum cognitionem atque ſcientiam. Tum harmonia, è qua carmen effluxit, quod certis quibuſdam numeris & temporum ſpatiis continetur, ita natu-

Digitized by Google

ralis & propria eſt homini, vt nemo ſit vſquam mortalium tam ferus & agreſtis, qui non cantu capiatur. Quibus de cauſis arbitror certum aliquem poëticæ parentem & autorem dari non poſſe, niſi naturam, quæ nos ad poëticæ ſtudia informauit; nullúmque tempus fuiſſe, quo non poëticæ ſtudia colerentur. Ex quo poëtarum genus antiquiſsimum eſſe conſtat. Et velut ceteræ artes, quas peperit notatio naturæ & animaduerſio, primùm horridæ, deìnde longo temporis ſpatio à ſummis ingeniis perpolitæ ſunt (nihil enim vnquam ſimul inuentum eſt, atque perfectum) ſic poëtica principio rudis, tum ratione & obſeruatione prudentiſsimorũ hominum exculta & abſoluta fuit. Et Quintilianus de carmine loquens, poëma, inquit, nemo dubitarit imperito quodam initio fuſum, & aurium menſura, & ſimiliter decurrentium ſpatiorum obſeruatione eſſe generatum; mox in eo repertos eſſe pedes. Non igitur ij vident qui poëticam reprehendunt, ſe naturæ beneficia contemnere. nam quid ea iucundius? quid eſſe poteſt ad vitam & mores vtilius? quæ Dei donum, Muſarum inuentum, & omnis eſt diſciplinæ & eruditionis initium: quæ tanta fuit apud omnes nationes, tanto etiam vel apud barbaras gentes in honore, vt nullus apud eos ſapiens haberetur, qui non eſſet idem poëta. Nam dicendi & agendi magiſtri, naturæ etiam ſcrutatores, ac diuinarum rerum interpretes omnes erant apud priſcos illos poëtæ. Hinc Plato poëtas virtutum genitores, ſapientiæ duces, eruditionis parentes, Deorum internuntios & filios appellat. Quid, quòd poëta præſtantiore

Digitized by Google

quodam modo, quàm ceteri, Deum videtur imitari? Nam vt ille ex nihilo res creat, vnde ποιητὴς appellatur; ſiquidem is qui aliquid ex materia conficit, δημιουργὸς dicitur; ſic iſte pænè ex nihilo confingendo admirabilia quædam producit: neque res geſtas hiſtoricorum more pronuntiat, ſed diuina quadam & ſingulari ratione nouas condit; earumq́ue rerum, quæ nuſquam ſunt, imagines format, & earum quæ ſunt, pulchriores effingit. Quapropter hoc ipſum nomen adeptus eſt quod Deo tribuitur. Adeò boni poëtæ diuinitate quadam nobis etiam commendantur. Quòd ſi poëtarum aliqui turpes & inhoneſti obſcena quædam & non ſolùm diis, ſed ipſis etiam hominibus indigna cecinerunt, ob id ne vitium, quod eſt hominis, affinges arti, quæ niſi honeſta & decora facere non iubet? Quænam obſecro ars tam laudabilis eſt, cuius vſus hominis vitio corrumpi & deprauari non poßit? Quamquam poëta, cuius officium eſt hominum actiones effingere, vel coactus à rerum neceßitate, vel à decoro perſonarum admonitus, interdum prauos homines imitatur, non quos ſequamur, cùm ipſemet illorum improbitatem execretur, ſed vt malos mores, quos in fictis perſonis agnoſcimus, diligētiùs fugiamus. aut tollenda hiſtoria eſt vitæ magiſtra, quæ tam multas ſæpè res turpes nefandáſque commemorat. Nemo igitur hoc dißimulet quod ingenitum eſt à natura, nec reprehendat quod eſt ſanctum, nec contemnat quod diuinitate quadam venerandum eſt.

De poë-

Digitized by Google

De poëta. CAP. III.

IAM *Plato, & cum eo Democritus negat eſſe bonum poëtam, qui diuino quodam furore non corripiatur: eúmque Latini à vi mentis vatem appellant. Idcirco aliqui ſimularunt inſaniam, vt boni poëtæ haberentur. Verùm ij poëticæ vim omnem furore quodam metiuntur, & vniuerſam artem repudiare videntur. Quòd ſi nullum vſum ars præſtat, cur traditur; ſin præſtat, cur negligitur? Equidem (vtar enim perlubenter verbis poëtæ)*

—nec ſtudium ſine diuite vena,
Nec rude quid proſit video ingeniũ: alterius ſic
Altera poſcit opem res, & coniurat amicè.

Nec equidem nego in poëta plurimum poſſe naturam, & maiorem vim in hoc, quàm in aliis ſtudiis habere; ſed artem quoque diſcendam puto, quæ certa quædam dicendi, agendi, faciendi, inquirendi ratio, via, dux, & comes eſt, hominem errare non patiens. licétque multa ſint, quæ niſi à natura tradantur, nulla vmquam arte comparentur, tamen ipſa naturæ dona meliora fieri poſſunt doctrina. Etenim qui rationis & doctrinæ ignari tantùm naturæ præſidiis muniti ſtudium aliquod perſequuntur, ſæpe ingenij quodam impetu & concitatione compulſi à certa via abducuntur; qui ſi artem vllam tenerent, numquam profectò aberrarent. Quòd ſi ad naturam & artem adiungatur exercitatio omnium magiſtrorum optima, neſcio quid tunc ex his perfectum & expletum, & omnibus partibus & numeris abſolutum iri video. Et quoniam per nos ipſi per-

Digitized by Google

ipſi perfectam rationem videre & ſequi non poſſumus, optimi quique nobis proponendi ſunt ad cognoſcendum, & imitandum, non modò ne quam deformitatem & prauitatem ſcribendi mala noſtra conſuetudine contrahamus, verùm etiam vt contendentes ad ſuprema, ſi prima contingere non liceat, poſſimus ſaltem in ſecundis tertiiſue conſiſtere. Illum verò non inſanum, ſed diuinum furorem non modò non ſpernimus, ſed vehementer quoque admiramur.

Eſt Deus in nobis, agitante caleſcimus illo:
Impetus ille ſacræ ſemina mentis habet.

Aſſerúntque Academici quoſdam genios ſecundos, & veluti magiſtros nobis adeſſe; eorúmque gratia magnam ſtudiorum varietatem inter homines fieri; proindéque paucos in Muſarum ſacraria facilem aditum inuenire, vel quòd inepti ad ſtudia poëticæ natura ſint, vel quòd minimùm diuino illo ſpiritu excitentur. Quibus rebus aſſentiri quoque Ariſtoteles videtur, cùm bene & rectè fingere neminem poſſe ait, niſi vel ingenioſum virum, vel cæleſti ſpiritu afflatum; adeóque Homeri diuinitatem, & ingenium extollit. Talem igitur poëtam & artificem quærimus, inſtructum inquam à natura, informatum ab arte, exercitatione & ſummorum ingeniorum imitatione excultum; denique cæleſti & diuina quadam vi præditum, qui non humana ſolùm facultate, ſed etiam diuinitate inter omnes emineat.

Digitized by Google

De materia poëtæ. CAP. IIII.

QVÆ ſit autem poëtæ ſubiecta materies (quando nos huc doctrinæ via ducit) non eſt pluribus mea ſententia diſputandum. Nam ſi ea quæ fieri ſolent, aut debent ab hominibus, ad docendum virtutis vſum imitatur, patet hominum actiones illi eſſe propoſitas, in quibus effingẽdis omnem operam ſuam & ſtudiũ ponat. Verùm ea quæ homines agunt is temere explicarit, qui non mores & affectiones animi, è quibus humanæ actiones proficiſcuntur, accuratè & diligẽter expreſſerit. ſiquidem in vitæ modo cuiuſque natura perſpicitur. Quamobrem ea philoſophia quæ de rebus bonis & malis, de fugiendis & expetendis, de naturis hominum & moribus eſt, tota eſt perdiſcenda poëtæ humanarum actionum, quæ aut vitio aut virtute diſcernuntur, imitatori. Quam cognitionem ſi moralis philoſophus aſſeret ſuam eſſe, nõ reluctabimur, dum poëtæ concedat licere cùm voluerit tantum ex hac doctrina, quantum res ſua poſtulabit, haurire. Atque ille nudis aſperíſque præceptis rationem vitæ docebit, hic iucundis ornatíſque figmentis humanam felicitatem oſtendet, non autem finiendo, partiendo, demõſtrando, interrogando, reſpondẽdo, arguendo, refellendo: illéque animi affectiones & motus horridis atque exilibus verbis declarabit; hic venuſta, graui & apta naturarum humanarum imitatione ſpectatores ad iram, ad odium, ad triſtitiam, ad hilaritatem, ad miſericordiam, ad clementiam, ad ſpem, ad metum incitabit, aut reflectet vt volet.

Digitized by Google

volet. Nec vtetur his argumentis quibus Dialecticus, neque expolitionibus quibus orator, ſed à peruulgata docendi via & ratione declinans fingendo inſtituet auditorem. Sapiēter igitur poëticam amœnam quandam ad virtutem viam eſſe, & commentis inuolutam adumbratámque philoſophiam docti homines dixerunt. Atqui nihil eſt quod in humanarum actionum non cadat imitationem. quare videntur omnia poſſe teneri & poßideri à poëta, immo verò etiam debere. Nam ſi eorum cognitio, quæ ad humanæ vitæ commoda & ornatū ſollertia mentis excogitauit, poëtæ neceſſaria eſt, atque omnes artes & doctrinæ ad adiuuandam & perficiendam hominum naturam inuentæ ſunt, quæ rerum ſcientia erit à poëtica facultate ſeiungenda? aut quid non potius illi attribuendum? Orator, cuius materia fori, concionis, & iudiciorum limitibus circumſcripta eſt, nullis terminis definiri vult ius ſuum; nos poëtæ vim, cui nihil eorum eſſe debet obſcurum quæ in vita continentur, certis quaſi cācellis concludemus? aut quas artes & ſcientias ab eo iudicaueris abeſſe poſſe, qui hominū actiones, orationes, naturas, mores, affectus & ſtudia imitatur? Quoties illi de poteſtate numinis diuini, de cæleſtibus rebus & æternis, de naturalium rerum cauſis & effectis, de regionibus, de ciuitatibus, de legibus, de moribus, de doctrinis & artibus concinendum eſt? vt eum, ſi omnium ſenſibus & mentibus ſatisfacere velit, vniuerſam doctrinarum rationem comprehendiſſe neceſſe ſit. Nihil ergo dices poëtæ licebit ignorare? Primùm immenſa & infinita res eſt; neque huma-

Digitized by Google

num ingenium poteſt omnium doctrinarum cognitionem aſſequi: nec poëta non profitetur peculiarem artium illarum tractationem, quæ eorũ eſt qui omne ſtudium ſuum in illis cognoſcẽdis atque tractandis adhibuerunt: ſed quia, niſi eius facultas ex his quoq; ſtudiis perficeretur quæ libero homine digna ſunt, ieiuna eſſet ac quaſi nuda poëſis, ſi omnes omnium ſcientiarum fontes animo tenere nõ poteſt, at pro [illegible]è ſumma deguſtat, & ex omnibus quaſi flores, ſententias lectiores decerpit: non vt de recõditis & ſubtilibus rebus ſeparatim philoſophorum more diſſerat, verùm vt poëma graui & iucunda rerum varietate quaſi telam intexto multiplici ornatu diſtinguat. Ex quo maiori laude eum afficimus, in quo maior ſcientiarum effloreſcit cognitio. Itaquè poëtarum facilè princeps Homerus ſummis laudibus cumulatur, quoniam ſua illa diuina poëmata omnium ſcientiarum ornamentis quaſi gemmis & luminibus illuſtrauit. à quo vno fonte omnium rerum doctrina effluxiſſe videtur. Aliqui volunt poëtæ ſolùm munus eſſe numeroſa quadam ſtructura verba coniungere. Quam ergo rem aliam ſubeſſe illi dicemus, præterquam inanem quandam curam verborum? Sed & hoc ipſum Grammatici pollicentur, qui ſyllabas, pedes, carmina dinumerare, dimetiri, & cõſtruere docẽt. Quidã fictas & commentitias quaſdam res vanas & futiles poëtæ tribuũt, ignorantes vim fabulæ & formam, nec quo illa opere & artificio componatur intelligentes. Atqui poëtæ proprium & præcipuum munus eſt rectè atque aptè confingere cuiuſmodi res aut ſunt, aut videntur,

dentur, aut referuntur. Quæ in re ſi peccarit aut ea quæ fieri non poſſunt, imitando, aut non vt oportet, meritò reprehẽdetur; quòd neque rerum probabilitatem viderit, neque perſonarum decorũm obſeruauerit: ſin verò in his deliquerit quæ ſunt aliarum artium propria, leuiorem feret culpam errati; quia minus artis ſuæ ignoratione, & deſidia premetur. Non enim ſe doctrinarum diſputatorem, ſed humanarum actionum imitatorem profitetur. Non ſecus pictori vitio eſt in conformandis lineamentis & pigmentis aſpergendis errare: qui in his rebus quæ ad aliorum facultatem pertinent, ſi quid ignorans commiſerit, iuſtiore excuſatione defenditur. Sic Virgilium, quòd in Africa ceruos eſſe dixerit, cùm id genus animantis ea regio numquam tulerit, excuſat externæ regionis nullo proprio vitio notata ignoratio. Verùm nihil turpius eſt, quàm aliquem in eo peccare, cuius doctrinã & ſciẽtiam pollicetur.

De fine poëtæ. Cap. V.

Ergo poëtæ finis eſt humanarum actionũ imitatione & carmine docere ſimul & delectare. Docet autem quibus in rebus humanæ vitæ felicitas ſita ſit, atque infelicitas. Hinc quoniam in vſu virtutis poſita eſt ciuilis vitæ beatitudo, ſecundum verò mores, quæ affectiones animi ſunt ſiue affectionum proprietates quædam, animíque in rem aliquam propenſiones, neque felices dicimur, neque miſeri, ſed quales quidam (vt inquit Ariſtoteles) nominamur, aut aſperi & duri, aut faciles & mi-

Digitized by Google

tes, aut continentes & fortes, aut timidi & intemperantes, poëtam ego non morum propriè, ſed actionum imitatorem appellauerim, quibus aut miſeri ſumus, aut beati. quamquam & facta ab ipſis moribus qualia dicuntur. Quin ipſi mores intelligi non poſſunt, niſi aut verbo, aut actu aliquo exprimantur. Et bonus poëta ſic actiones fingit, vt mores declarent; ſicut bonus pictor lineamenta oris ita depingit, vt affectiones animi exprimant. Alioquin languida eſt, & eneruata poëſis. Quoniam igitur quibus actionibus contineatur humanæ vitæ beatitudo & miſeria, docet poëta, & feſtiuitas imitationis carminíſque concentus magnam habet delectationem, illum docere, & delectare dicimus. Non ergo Eratoſthenem, nec ceteros probo, qui poëtas ad voluptatem omnia referre exiſtimant: licet in poëmate voluptatis ſolùm gratia quædam interdũ confingi non negauerim. Ac doctiſſimus ille vates, cùm inquit,

Omne tulit pũctum qui miſcuit vtile dulci,

duas virtutes poëticæ facultatis oſtendit; atque alteram in alterius contubernio & neceſſitudine deſiderari. Sed vtra potior ſit voluptas an doctrina, dubitare fortè quiſpiam poſſet, quando poëtæ, quæ doceri aperta ratione poſſunt, ita commenticiis rebus ea circumplicant, vt vana eſſe, & ad delectationem ſolùm conquiſita credantur. Sed neque erit poëta, ſi commentis non vtatur, quæ docti homines ingenioſè confingunt, & ſapienter explicant. Malim tamen, licet imperitorum vulgus oblectationem aurium & voluptatem magis petat, quàm animi cul-

turam

Digitized by Google

taram & doctrinam, vt Cicero indiſertam prudentiam, quàm ſtultitiam loquacem; ſic ego nullius (vt inquit poëta) veneris poëſim, ſed eruditam & moratam, quàm verſus inopes rerum, nugáſque canoras. Quid enim eſt tam vanum, tam furioſum, tam etiam irridendum, quàm ſine vlla ſubiecta ſcientia volubilis quidam & inanis ſtrepitus ſonantium grandiúmque verborum?

De poëmatis, & poëſeos ſignificatione.

Cap. VI.

ET *poëtæ quidem fictio poëſis dicetur; poëma verò id quod effingitur, opus inquam poëtæ: vt idem ſit inter poëſim & poëma diſcrimen, quod eſt inter factionem & factum. Illa facientis operam & induſtriam, hoc operæ & induſtriæ finem fructúmque ſignificat. Verùm aliquando poëſis eãdem ſignificationem habet quam poëma; atque etiam interdum ipſius artis notionem ſuſcipit. Nonnulli poëma poëtæ materiam, poëſim verò poëmatis formam eſſe aiunt. Sed qui poëma vel paruum opus eſſe dicunt, vel poëſeos quandam partem, à doctiſsimorum hominum locutione & ſententia diſcrepant: qui Homeri Odyſſeam & Iliadem poëmata nuncupant. Et veluti primùm ipſum verbũ ποιεῖν (vt antè diximus) latiùs manat, ſic quæ inde vocabula deriuantur, eadem vi verbi in plurium rerum ſignificationẽ diffunduntur. Sæpè enim vnius verbi multiplex eſt notatio.*

De generibus poëticæ.
Cap. VII.

CEterum poëticæ nō eſt vnum genus. Nam qui Diomedem ſecuti ſunt, totidem poëtarum genera ſtatuerunt, quot in ſpecies carmen ille diuiſerat, nempe heroicum, tragicum, comicum, melicum, ſatyricum, & choriambicum. qui verò Cæſium Baſſum autorem probant, poëtarum alios epicos aut heroicos ſiue dactylicos (nam horum eſt pæne eadem ſignificatio) alios epigrammatarios, alios iambicos, alios lyricos, alios tragicos, alios ſatyricos, alios comicos, alios mimos faciunt. Nonnullis placet Iſacius Tzetzes Lycophronis interpres vndecim poëtarum genera enumerans, ſcilicet heroicorum, lyricorum, dithyrambicorum, iambographorum: quorum alios facit tragicos, alios ſatyricos, alios comicos; tum elegorum, epigrammatographorum, anathematicorum, hymnographorum, aſmatographorum, epithalamiographorum, & monodorū. Omitto illa genera quæ aut ſolùm ex inſcriptionibus, aut ex earum rerum ſilua quas tractant, deſumuntur. Cuius ſanè modi infinita propè genera poëtarum fierent. Multa etiam ſunt horum genera inter ſe coniuncta, quæ ſeparari nullo modo poſſent. atqui genus à genere omni ratione diuerſum eſt, atque ſeiunctum. Nec illa referam inter poëmatum genera, videlicet narratiuum, actiuum, mixtum: quæ magis ad diſparilem quendam modum imitandi pertinent, quàm ad vniuerſam poëticæ vim & facultatem certis quibuſdam & propriis differentiis partien-

Digitized by Google

partiendum. Quorum diuiſiones non ſequi monet Ariſtotelis auctoritas. Nam ex carminum varietate poëtarum diſsimilitudinem notare, hoc eſt fictionẽ tollere; quæ eſt forma poëmatis. Omitto quòd nullum certum numerum formarum præſcribunt, quæ definitæ eſſe debent. Ad hæc minus probauerim poëticam in ſcenicam & lyricam diuidi; rurſumq́ lyricam in pyrrhicam, gymnopædicam, & hypocrematicam. Nam in ſcena quædam nunc aguntur, quæ ante ſcenam quoque agebantur, vt tragicæ actiones; ſiquidem in his primus Aeſchylus fertur σκηνογραφίαν excogitaſſe. Quin conſtat in ſcena quoduis poëma recitari ſolitum fuiſſe. Tum præter lyram multa alia ſunt Muſica inſtrumenta, ad quorum modulationem carmina canebantur, velut tibia, fiſtula, cithara. ſi non eadem ipſa eſt quæ lyra. Neque ſolùm carmina, verùm etiam ſaltationes componebant ad numeros tibiarum. Multa præterea ſunt, quæ neque in ſcenam prodeunt, neque ad lyram canuntur. Nec video quam poëticæ vim & proprietatem attingant ſcena & lyra, vt tamquam propriis & inſitis notionibus poëticæ formas inter ſe diſtinguant. Ego verò exiſtimo, quoniam humanæ actiones omnes, quarum imitatio eſt poëſis, aut bonæ ſunt & laudabiles, aut malæ & vituperandæ; bonas voco, quæ ſunt cum virtute coniunctæ, malas verò, quæ oriuntur è vitiis: poëtarum duo genera apud veteres primùm extitiſſe, alterum laudandi, alterum maledicendi gratia comparatum, quod iambicum appellarunt. nam ἰαμβίζειν apud Græcos maledicere & procacem eſſe ſignificat. Ac tum quidem

iambici poëtæ cùm aliquem vellicare inſtituerant, ſine vlla perſonarum ficta inductione per ſe ipſi mores illius & vitam apertè palámque carpebãt. Quæ res cùm & moleſta & odioſa eſſet, ac ſæpe etiam inimicitiis arderet, vt inuidiam à ſua perſona depellerent, aliorum perſonas, & fictas alias poſtmodum induxerunt, quæ malos homines maledictis figerent. Cuiuſmodi fabulas Crates apud Athenienſes primus commentus fuiſſe perhibetur. Atque hæc ea comœdia fuit, quàm veterem dicunt. Cui quemadmodum media, & mediæ noua ſucceſſerit, ſuo loco dicetur. At ex illo genere laudatiuo melici extitere, qui deorum, heroum, & virorum precationes & laudes ad lyram concinebant: maximè verò Bacchi numen & virtutem celebrabant; à quo dithyrambici dicti ſunt. Nam ille dithyrambus ex duplici ortu dicebatur. Hinc tragici emanarunt, qui fictis perſonis agenda omnia commiſerũt. Qui cùm primùm Bacchi de regibus victorias referre conſueuiſſent, in aliorum deinde regum calamitates iuere: cùmque primùm etiam res ſecundas explicarent, tandem aduerſas ſolùm & infelices & calamitoſas retinuerunt, inducta forma grauiore, & aucto numero perſonarum, & inuento loci ornatu & ſcenæ cultu commodiore. Quamobrem Ariſtoteles à dithyrambica poëſi tragœdiam ortam eſſe cõfirmat. Epici quoque ipſi præſtantiſſimorum hominum res bene geſtas vel ex ſua, vel ex aliorum perſona hexametro carmine, & longiore & grandiore vocis ſono expreſſerũt. Et quemadmodum reliquarum artium, ſic etiam poëticæ principia ſatis rudia fuerunt,

fuerunt, tum vſu & experientia perpolita & exculta ſunt, certis præceptis inſtructa, actionibus diuiſa, temporibus diſtincta, locis diſcreta, ornamentis illuſtrata. Tandem igitur poëtica in hæc genera abiit, Epicum, Tragicum, Comicum, & Dithyrambicum, ſiue Melicum. Nam (ſi Tzetzi credimus) olim dithyrambici iidem erant cum melicis ſiue lyricis, aliquanto tamen altiores: aut non certè abſurdum videtur, quod in melica poëſi præſtantiſſimum eſt, id potiſſimum nominaſſe; quando & ipſum melicum genus à lyræ ſuauitate & præſtantia lyricum nominetur. Cicero tamen à dithyrambico melicum ſeparauit, fortè propter illius orationis tumorem & grauitatem; ſicq; in partes quinque poëticam diſtribuit. non autem Ariſtoteles. Non enim illis verbis τῆς αὐλητικῆς ἡ πλείστη, καὶ κιθαριστικῆς melicam poëſim explicari, ſed quandam muſicam imitationem affinem poëticæ notari volunt interpretes, quæ vel citharæ ſono fit, vel tibiæ, non cuiuſcumque, ſed ad imitandum aptæ. Nam quæ tibiæ paucis foraminibus conſtant, idoneæ ad imitandum non ſunt. Et quidem iſtam ſpeciem imitationis ipſemet Ariſtoteles inquit eſſe carminis expertem. Nulla verò poëſis expers eſt carminis. Cur ergo eum non demirer qui Ariſtotelem dixit poëticam facultatem tribus generibus diſcreuiſſe, Epico, Lyrico, & Dithyrambico? Vbinam tragœdia relicta eſt, de qua tam multa conſcripſit? Hoc verò etiam mirum videtur, bucolicum poëma fuiſſe ab illis ſilentio prætermiſſum: quod eſt quidem ex imitatione & carmine, quódque veriſimile eſt omnium eſſe vetuſtiſſimum; cùm ex antiquiſſimo

quiſsimo viuendi more productum ſit, qui paſtoritius & agreſtis fuit. An fortè contineri notione Comœdiæ putauerunt? Quod nomen latè adeò patet, vt omnes fabulas dramaticas ſignificationis ſuæ ambitu comprehendat; quæ in vicis (vicum enim κώμη ſignificat apud Græcos) & inuentæ primùm ſunt, & actæ; poſtmodum ex agris in vrbes inuectæ, vt otioſos ſpectatores oblectarent. Sed cur nullam omnino mentionem eius fecere, cùm à reliquis generibus vim ſuam diſtinctā habeat? An quia leui artificio indigeat, & poſsit ex aliorum præceptis cognoſci? Iam illa genera quæ ſolùm differentiis carminum inter ſe diſtant, vt minus vera, & poëticæ proprietatem minus attingentia conſultò relinquimus: cùm præſertim ad Grammaticorum cognitionem doctrinámque pertineant.

De imitatione, ſiue fabula.

CAP. VIII.

HOC *autem pacto diſtributa in ſuas formas poëtica, prius ea quæ ſunt ipſis communia, deinde varietates ipſarum atque diſcrimina conſiderabimus. Et imitatione quidem, & carmine vniuerſa genera poëticæ inter ſe conueniunt. His enim rebus poëtica ab aliis artibus & doctrinis differt. Quæ poëticæ proprietates formis ſuis ineſſe debent: quandoquidem ſpecies rationem generis æquè omnes recipiunt. Eſt autem poëticæ imitatio non dictio, quia rerum imaginem explicet; nam alioquin omnis ars logica, quæ circa locutionem verſatur,*

poëtica

Digitized by Google

poëtica diceretur, vt Grammatica, vt Rhetorica, vt etiam (ni quid aliud videtur) Dialectica; ſed humanarum actionum fictio, quam Græci μῦθον, Latini tum fictionem, tum fabulam vocant. Quod verbum Græcum apud veteres ſermonem quoque, aut dictum aliquod indicabat. Nec fabulæ ſignificationis idem eſt apud ſcriptores vſus. Nam rhetores fabulam eſſe finiunt, quæ neque vera, neque veri ſimilia continet; quales ſunt Aeſopi fabellæ: alij Græcorum δρᾶμα, comœdiarum inquam, vel tragœdiarum actus, fabulas nominant: nos verò humanarum actionum imitationem & fictionis nomine appellamus, & fabulæ. ni etiam velimus aliquo modo imitationē à fabula diſcernere; vt imitatio actionum ſit fictio, fabula verò ipſarum quaſi ſtructura & compages actionum. Et quia vt eſt cuiuſque animus affectus & informatus ad virtutes aut vitia, ita ſunt hominum actiones vel honeſtæ, vel turpes, ſanè imitatio ſeu bonarum, ſeu malarum actionum eſt adumbratio: in qua exprimēdi ſunt affectus, & mores, qui in viuendi conſuetudine cernuntur, vt antea diximus. Nec poëta, quemadmodum hiſtoricus, res geſtas exponit, ſed quæ geri potuerunt, aut debuerūt, effingit. Etenim hiſtoricus res ab Aenea geſtas ſincerè pronuntiat: illum poëta ſibi tamquam ducis prudentis imaginem ante oculos ponens, res comminiſcitur ab eo geſtas, quas ducem aliquem bonum & præſtantem probabile eſt pro ſe gerere potuiſſe. Quòd ſi res geſtas interdum enarrat, non ea ratione explicat qua geſtæ ſunt, ſed qua vel potuerunt, vel quidem geri debuerunt. Quamobrem hiſtori-

Digitized by Google

hiſtoricus ſingulorum res, poëta rerum naturam perſequitur, & argumenta fabularum, & nomina perſonarum confingens. Quocirca ille inquit,

Reſpicere exemplar vitæ, morúmq. iubebo
Doctum imitatorem.

Quo igitur vniuerſæ & communis rerum naturæ ſcientia melior eſt, quàm rerum ſingularium cognitio; certè hoc magis poëticam nos, vel Diodoro repugnante, hiſtoriæ præferemus.

De conformatione fabulæ.

Cap. IX.

ERGO *ſi fabula eſt fictarum actionum compoſitio, erunt ſingulorum poëmatum ſingulæ fabulæ; & vnius fabulæ ſimiles ſibi actiones, actioníſue partes. Enimuerò vt oratoris oratio tamquam animal quoddam è membris inter ſe conuenientibus ritéque connexis conſtruenda eſt, ſic poëma conſtare è partibus non differentibus; ſed ſimilibus debet, atque coniunctis. Si enim diuerſi generis actiones, & diſcrepantes effingas, non magis inter ſe congruẽt, quàm diſſimilis naturæ membra inter ſe compoſita; quæ cuiuſdam monſtri potius effigiem, quàm alicuius animantis figuram & imaginem reddunt. quale illud eſt apud Horatium; cuius caput eſt mulieris, ceruix equina, media pars alata, extrema turpiter in piſcem finitur.*

Spectatum admiſſi riſum teneatis amici?

Et pictores in vnica tabella vnicum vel Hippolyti, vel Lacoontis caſum depingunt. Atque hoc eſt quoque in-

que inter hiſtoricum poëtámque diſcrimen; quòd ille multiplices res geſtas, atque diſsimiles ſcribit, hic aut vnam modò, aut plures actiones effingit, ſed quæ ſecum conuenientes, & ad vnum eundémque finem tendentes vnum fabulæ quaſi corpus efficiãt. Licétque in hiſtoria ex iiſdem principiis cuncta proficiſcantur, & ad eundem exitum ſpectent, quædam tamen inter ſe diſsimilia ſunt adeò, vt nullam omnino ſecum conuenientiam & coniunctionem natura habeant: in poëſi conſpirare omnia, & quaſi concentum quendam ſeruare pariter debent; nihilque interponi, quod cum alio aut neceſſariò, aut probabiliter non cohæreat: atque ita vniuerſa connecti oportet, vt nulla res vel ſubtrahi, vel immutari, vel alium in locum transferri poſsit, quin tota fabulæ coagmentatio deſtruatur. Hoc Ariſtoteles præcepit, hoc, ni fallor, illis verbis ſenſit Horatius,

Deniq. ſit quoduis ſimplex dũtaxat, & vnũ.

Vnam autem fabulam, non multiplicem appello, non quæ vnam perſonam reſpicit: quamquam ab vna illuſtri perſona fabula inſcribi poteſt. Nam vnius hominis actiones ſæpe ita diſsimiles & variæ ſunt, vt conſtituere vnam fabulam, ſibíque ſimilem non poſsint. Quid enim inquiet Ariſtoteles ad errores Vlyſsis aut vulnus in Parnaſo acceptum, aut ſimulata facit inſania? cùm nihil inter ſe cohæreant, & alterum cùm euenerit, non ſit neceſſarium, nec probabile eueniſſe alterũ? Extra quam culpam Statius non eſt, qui à fabula in perſonam tranſiens res omnes ab Achille geſtas profeſſus eſt ſe in Achilleide ſcripturum: quaſi alicuius res geſtæ vt hiſtorici, ſic

etiam

etiam poëtæ materia eſſet. Sed vnam appello, quæ ex vna, vel ex pluribus actionibus eſt: è quibus veluti ex eiuſdem generis, & appoſita partium colligatione vnum corpus integrúmque componitur; quod iuſtam magnitudinem habens principio, medio, & fine conſiſtit: è cuius aſpectu, tamquam ex integri cuiuſdam animalis obtutu plena voluptas animo & mẽte percipitur. Principium porro fabulæ eſt ipſum imitationis initium, quod reliqua antecedit: finis verò poſtrema pars, quam nulla alia ſubſequitur: medium autem inter principium, & finem poſitum illo poſterius, hoc prius eſt. Sed, qua de loquimur, conformationem & vnitatem fabulæ exemplis declaremus. Et argumentum Odyſſeæ his verbis Ariſtoteles perſtringit. Peregrinans vir quidam multos annos, cui periculum erat à Neptunno, ſolúsque è ſociis ſuperſtes, quando res domeſticæ ita ſe habebant, vt & fortunæ à procis abſumerentur, & filio inſidiæ fierent, pelagi tempeſtate domum delatus eſt; atque aggreſſus inimicos ſuſtulit quos cognouit, incolumiſque euaſit. Quid in his eſt quod minus cum aliis conſentiat, & ad eundem finem, in quem reliqua, non conferatur? Videamus Iliadis fabulam eodem ingenio & arte compoſitam. Achilles poſt ortam de Chriſide contentionem vt Briſeidem à rege ſibi eripi vidit, iratus bello abſtinuit. vnde Troiani multa mala Græcis intulere. Sed Patrocli nece vehementiùs commotus in prælium egreſſus eſt, nec prius à pugna deſtitit, quàm Hectorem amici interfectorem extinxit. Hanc vnam iram, quæ adeò Græcis & Troianis obfuit, decantat in Iliade

Homerus.

Homerus. Et Virgilij nónne ex hoc argumento vna fabula cernitur ſibi ipſi perpetuò conſtans? Euerſo Ilio ſibi & ſuis noua domicilia Aeneas peregrè inquirens, poſt multa à Iunone terra maríque tolerata fato in Italiam peruenit: vbi ingente & periculoſo bello propter Lauiniam & regnum excitato hoſtem Turnum ſuperauit. Atqui etiam Senecæ tragœdiæ, quæ inſcribitur Hercules furens, argumentum paucis complectamur. Reuertens ab inferis Hercules cùm Thebanum imperium à Lyco per tyrannidem occupatum, & vxorem ſuam, & liberos, & parentem periclitantes cognouiſſet, tyrannum occidit: ſed à Iunone immiſsis furiis correptus liberos cum vxore interfecit; ſibíque necem conſciuiſſet reſumpta iam mente, niſi patris ſui preces interceſſiſſent. Neque fabulam multiformem eſſe arbitreris, quòd plures euentus cõtineat. Nam vna eadémque cauſa plures effectus aliquando producit: & quæ Herculis reditum ab inferis conſecuta ſunt, ea propoſitum poëtæ fuit exprimere. Adhuc quoq; Terentianæ Andriæ argumentum cum his breuiter explicemus. Chremes quidam ciuis Atticus duas filias habebat, quarum alteram putabat amiſiſſe, alteram cupitam à Charino Pamphilo Simonis filio vltrò deſponderat: quem vbi ſenſit amore cuiuſdam Glycerij captum, nuptias reuocauit: quas etiamnum Simo diſsimulabat, vt animum filij pertentaret. Sed Daui conſilio & technis tum filius patri ducturum ſe vxorem ſimulanter pollicebatur, tum à nuptiis Chremes deterrebatur ſuſpicione iniecta grauiore. Tandem cùm in anguſtiis res eſſet, Critone quodam

Digitized by Google

etiam poëtæ materia eſſet. Sed vnam appello, quæ ex vna, vel ex pluribus actionibus eſt: è quibus veluti ex eiuſdem generis, & appoſita partium colligatione vnum corpus integrúmque componitur; quod iuſtam magnitudinem habens principio, medio, & fine conſiſtit: è cuius aſpectu, tamquam ex integri cuiuſdam animalis obtutu plena voluptas animo & mẽte percipitur. Principium porro fabulæ eſt ipſum imitationis initium, quod reliqua antecedit: finis verò poſtrema pars, quam nulla alia ſubſequitur: medium autem inter principium, & finem poſitum illo poſterius, hoc prius eſt. Sed, qua de loquimur, conformationem & vnitatem fabulæ exemplis declaremus. Et argumentum Odyſſeæ his verbis Ariſtoteles perſtringit. Peregrinans vir quidam multos annos, cui periculum erat à Neptunno, ſolúsque è ſociis ſuperſtes, quando res domeſticæ ita ſe habebant, vt & fortunæ à procis abſumerentur, & filio inſidiæ fierent, pelagi tempeſtate domum delatus eſt; atque aggreſſus inimicos ſuſtulit quos cognouit, incolumiſque euaſit. Quid in his eſt quod minus cum aliis conſentiat, & ad eundem finem, in quem reliqua, non conferatur? Videamus Iliadis fabulam eodem ingenio & arte compoſitam. Achilles poſt ortam de Chriſide contentionem vt Briſeidem à rege ſibi eripi vidit, iratus bello abſtinuit. vnde Troiani multa mala Græcis intulere. Sed Patrocli nece vehementiùs commotus in prælium egreſſus eſt, nec prius à pugna deſtitit, quàm Hectorem amici interfectorem extinxit. Hanc vnam iram, quæ adeò Græcis & Troianis obfuit, decantat in Iliade

Homerus.

Digitized by Google

Homerus. Et Virgilij nónne ex hoc argumento vna fabula cernitur ſibi ipſi perpetuò conſtans? Euerſo Ilio ſibi & ſuis noua domicilia Aeneas peregrè inquirens, poſt multa à Iunone terra maríque tolerata fato in Italiam peruenit: vbi ingente & periculoſo bello propter Lauiniam & regnum excitato hoſtem Turnum ſuperauit. Atqui etiam Senecæ tragœdiæ, quæ inſcribitur Hercules furens, argumentum paucis complectamur. Reuertens ab inferis Hercules cùm Thebanum imperium à Lyco per tyrannidem occupatum, & vxorem ſuam, & liberos, & parentem periclitantes cognouiſſet, tyrannum occidit: ſed à Iunone immiſsis furiis correptus liberos cum vxore interfecit; ſibíque necem conſciuiſſet reſumpta iam mente, niſi patris ſui preces interceſſiſſent. Neque fabulam multiformem eſſe arbitreris, quòd plures euentus cõtineat. Nam vna eadémque cauſa plures effectus aliquando producit: & quæ Herculis reditum ab inferis conſecuta ſunt, ea propoſitum poëtæ fuit exprimere. Adhuc quoq; Terentianæ Andriæ argumentum cum his breuiter explicemus. Chremes quidam ciuis Atticus duas filias habebat, quarum alteram putabat amiſiſſe, alteram cupitam à Chariño Pamphilo Simonis filio vltrò deſponderat: quem vbi ſenſit amore cuiuſdam Glycerij captum, nuptias reuocauit: quas etiamnum Simo diſsimulabat, vt animum filij pertentaret. Sed Daui conſilio & technis tum filius patri ducturum ſe vxorem ſimulanter pollicebatur, tum à nuptiis Chremes deterrebatur ſuſpicione iniecta grauiore. Tandem cùm in anguſtiis res eſſet, Critone quodam

Digitized by Google

peregrino rem omnem aperiente Glycerium ciuis Attica, & filia Chremetis agnoſcitur, Pamphiloq; in vxorem committitur. Nec quiſquam putet non eſſe vnam fabulam, quòd perſonæ geminentur, vt duo iuuenes, duæ virgines, duo ſenes: cuiuſmodi ſunt apud Terentium præter hanc aliæ. Nam vel connexionis, vel amplificationis, vel delectationis cauſa geminantur. Licètque has fabulas duplices appellent, quòd diuerſarum perſonarũ varios euentus exponant; cuiuſmodi quoq; Terentius ipſe Heautontimorumenon ex ſimplici duplicẽ à ſe factã eſſe profitetur; tamen ſi principem ipſam actionem diligenter attendas, quæ in omni fabula ſemper eſt vna, illarum partes inter ſe ritè conuenire perſpexeris; atque ex huius fortuna illius vitæ commutationem ſequi neceſſariò, & ab eadem fabulæ ſolutione in plures perſonas cadere peripetiam. Verumtamen ea fabula quæ euentus non geminat, doctorum hominum iudicio longè laudabilior eſt. Vnum igitur poëma vnam, ſimplicem, & ſibi ſimilem, non multiformem habere debet imitationem.

De epiſodiis, & digreſſionibus.
Cap. X.

SED *in ipſa tamen fabulæ conformatione multa ſæpè vel ornandi, vel amplificandi cauſa interſeruntur: quæ huius artis ſcriptores verbo Græco nominant epiſodia. Epiſodium voco non carmen, quod cani ſolitum erat cùm imperatores vel reges primùm vrbem aut caſtra ingrediebantur: quod*

carmen

Digitized by Google

carmen ab aliquibus proſodium nuncupatur: non quod in comœdiis ab actoribus, aut mimis præſertim inter actus fundebatur concitandi ſolùm riſus gratia, nihil ad fabulam pertinens; ſed quicquid ad augendam fabulam, vel exornandam intexitur, epiſodium, quidam vocant egreſsionem, vel digreſsionem, ſiue exceſſum; aut παρέκβασιν rhetorum more: quæ à conſtitutione rei eſt, ſed ad rei conſtitutionem pertinens declinatio: quales apud oratores multæ ſunt, præſertim in exornatiuo genere, digreſsiones, in quo voluptas petitur auditorum. Quicquid igitur non eſt fabulæ proprium, vel quia declinare ab ipſa fabula videtur, digreſsio nominatur, vel quoniam ad amplificandam fabulam interponitur, epiſodium dicitur. Verùm epiſodiũ mihi actionum eſt propriè, non cuiuſque rei digreſsio, vel exornatio. Et quamuis epiſodia vbique ſedem inueniant, neque ſolùm in mediis, verùm etiam interdum in vltimis, vt ea ſunt apud Homerum quæ mortem Hectoris conſequuntur, cadaueris emptio, mulierum lamentationes, pompa & exequiæ; tamen rerum præteritarum commemoratio, tum ne obſcura ſint ea quæ referenda ſunt, tum ne alibi interpoſita quaſi curſum fabulæ interrumpant, in primis locum habent commodiorem. Quod præcipuè tragici & comici obſeruant, qui in primo ſtatim actu rem omnem explicãt, ne dubius animus, & eorum quæ finguntur ignarus, ab ipſo fabulæ propoſito aliò auertatur. Non enim poëta ſemper à primis rebus, ſed interdum à mediis, nonnumquam ab vltimis poëma exorditur. Proindéque virtus argumenti eſt

Digitized by Google

ſeruata ratione tēporis hiſtoriæ modo à primis omnia breuiter ſtrictímque referre, & per ſumma capita rerum leuiter decurrere. Et vniuerſum argumentum ante oculos primùm bonus poëta ſibi proponit, tum accuratè circumſpicit, vnde poëma commodè ac rectè veluti telam ordiatur. Quod igitur in opere primum erit, hoc eius erit initium: quæ autem intexentur, ad epiſodiorum rationem pertinebunt. Sed vnde principium ducat vnaquæq; poëſis, quóque pacto narratio poëtæ differat ab hiſtorici narratione, ſuis locis dicetur accommodatius. Verùm exemplo res dilucidior reddenda eſt. Porro excidium Ilij, quod in ſecundo Aeneidos libro narratur, & Aeneæ poſt euerſionem Ilij errores, & pericula, quæ in tertio exponūtur, nam principium operis ab Aeneæ è Sicilia in Italiam nauigatione ſumi manifeſtum eſt, licet in argumēti explicatione prima ſint, tamen quia in opere interſeruntur amplificandi gratia, epiſodij rationem habent. Atque hoc eſt quod dixiſſe mihi videtur Ariſtoteles de epiſodiis loquens, præteritis actionibus interpoſitis quaſi vterum poëmatis accreſcere. Adhæc Didonis interitus in quarto, & ludorum pompa in quinto, & inferorum deſcriptio in ſexto admirabili ornatu fabulam amplificant. Omitto multas & illuſtres locorum, temporum, rerum, & perſonarum deſcriptiones; quibus incredibiliter augetur & ornatur poëſis. Et epopæia quidem, nempe quæ mera narratio eſt, nec breui temporis ſpatio, ſicuti tragædia, & comædia, circūſcribitur, & quam decet in magnam amplitudinem augeri, pluribus epiſodiis & digreſ-

ſionibus

Digitized by Google

ſionibus ſatis bene præ ceteris amplificatur, & perpolitur; non ſecus ac tabulæ pictorum fluminibus, ſiluis, auibus, atque id genus aliis ornamentis illuminantur. Eſt autem digreſſione opus, cùm ea vel à fabulæ neceſſitate requiritur non amplificationis modò, verùm etiam connexionis & diſſolutionis gratia, vel ornandi cauſa accerſitur, præcipuè cùm locus aliquis aſperior inciderit, ne ex graui in aliqua re mora lectoris animus faſtidium aliquod moleſtiámque cõcipiat. Quamobrem ſi nulla erit horum cauſa, nullus dabitur ad digrediendum exitus, nullúſque aditus in fabulam epiſodiis concedetur. Nam quæ loco non adhibentur, non modò rem non exornant, ſed deturpant etiam, & obcæcant: cuiuſmodi ſunt ad eruditionem quandam iuueniliter oſtentandam (id quod in Lucano plerique damnarunt) curioſius quædam de reconditis rebus & obſcuris exquiſitæ diſputationes: quæ per ſe licet pulchræ ſint, & admiratione aliqua etiam dignæ, non minus tamen, quàm purpureus ille pannus Horatianus, ab omnibus irridetur. Quid de his loquar, qui cupreſſum (vt in vulgari Prouerbio eſt) tantùm ſimulare ſcientes, ſemper eadem, vt ſors offert, temere vbique affingunt? Quas fabulas epiſodia minimè cognata recipientes Ariſtoteles epiſodicas vocat. Vt verò videamus quis potiſſimè locus epiſodiis debeatur, tota fabulæ conſtitutio prius animo concipienda eſt. Intelligetur verò tum ſanè aptiorem in connexione locum epiſodiis eſſe, quàm in ſolutione, vbi ad exitum feſtinatur. Vnum igitur poëma, & ſimplex ſit, non multiplex & deforme, eiúſque partes inter

Digitized by Google

ſe ſic coniungantur, vt diuelli inuicem diſtrahíque non poßint, & ita primis extrema reſpondeant, vt alia ex aliis expectari, & neceſſario quodam modo produci & fluere videantur: & ne rerum ſimilitudine ſatietas generetur, nouitate recreetur auditor. quam delectationem varietas epiſodiorum & digreßionum plurimam afferet.

De fabulæ formis.

CAP. XI.

VERVM *fabulæ ſunt plures ſpecies. Nam (vt omittam quod è perſonarum & rerum grauitate, humilitate, mediocritate, grādis, ſubmiſſa, temperata dicitur à quibuſdam) vis eius primùm aut ſimplici & expedita, aut implicita & cōnexa actione diſcernitur. Simplicem voco non, vt antè, vnius generis & modi; cui nimirum duplex opponitur, in qua ſunt diuerſæ naturæ actiones; nam omniū fabularum ſimilis debet ſemper eſſe conformatio: ſed in qua nec (vt verbo Græco vtar) peripetia eſt, nec agnitio. Connexam verò, quæ aut alteram ſolam habet, aut vtramque ſimul. licet magis probetur ea quæ peripetiam cum agnitione coniungit. Eſt autem peripetia ingens, ſubita, & inopinata rerum mutatio; quando quis repentè aut ex amico inimicus, aut ex inimico amicus fit, vel ex felici rerum ſtatu in infelicem deiicitur, vel contrà ex infelici in felicem & inſperatum reſtituitur. Non enim quælibet varietas, & parua rerum mutatio peripetia eſt, ſed quæ rerum fortunarúmque naturam etiam atque*

Digitized by Google

etiam immutat: atque ea maximè laudatur quæ maximè apta eſt: quæ videlicet tum ex vi antecedentium rerum naſcitur, tum ex ſubita cognitione proficiſcitur. Amicitiæ autem nomine omnem cognationem & affinitatem intelligi volo; & perſonæ, in quibus ſit peripetia, definitæ eſſe debēt. Agnitio verò eſt rerum ignotarum, ſiue perſonarū vnius aut plurium poſt longum tempus facta pariter mutuáque cognitio. Quæ ſanè tunc optima eſt, cùm rerum mutationem ſecum illicò affert. Et agnitionis quædam genera ſunt artificioſa, quæ nimirum ipſamet fabulæ diſpoſitio producit; quædam minus artificioſa, quæ diſiuncta à conſtitutione fabulæ poëtæ arbitratu interponuntur, vti ſunt ſigna. Signa vel aduenticia ſunt, vel inſita; aduenticia vel in corpore ſunt, vt cicatrix; vel extra corpus, vt anulus, monile, & his ſimilia: inſita vel à natura ſunt, vt ingenitum in Thyeſte ſidus; vel ſine quibus perſonæ numquam inducuntur, vt lancea Gigantum, & Herculis claua. Hæc artificio carere dicimus, quoniam remota ſunt à fabula, & conſerta pro libidine poëtæ actionum colligationi. Atque vt artificioſa his præferuntur quæ artem non habent, ſic illa eſt pulcherrima agnitio quæ ex ipſa rerum natura probabiliter ducta cum admiratione interuenit aut amicitia coniungens, aut diſiungens inimicitia perſonas, quæ vel miſeram vel beatam vitæ rationem inde conſecuturæ ſunt. ſicut in Andria Terentiana Glycerium ciuis Attica interuētu Critonis agnoſcitur, qui ad petendam Chryſidis hæreditatem venerat: vnde cum Chremete affinitas iungitur, &

Digitized by Google

Pamphilo amata Glycerium deſpondetur. Ad hæc fabula vel morata eſt, vel pathetica. Morata in exprimẽdis animi affectionibus & qualitatibus verſatur, quas mores appellare ſolemus, aut ingenitis à natura, aut conſuetudine contractis: pathetica cædes, vulnera, cruciatus, ceteráque id genus dolorum, & commiſerationis habet. ſiquidem πάθος acerbitatem & dolorem, ac miſerabilem aliquem caſum nonnumquam ſignificat. Et morata leniores affectus exprimit; quos ἤθη Quintilianus nominat: pathetica vehementiores excitat; qui vocantur πάθη: atque hæc illuſtriorem actionem poſcit, qualem optat tragœdia; illa frequentiùs obſcuriorem, qualem comœdia requirit, quamquam interdum non abhorret à nobiliore; ſicut Odyſſea in rerum grauitate maiore ex parte morata eſt. Eſt præterea ex morato & pathetico mixtum quoddam genus, cuius ſimilem eſſe diceres Aeneidem. Nam in ſex prioribus libris, quarto excepto, morati formam cognoſcimus; in quarto, & reliquis euentus ſunt acerbi, & miſerabiles. Sic & comœdiam, quæ grauiorem aliquem caſum recipit, & tragœdiam, quæ leniores affectus, & lætitiam infundit, mixtam vocant; nonnulli tamen ducunt fabulam mixtam eſſe, quæ diſsimiles perſonas, & varios inopinatóſque caſus admittit. Verumtamen in horum aliquo genere morato inquam, vel pathetico, ſeu ſimplex, ſeu connexa ſit, fabula verſetur neceſſe eſt: videtúrque ſimplici fabulæ ἦθος magis conuenire, connexæ πάθος: licet interdum nec connexa ἦθος, nec ſimplex πάθος refugiat. Nam Ilias Homeri & ſimplex eſt,

& pa-

Digitized by Google

& pathetica. ſiquidem omnes fabulæ formæ in vnam potiſſimè epopœiam cadunt.

De fabulæ partibus.

CAP. XII.

EXPOSITIS *partibus quæ fabulæ vim & naturam declarant, breuiter quoque docendæ ſunt partes quæ illius magnitudinem deſcribunt. Eas Ariſtoteles videtur effeciſſe duas, Colligationem, & Solutionem: illam* δέσιν, *hanc* λύσιν *appellauit. Colligatio terminatur eo fabulæ loco, vnde fortunæ conditio aut in meliorem, aut in peiorem partem verti & mutari incipit. In hac rerum perturbatio, in hac turbæ cernuntur; in hac digreſſiones, in hac epiſodia opportuniora ſunt. Solutio fortunæ mutationem explicat aut ſecũdam aut aduerſam, prout res vel ex animi ſententia, vel contrà accidit. Quam ſolutionem in fabulis dramaticis* καταστροφὴν *vocant. Ac porro eouſque protrahenda eſt actio, donec ſolutio contingat: ſempérque nobili, & mirabili aliquo fine concludenda eſt; quo ſpectator ex inopinata rerum permutatione maiorem capiat delectationem. Debet autem fortunæ varietas & permutatio ex ipſa fabulæ diſpoſitione probabiliter, aut neceſſariò proficiſci, vt omnes partes ſeſe naturaliter conſequantur. Quam ſolutionis virtutem in Plauto aliqui deſiderarunt. Eſt adhuc quoddam medium, quo* δέσις λύσιςq. *coniungitur;* μετάβασιν, *ſeu* παράβασιν *aliqui nuncuparunt. Igitur vniuerſa fabulæ compoſitio* σύστασις *dicitur, colligatio*

δέσις; ſolutio λύσις, μετάβασις qua vtraque pars copulatur: quas omnes potiſſimè in connexis fabulis perſpicere poſſumus.

De ratione fingendi.

CAP. XIII.

NVNC *de ratione fingendi quædam breuiter dicamus. Poëta vel nouam cõfingit materiam, vel ab aliis ſeu poëtis, ſiue hiſtoricis mutuatur: atque alienam fabulam poteſt immutato ordine colligationis & ſolutionis ſui iuris efficere; ſicut olim Chryſippus dicere ſolebat ſe Euripidis Medeam feciſſe ſuam. Id quod poëta docuit illis verſibus,*

Publica materies priuati iuris erit, ſi
Nec circa vilem, patulúmq. moraberis orbẽ.

& idem,

Ex noto fictum carmen ſequar; vt ſibi quiuis
Speret idem, ſudet multum, fruſtráq. laboret
Auſus idem. tantùm ſeries iuncturáq. pollet:
Tantum de medio ſumptis accedit honoris.

Sed in fingendo ſemper aut rerum neceſſitudinem, aut veriſimilitudinem ſequi oportet, hoc eſt, pro cuiuſque natura ſapienter omnia ſimulare, vt facilè ab omnibus probentur. Nam eam imitationem probamus, quæ rem propriè reddit. Dico autem poëtam neceſſariò ea fingere, quæ aliter eſſe, intelligiue non poſſunt; vt ſapientem hominem futuris proſpicere, ciuem bonum de rep. recta ſentire, virum fortem æquo animo aduerſam fortunam ſuſtinere. Et neceſſaria res ſunt, quæ natura aliquam neceſſitatem habent.

Digitized by Google

habent. Probabiliter verò ea fingit quæ ita fieri contingit, vt tenuiores homines à potentioribus iniuriam pati, & callidum quandoque decipi, & temerarium ſuperari: quemadmodum Agathon aiebat veriſimile eſſe multa fieri præter veriſimilitudinem. Quæ igitur neque neceſſariò, neque probabiliter finguntur, ea vitioſa ſunt. Itaque vitio datum eſt Sophocli, quòd in tragœdia quæ μύσοις inſcribitur, mutum quendam ex Tegæa in Myſiam perueniſſe fecit. Non enim credibile eſt mutum, & ignarum viæ, ſolum, ſine duce, tribus diebus, abſque vllo errore tantum itineris conficere potuiſſe, & Theſeum Athenis Thebas momento temporis cum exercitu veniſſe, ac commiſiſſe prælium nulla ratione probabile eſt. quin etiam poſt victoriam mox adeſt nuntius. Apud Aeſchylum quoque momento temporis Agamemnon interficitur, & tumulatur, vix vt actori tempus ſit reſpirandi. Et incredibile etiam eſt in captiuis apud Plautum abiiſſe Philocratem, & cum Philopolemo ad Aetolos ex Aulide rediiſſe paucis horis. Apud Terentium verò non improbabiliter nox intercedit in Heautontimorumeno: cuius dimidia pars veſperi, & tranſacta ludis Megalenſibus nocte altera pars acta eſt. Si quid tamē vnquam boni poëtæ commenti ſunt, quod minus prudēter excogitatum aliis videri potuiſſet, ita rem adumbrare ſtuduerunt, nihil vt improbabilitatis habere videretur. Itaque Homerus cùm videret minimè conuenire, Vlyſſem tantum virum tam graui ſomno impeditum eſſe, vt à Phæacibus in Ithacam tranſuectus nihil omnino ſentiret, labores, vigilias,

Alcinoi

Alcinoi hoſpitalitatem, lauationem, conuiuium, proſperam nauigationem, expeditam ſecuritatem, poſtremò Palladis conſilium & operam adhibuit; quæ cuilibet ſapienti viro grauiorem ſomnum attuliſſent. Nihilominus deligunt interdum ea quæ ſpectatoribus iucundiora fore arbitrantur. Vnde riſibus illiberalioribus comici nõnumquam vtuntur, & inducunt portenta præter rerum naturam tragici. Verùm Aeſchylus plus æquo affectaſſe viſus eſt ſpectatores in admirationem & ſtuporem rapere. Illud verò prudentis eſt poëtæ, cùm quippiam vult ab auditore non ignorari, quod ipſi per argumenti conſtructionem docere nõ liceat, perſonam aliquam introducere, quæ rem alteri exponat, quamuis hæc ipſa res illi nota ſit: veluti Neptunus apud Homerum Veneri narrat quo pacto certantem Aeneam à morte eripuerit. neque decebat Deam hoc ignorare. In dramaticis autem fabulis, in quibus magna laus eſt, ſi res ita agantur, vt veræ, non fictæ appareant; theatrorum gratia datum eſt, vt duæ in ſcęnis perſonæ loco proximæ, ſed quaſi magnis diſtantes interuallis ita loquantur, vt audiantur procul à populo, ſe ipſæ non exaudiant. atque huiuſmodi alia conceduntur eadem de cauſa. In vniuerſum poëta in ſuo quáſque genere inſigniores perſonas imitari debet: quippe cuius ſumma virtus eſt ipſas rerum formas fingendo exprimere; quemadmodum pictor ſtudet pro re pulchriorem imaginem depingere. Itaque fortitudinis formam ante oculos ſibi proponens ſimilem Achillem effinget, & prudentem Vlyſſem, faciens ea quæ in prudentiæ figura maximè excellunt,

lunt, imitabitur: ni quid interdum aliud res moneat, vt à ſimilitudine illa mẽtem abducat. alioquin malum aliquem morem hominis non improbi nulla ratione poſcente imitari, ſicut Euripides præter rationem Menelaum Oreſti propter necem Clytæmneſtræ aduerſantem induxit, quem æquius erat nepoti ſubuenire, quàm cognatæ impudicæ cauſam ſuſcipere, in vitio eſt imprudentiæ. Idémque Euripides reprehenditur, quòd cauſas, quæ Alcmeonem ad necem matris impulerunt, nimis leues attulerit. Tum hebetis eſt & imprudentis repugnãtia fingere, veluti ſi eum quem deprecantem mortem antè induxerat, nunc contemnentem illam abſque vlla ratione inducat. Et Carcinus quòd ageret contraria merito fabula cecidit. Sed etiam ea vis & ars rebus quas fingimus, addẽda eſt etiam ab actoribus (ſiquidem iudicium acre de fabulis theatra iudicant, in quibus ſeſe maximè oſtendunt) vt cùm aguntur, veræ, non fictæ videantur. Languent enim quæ nullam efficacitatem habent; & ridentur quæ frigida ſunt & inſulſa. quæ à poëta hoc magis fugienda ſunt, quo magis alios mouere & delectare debet. Ad hæc nomina fictis perſonis apta pro rebus imponat: quæ cùm fingenda ſunt, è fonte Græco deriuentur. Græcis enim componendorum nominum facultas liberior conceſſa eſt, quàm Latinis. Nomina verò vel propria ſunt, quæ ſingulos homines oſtẽdunt, vt Aeneas, Aiax, Chremes; vel communia, vt imperator, miles, paraſitus: &, quod mirum certè eſt, interdum res informes & mutas ita humana ſpecie conformant poëtæ, vt ſapere, ſentire, loqui faciant.

ciant. Sic paupertatem Ariſtophanes in Pluto, & in Batrachis ranas. Deorum quoque perſonæ nonnumquam inducuntur, & quæ cum Diis habent cognationem; quales ſunt venti, fortuna, horæ; & quæ ad noſtram naturam pertinent, vt ſomnus, vigilia, mors. Demum omnia & res & nomina ſic fingenda ſunt, vt de omnibus vel neceſſaria, vel probabilis cauſa reddatur.

De mirabilium rerum fictionibus.

Cap. XIIII.

AT dicet fortaſſe aliquis, non videri ſibi probabile vnius Hectoris virtute vniuerſum Græcorum exercitum ab oppugnatione vrbis ad naues vſque compelli; nec ſimilitudinem vllam veri eſſe in his fictionibus, quæ Cyclopes habent, & Scyllas, & naues in lapides, aut in nymphas commutatas, & homines è ſaxis generatos, & in ſaxa cōuerſos. Quam dubitationem tolli poſſe exiſtimo, ſi poëtarum finis oſtendatur, & ratio, qua ad fingendum huiuſmodi res admirabiles impelluntur. Etenim poëta eò refert omnia, vt auditorem trahat in admirationem; quippe quæ plurimum afferat delectationis & iucunditatis. Eſt enim iucunda amplificatio. quod autem admirationem habet, ad augendam & amplificandam rem valet. Argumento eſſe poteſt, quòd dum rem aliquam narramus, quo mirabilior videatur, magíſque delectet, vehementiùs illam augemus. Dico admirabile, quod vel præter naturam euenit, vel præter cōſuetudinem fit: vtrumque vel no-

Digitized by Google

vel nouitate, vel rei magnitudine mouet animum & oblectat. Quamobrem poëta vt hunc finem conſequatur, res admirandas fingit etiam à probabilitatis forma remotas (cùm probabile ſit, vt antea diximus, præter multorum opinionem multa fieri) non tamen contra prudentiam artis, & rationem. Atque imitari debet ea quæ vel ſunt, vel fama eſt ita fuiſſe, vel ita eſſe creduntur. Et quia orationem ſuam ad vulgi ſenſum accommodat, multitudinis opinionem magis, quàm rerum veritatem in multis ſequitur. Itaque ſtellas in Oceano lauari, & radios ſolis calidos eſſe dicit; non quòd ita res ſit, ſed quòd vulgus ita ſe rem habere putet. nec quæ de Diis, de Lamiis, de Centauris, de Meduſa, de Proteo vulgi fama celebrantur, aſpernatur. Tum quoniam in fictis perſonis ipſam rerum imaginem & formam imitatur, effingit quæ in quoque genere perfecta ſunt: quæ ſi in aliquo ineſſent, admirandum illum hominem cunctis efficerent. Siquidem rerum excellentium admiratio eſt. Neque enim paruæ res, neque vſitatæ, neque vulgares dignæ videri ſolent admiratione. Quid ea quæ ad Deorum poteſtatem referuntur, non tibi fiunt probabilia? naues opera Cybeles in nymphas conuerti? & Achillis equo à Pallade ſermonem tribui? Verùm is iure reprehenditur, qui nulla neque neceſſaria, neque probabili cauſa impulſus effingit ea quæ eſſe fieriue nullo modo poſſunt. Ac mihi quidem mirabilia fingendi duplex videtur eſſe ratio, altera delectandi, altera docendi. Delectant ſolùm, quæ nouitate & ſtupore animum percellunt. Quæ profectò eo pulchriora

ſunt,

Digitized by Google

ſunt, quæ minus ſunt otioſa; quale illud eſt apud Virgilium, quòd Aeneas à matre ſeptus nebula Carthaginem ad feram & immanem gentem tutò peruenit, vbi ſocios comperit, quos amiſſos iam animum induxerat: qui inſperatus & repentinus ducis aſpectus maximam cum delectatione admirationem omnibus attulit, & partes fabulæ miro artificio inter ſe coniunxit. Docent verò, quæ vel hominum mores, vel naturæ cauſas, vel Deorum numen oſtendunt. Ac porro Circem homines in feras conuertentem, intelligis turpem voluptatem eſſe, quæ homines contagione ſua brutos efficit: & Apollo Pythonem ſagittis trāsfigens, ſol eſt terræ caliginem & nubes radiis ſuis diſpergens: nec aliud probant tot Deorum de Græcis & Troianis apud Homerum concilia, quàm Deos humana curare. Atqui tenenda ſemper eſt veri quædam ſimilitudo,

Nec quodcūq. volet, poſcat ſibi fabula credi.

Nam tantiſper iſta miramur, dum recta ratione ficta cognoſcimus. Nec eſt quòd his fingendis liberiorem tibi facultatem ſumas, quoniam in Deorum vim & numen cuncta traducas. Non enim admittitur excuſatio, quæ nullam probabilem cauſam habet. Eſt ſanè licentia vitiorum mater; quæ nullam neque decori, neque probabilitatis rationem habens plura quàm oporteat, ſibi vindicat,

Delphinū ſiluis appingens, fluctibus aprum.

Tunc verò magis probabuntur, cùm ita confingentur, vt hæc ex illis quaſi neceſſariò profecta videantur, fiántque conſequentia, quæ ſemper eueniunt. Et quoniam ſi priora recipiuntur, poſteriora parem

fidem

fidem captatura ſunt (eſt enim quoddam argumentationis genus ab antecedentibus, vt ſi hoc præcedat, illud quoque cõſequatur) maior fides in illis ſtruenda eſt, quorum probatione nititur conſequentium perſuaſio. Quam virtutem Ariſtoteles in Homero extollit. de quo etiam Horatius ait,

Atque ita mentitur, ſic veris falſa remiſcet,
Primo ne mediũ, medio ne diſcrepet imum.

Neque verò ſolùm probabiliter, ſed etiam molliter fictiones deducendæ ſunt. Nam inſuauia ſunt quæ dura, & coacta ſentiuntur: cuiuſmodi ortus Mineruæ è capite Iouis quibuſdam eſſe videtur. Verùm tamen huiuſmodi mirabilia, quemadmodum pleraque alia, melius narrari poſſunt, quàm in ſcenis agi: in quibus, vt inquit poëta,

Non in auem Progne vertetur, Cadmus in anguem.
Quodcumq. oſtẽdis mihi ſic, incredulus odi.

Ideóque ſunt epopœiæ, quàm tragœdiæ conuenientiora; quoniam probabiliter actu referri nequeunt, in qua ſi tale quid accidet, ab actore aliquo verſibus exponendum erit. Poſtremò illud præcipiendum eſt, vt non multæ res admirandæ ſimul annectantur, ne vel fidem multitudine amittant, vel ſatietatem frequentia pariant.

De decoro. CAP. XV.

SED *totius certè rei caput eſt, videre quid cuique conueniat. cuius decori, quod Græci πρέπον appellant, ignoratione non ſolùm (vt inquit Cicero)*

in vita, ſed etiam ſæpiſſimè in oratione, & in poëmatis peccatur. Quod quidem arte comprehēdi non poteſt. ſapientem natura virum deſiderat: licet ſub aliquam præceptionem cadat. Spectatur verò maximè in perſonis. Perſona aut eſt poëtæ, aut aliena, & ficta. Poëta mores graues, & honeſtos vbique præ ſe ferre debet, cui fides ex probitatis opinione habeatur. Vt enim quiſque animo affectus eſt, ita rem iudicat; ſimiléſque ſunt animi affectionibus actiones hominum, atque ſermones. Vnde alios poëtas leues, alios intemperantes, alios molles; contrà alios conſtantes, alios moderatos, alios fortes ex ipſorum oratione diſcernimus. qui cùm ſapientes vitæ magiſtri, & correctores eſſe debeant, non corruptores ciuitatis, iure maximo diuinus Plato iubet turpes & obſcenos poëtas è rep. ſua longiùs exulare. Cùm aliena perſona inducitur, aut nunc primùm effingitur noua, aut iam antè ab aliis deſcripta eſt. ſi deſcripta eſt, tunc famam ſequi oportet monente Horatio: ſic iracundum Achillem, ferocem Medeam, triſtem finges Oreſtem. & veteres fabulas, & receptas innouare prohibet Ariſtoteles: Quod propter Actius poëta minus laudatur, quòd ſapientem Achillem contra poëtarum conſenſum fecerit: quamuis Ciceroni non diſpliceat magis facti quandam prudentiam quàm officium poëtæ conſideranti. Si noua fingitur,

Seruetur (*quod præcipit Horatius*) ad imum,
Qualis ab incepto proceſſerit, & ſibi cōſtet.

Igitur qui prudens, qualis Vlyſſes, inducitur, ſapiēter res agat; & qui pius fingitur, colat, vt Aeneas,

vbique pietatem; quem verò moribus & animo inconſtantem facis, æquabilem teneat in vita inæqualitatem, ſimilis Demeæ Terentiano. Sed & perſonis conuenire debent actiones. Neque enim eiulatus virum, neque firmitas animi mulierem decet. Vnde Cicero Sophoclem reprehendit, quòd intoleranter dolentem Herculem inducat: ni à poëta factum hoc dicas, quo ingentem vim doloris exprimeret. Verùm à nullo dolore vinci poſſe fortem virum contendent omnino Stoici. Nec laudatur qui Iphigeniam facit ad aram mortem infracto animo deſpicientem. Cuius rei gratia perſonarum attributa circumſpicienda ſunt accuratiſſimè, ſexus, ætas, genus, ſtudia, conditio, fortuna, & quæ his ſimilia ſunt. Nam aliter viri, aliter mulieris, aliter ſenis, aliter iuuenis, aliter nobilis, aliter obſcuri, aliter militis, aliter mercatoris, aliter regis, aliter ſubditi, aliter diuitis, aliter pauperis actiones inſtituuntur. quarum qui neſcit eſſe moderator, is decorum ſeruare non poteſt. Ipſasq́ actiones inter ſe ſimiles, & quaſi germanas eſſe decet, ne in rebus ſeriis ioci, aut ſeria in iocoſis adhibeantur, néue tragicæ perturbationes in comœdia excitentur, aut iactentur ridicula comica in tragœdia. Indecorè apud Plautum in Ciſtellaria Alceſimarchus ſuperos teſtaturus,

Ita me Dij magni, *iurat*, minutiq́. & patellarij,

quod riſum magis excitat, quàm religionem: idemque adoleſcẽs cum gladio in ſcenam inducitur tamquam ſibi necem ipſe conſciturus. quod factum vt nimis tragicum in comœdia damnant. Quamobrem, quoniam poëtica imitatio ab ipſa veriſimilitu-

dine commendatur, ſi perſonæ aut dicentes, aut facientes ita inducantur, vt ab omnibus probentur, quod nihil à ſua indole & vita alienum dicant, vel faciant, in ſumma laude ponetur. Refértque non parum quo pacto ſingula ab actoribus referantur; quoniam eoſdem ipſi affectus induant neceſſe eſt, quibus aliorum animos commouere curant.

Vt ridentibus arrident, ita flentibus adſunt
Humani vultus.

Ac meo quidem iudicio, vt in certa quædam capita rem diducamus, poëmatis decorum ſpectari præcipuè debet in moribus, ſententiis, & verbis. Mores, vt dictum eſt antè, affectiones animi ſunt aut inſitæ & naturales, aut ſtudio & conſuetudine cōparatæ. Nam à natura varios mores aſſequimur; & diuerſa loca, & ætates magnam afferunt gignúntque morum varietatem; alia quoque ratio viuendi alios mores poſtulat. quos ſumma virtus eſt, ſcitè, vt tempus & ætas ferunt, exprimere. Ac ſanè mores diuerſi ab eius temporis quo inducuntur, moribus eſſe non debent, ſed omnino conſimiles. Quis enim reges vltro citróque ſe his contumeliis afficiētes, quas Agamemnon & Achilles apud Homerum in ſe viciſſim coniiciunt, noſtris temporibus ſi faciat, non cum ſtomacho exſibiletur? Decorum autem non ſolùm ratione, ſed etiam opinione cernitur. De moribus eruditè & pulchrè Horatius in arte poëtica: ſed Ariſtoteles, quo nemo fuit in hominum naturis, ſtudiis, & actionibus dignoſcendis deſcribendisq́; perſpicacior, ita plenè & ornatè in Rhetoricis diſputauit, vt eorum ratio ex hoc vno fonte copioſiſſimè peti

ſimè peti

ſimè peti poßit. At ſententiam, non dictum aliquod celebre hominum opinioni accommodatum, quid ſequendum, quid fugiendum ſit docens, ſed mentem & ſenſum voco, quam Græci ἔννοιαν, quaſi ἐν τῷ νῷ dixerunt. Nam id etiam poëta accuratè explicandum eſt, quo quis animi ſenſu, conſilio, & ratione ad agendum rem aliquam impellitur: vnde quid ex voto, quid contrà ſententiam eueniat, intelligatur. Quas ſententias pro dißimilibus hominum ingeniis & ſtudiis diuerſas eſſe clarum eſt. Ceterùm illæ ſententiæ, quæ ſunt celebria quædam dicta, poëſim quaſi luminibus illuſtrant: quas qui damnant, poëmatis ornatum & ſplendorem non vident; qui frequentius vtuntur, non plurimum ſæpe commendantur. Non enim coagmentandæ, ſed tamquam gemmæ diſponendæ, & annectendæ ſunt. Poſtremò eſſe debet apta & conuenıens moribus, ſententiisq́ oratio; quæ animi & ſenſus explicatio eſt. Neque enim ſemper, neque apud omnes, neque pro omnibus eodem modo dicendum arbitror cum Cicerone; nec decere verbum ponere in humili, quod in alta oratione conueniret. Sed tamē videre quid cuique conueniat, prudentiæ magis eſt, quàm artis.

De carmine. CAP. XVI.

DE carmine verò, quo tamquam inſtrumento ad explicandam fabulam poëta vtitur, quoniam de eo Grammatici copioſißimè diſſeruerunt, multa nobis dicenda non arbitror. Rem tamen altius paulo repetentes omnem locutionem eſſe nume-

Digitized by Google

ris vel ſolutam, vel connexam dicimus. Numerum Latini vocant tum Græcorum ἀριθμὸν, hoc eſt diuiſam magnitudinem, tum Muſicorum ῥυθμὸν, quem opinor rectè finierim longorum & breuium interuallorum conſpirantem percuſſionem. Totus enim eſt in motu breuis & longi temporis. Neque ſolùm venit in orationem, ſed etiam in ſaltationem, pulſum, cantum, & ſonum, & in ea in quibus motus quidam ineſſe videntur. Itaque Cicero numerum, inquit, voco quicquid ſub aurium menſuram cadit. ipſæ autem aures temporum ſpatia motúſque menſurant. Atque habet vnaquæque ſyllaba motum ſuum, & interuallum, breue quidem, cuius eſt concitatior ſonus; cuius verò productior, longum. Syllabarum autem certo numero collocata diſpoſitio, pes eſt. at pedum certa coniunctio μέτρον à menſura, Latini à canendo carmen appellarunt. Quare metrum eſt rythmi ſpecies, in vocum contractione & incitatione conſiſtens, ac certis interuallis numeríſque concluſa. Igitur ſoluta oratio dicitur, non quæ errat & fugit, ſed quæ relaxatur à neceſſitate quadam numerorum, & liberius verba coniungit; qualis eſt vulgaris & quotidianus ſermo, à quo philoſophorum dictio non abhorret, atque ei ſimillimus eſt is quo in epiſtolis vtimur. At numeris quibuſdam quaſi vinculis aſtricta oratio numeroſam habet dimenſionē. Cuius duæ ſunt formæ; altera poëtarum propria, definitis numeris & modis verborum alligata connexio, altera oratorum ab hac poëtarum moderatione & concluſione vocum ad delectationem auriū deducta compoſitio,

poſitio, liberior, modíſque remiſſior: quæ nec ita ſoluta eſt, vt vagetur; nec tota conſtans è numeris, vt verſum efficiat, ſed apta verborum temperatione & interuallorum dimenſione numeroſa. Vnde oratorum rythmos à poëtarum metris ſic inter ſe differre docet Quintilianus, quòd illi tantùm ſpatiis, hæc etiam ordine certo concluduntur; illis, quia ſyllabarum & pedum nullum præſcriptum ſeruant, ſed quandam aurium menſuram ſequuntur, licet pedes immutare, & pro anapæſto dactylum, quòd inter ſe ſint ſpatiis æquales, & pro iambo trocheum ponere, quòd eorum paria ſint interualla; hæc, quibus pedum rata lex eſt, alterum in alterius ſede collocare non poſſunt: illis ſunt libera ſpatia, & quomodo cœperunt vſque in aliud genus rythmi decurrunt; his & ſpatia certa, & clauſulæ ſunt definitæ. Ex his ergo verſum deſcripſeris orationem arctiore pedum lege coërcitam: arctiore inquam oratoris oratione, cuius numeri ſunt liberiores. Neq; ſi de Pindaro dixit Horatius ——— numeriſq. fertur

Lege ſolutis, *lyricum poëtam credideris certam dimenſionem non habere: ſed quoniam illi multa ſimul metra, quæ voluerit, primùm accipere licet, atque ea quemadmodum libuerit inter ſe componere, quorum tamen & numerum, & ordinem deinceps in conuerſionibus, quas verbo Græco* στροφὰς *nominant, perpetuò ſeruet, numeris fertur lege ſolutis. Omitto quòd dithyrambici ſine vlla carminum conuerſione incerto verſuum numero pro libidine feruntur. quæ res obſcura non eſſet, ſi dithyrambica Pindari haberemus. Quin lyricorum quidã verſus*

Digitized by Google

remoto cantu inſuaues, ac velut fabularum plerique ſenarij à modis ſoluti videntur, non quòd numeris careant, ſed quòd his pedibus conſiſtant, qui ſponte in communem ſermonem veniunt, & nolentibus nobis verſum efficiunt; quales ſunt maximè iambus, trocheus, anapæſtus: in quibus modi, quoniam vſitatiſſimi ſunt, minus intelliguntur. Atqui ſyllabarum tempora & ſpatia, pedum etiam & carminum varietatem docent Grammatici, quorum tota eſt metrica ratio, quæ in numerorum tractatione conſiſtit: nos poëticæ dictionis ornatum breuiter explicemus.

De poëticæ dictionis ornatu.

CAP. XVII.

QVEM *equidem ornatum in varietate & elegantia verborũ poſitum videmus: illa diſſimilitudine ſatietati occurrit, hæc bonitate dictionem commendat. Quamobrem primùm verborum immenſa & infinita penè tamquam ſilua ad variandam & diſtinguendam orationem comparanda eſt; mox adhibendum iudicium & delectus, ne imprudenter hac copia vtamur. Quæ bonorum verborum electio, vſus, & copia eſt origo & fundamentum eloquentiæ. Conſtat autem ornatus è ſimplicibus verbis, atque coniunctis. E ſimplicibus ad rem declarandam valent propria; ad illuſtrandam verò (vt eloquentiæ parens Cicero ſentit) inuſitata, nouata, trãſlata, oratori quidem & poëtæ communia, ſed poëtæ liberiora. Propria voco, quæ penè videntur*

nata

nata cum rebus ipſis, quæque rem maximè declarant. ſed ex his fugienda ſunt peregrina, humilia, obſoleta, horrida, aſpera, inania, exilia; deligēda Latina, grauia, illuſtria, nitida, leuia, plena, ſonantia: quibus ſic abundabit, vt verbum nullum excidat niſi elegans, & exquiſitum ad ſonum. At inuſitata, priſca, & vetuſta, loco tamen poſita, & quoad ferat conſuetudo, grandiorem & antiquiorem facere videtur orationem. Nouata verò, ſeu reperta fiunt aut ſimilitudine, ſicut Horatius iuueneſcit verbum fecit, quoniam dicitur ferueſcit; aut deriuatione, vt à cura curaturam Terentius deduxit; aut coniunctione, vt expectorat, omnipotens, veliuolum, quæ poëtis ſunt familiariſſima; aut nominis fictione, velut mugire, rugire, balare. Tunc autem ſunt noua, cùm primùm excuduntur. Quorum quidem faciendorū ſemper fuit in poëtis maior licentia, quàm in oratoribus. quoniam poëtæ ad certam pedum neceſſitatem compulſi, & ſemoti à recta quaſi via eloquendi non quædam modò verba mutare, ſed etiam extendere, corripere, conuertere, diuidere coguntur. Itaque illorum eſt totus, qui dictionem transformat (vt Græcè dicam) μεταπλασμός. Sed tranſlata præcipuè tamquam ſtellis notant, & illuminant orationem. Eſt autem tranſlatio, quæ à Græcis μεταφορὰ dicitur, tropus à propria ſignificatione ad non propriam verbum per ſimilitudinem transferens, vt ſaxi de vertice, gannire hominem, ſcatere ſiluas, viridis ætas, indignatur Araxis. Transferuntur autē verba vel inopiæ, vt ſitire agros, gemmare vites, lætas ſegetes, laborare fructus dicimus,

quia propria non habemus; vel maioris ſignificãtia, vt inflammatus amore; vel decoris gratia, vt concionum procella, flumen orationis. In quibus primùm omnium fugienda eſt diſsimilitudo. etenim qui cæli fornices dixit, non vidit in ſphæra fornicis ſimilitudinem non ineſſe. tum reprehenditur longius euocata ſimilitudo: ſiquidem Cicero mallet dici ſcopulum patrimonij, quàm ſyrtim. quinetiam repudiatur anguſtius verbum, nimirum dixeris melius vetas, quàm abnutas; nec durius probatur, veluti capitis niues: quod oratores interdum ſolent aliqua præpoſita dictione emollire. poſtremò aduertendum ne qua inſit in ſimili turpitudo, ſordiúmue ſuſpicio, vt in his, caſtrata reſp. morte Camilli, & Glauciæ ſtercus curiæ. Sed enim ſumma laus tranſlationis eſt, vt animum feriat, & huc illúcque moueat: qui celer animi motus per ſe ipſe delectat. Et quoniam ex omnibus ſenſibus, qui tamquam nuntij ea quæ percipiunt, ad animum deferunt, acerrimus eſt oculorum in conſpectu mentis ea ponens quæ vidit, ad hunc maximè tranſlationem verborum admoueamus. Cúmque poëta ſit vt in priſcis minimè parcus, ſic in tranſlatis maximè audax, tum verò audacior eſto in his quæ ſuauitatis, claritatis, ſplendoris, & ornatus gratia transfert. Quorum ea mihi videntur mirum in modum elata, quæ his rebus quæ ſentiendi vi carent, ſenſum & mentem attribuunt, vt —pontem indignatus Araxis. At ex pluribus tranſlatis verbis fit allegoria, quæ aliud dicit, aliud vult intelligi:

Sed nos imménſum ſpatio cõfecimus æquor.

& Horatius,

O nauis referent in mare te noui
Fluctus.

quæ cauendum ne pluribus tranſlationibus obſcuretur. Ideóq. parcius ea nobis vtẽdum eſt. Et μετωνυμία, ſiue ὑπαλλαγὴ dicta à Latinis transmutatio, aut transnominatio nomen pro nomine ponẽs orationi magnum ſplendorem & ornatũ accerſit. Nam pro re inuenta inuentorem ſubiicit, Tum Cererem corruptam vndis; & pro eo quod cõtinetur, id quod continet, Nunc pateras libate Ioui; & id quod efficitur, pro eo quod efficit, Pallentéſque habitãt morbi; & contrario modo verba immutat, Vinum precemur, videlicet Bacchum, quod eſt quidem durius, & Vina coronant, & Melior remis; atque etiam eleganter à re poſſeſſa nomen ad poſſeſſorem traducit, Iam proximus ardet Vcalegon. *Cui finitima eſt συνεκδοχὴ, Latinè intellectio, quæ aliud ex alio intelligit, aut ex parte totum, Puppéſque tuæ, pubéſque tuorum; aut ex toto partem, Fontémque, ignémque ferebant; aut ex forma genus, Quicumque Bithyna laceßit Carpathium pelagus carina; aut ex vno plures, Hoſtis habet muros; aut ex materia opus, Ferro accinctus; aut quocumque modo aliud ex alio intelligit. Abutitur etiam interdum verbo licentius poëta breuem pro paruo dicens, & pro magno grandem, & pro conficere ædificare: quamquam hæc omnia quodammodo tranſlata videntur. Igitur ſingulorum verborum ornatus exiſtit ex priſcis, nouis, & tranſlatis; quæ præ ceteris*

ad ora-

Digitized by Google

ad orationis laudem & cultum pertinent. At continuatio verborum certis numeris & modis (vt ſuprà oſtendimus) alliganda eſt. In qua (ne dicam eſſe fugienda vitia corrupti ſermonis, & obſcuritatis. nam ad laudem non ſatis eſt culpam vitaſſe; virtutes multæ requiruntur) ita debent verba collocari, vt neque ſit aſper, neque hiulcus, nec diffluens, diſſolutúſue concurſus. Cuius rei ſunt iudices aures ipſæ non agreſtes, ſed humanæ & cultæ; quæ lædantur horridis, offendantur vaſtis, reſpuant inconcinna. Aſperiores literæ ſimul iunctæ durum ſonum, concurrentes cohærentéſque vocales hiantem reddunt. Percuſsiones verò interuallorum ſi dictionibus terminentur, laxum & ſolutum, ac ſubſultans carmen efficiunt: contrà viriliter incedit, cuius dictiones pedum ſtructura quaſi nodis conſtringuntur. Permutatio quoque pedum quantum variat orationis formam ex diſſolutis apta, ex aptis faciens diſſoluta! Quod iudicium ordinandi verba ita vt extet concinnitas aptior, & ad rem exprimendam accommodatior, natura in auribus poſuit: quæ ad carminum ſummorum poëtarum ſonum aſſuefaciendæ, non incultæ relinquendæ ſunt: quemadmodum qui in ſiluis & agris educantur, expertes fiũt ciuilis conſuetudinis & morum. Quid de virtutibus & ornamentis loquar, quæ afferuntur orationi ex ipſa collocatione verborum? Longum certè, & arduum opus, quódque maiore doctrina, acriore iudicio, vſu indiget longiore. Quanta nitet ex circum locutione maieſtas! quæ id quod paucioribus verbis dicitur, pluribus explicat, & grauioribus! Elata

ſanè

ſanè dicendi figura, & ſummoperè culta à poëtis, & illorum ferè propria,

Et iam prima nouo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens aurora cubile.

Quid Hyperbole, quæ rem incredibiliter tollit, quãtum extollit orationem, quantámque in admirationem animum rapit poëtis vſitatiſsima!

——geminíque minantur
In cælum ſcopuli. *Quantus epithetorum ornatus, cùm rem exprimunt, & illuſtrant! triſtia bella, puniceus color roſæ, aſpera nigris æquora ventis, alma Venus, vmbroſa ripa, ſilens nemus: quæ ſunt gratiora, cùm tranſlatione decorãtur. Tot prætereà ſunt verborum conformationes, & ornamenta ſententiarum, quibus illuminatur oratio, vt illis explicandis maiore ſtudio & labore opus ſit. Sed & ipſi dicendi magiſtri horum definitiones & exempla ſubtiliter & copioſe explicant, in poëtis, quorum prior extitit orationis cultura, quàm in oratoribus amplius notata: à quibus non pudebit nos repetere eos fructus quos ex poëtarum libris collegerunt. Non poſſum tamen quoſdã non irridere qui verba de induſtria traiiciunt; vnde potius obſcuratur id quod dici volunt, quàm intelligitur; multa etiam inania inculcant, & tamquam in rimas inferciunt non ornamenta carminum, ſed complementa, & quædam quaſi fulcra, quibus ſtructura verborum & ædificatio ſuſtineatur ſine vllo delectu, ornatu, & decoro. At in poëta (vt ſummatim loquamur) qui ſeſe ab initio ita comparare debet, vt aures omnibus inſidiis capiat, lecta verba eſſe debent, ſonantia, &*

Digitized by Google

tia, & grauia, multíſque conformationibus temperata; verborúmque continuatio elegans, ampla, fluens, ornata figuris, diſtincta luminibus, apta modis, cadens iucundè, explens aures, grauitate, maieſtate, venuſtate condita, nihil inſolens, nihil ineptum, nihil aſperum & horridum habens, omnia nitida, omnia decentia, omnia ratione & arte moderata. Quoniam verò debet oratio rebus conuenire, & res aliæ graues & elatæ natura ſunt, aliæ tenues & demiſſæ, aliæ mediocres; dicendi quoque facies, χαρακτὴρ Græcè, effigies inquam rei non vna eſt, ſed alia ſublimis, alia humilis, alia temperata. Ergo tria genera dicendi; ἁδρὸν, magnum, graue, vber, amplum, generoſum & ſummum; ἰσχνὸν gracile, ſubtile, tenue, humile & demiſſum; μέσον medium vtriuſque particeps & temperatum. Amplum illud & copioſum genus maieſtatem verborum, grauitatem ſententiarum, illuſtria ornamenta, conſtantem & elaboratā concinnitatem amat; in tenui ſimplex, lenis, pura, & de medio pænè ſumpta oratio, nec in delibandis floribus dictionis occupata; at medium neque fluit, vt tenue; nec incedit, vt graue; neque planum, vt exile; neque tumidum, vt grande, inter vtrumque conſiſtit, & permulcens auditoris animum leni lapſu peruoluitur, nitida & quadrata oratione compoſitum, floridum totum & amœnum, & verborum ornatu & numerorum ſono iucundum. Sunt tamen cuiuſque generis propria quædam vitia, tamquam ſcopuli, euitāda. Nam in graui tumor per ſe ipſe faſtidioſus & inſuauis eſt; nec grata eſt nimia diligentia, quæ mollem &

enerua-

eneruatam reddit orationem. Cuius rei gratia fugienda eſt κακοζηλία, quæ plura quàm neceſſe ſit, & inſolentius quàm deceat, exquirens minus efficit quàm debet, quoniam plus audet quàm par eſt. Verùm tenue ſiccitate, velut macie, tabeſcit; vt'que illud grande genus orationis fertur ingente ſtrepitu & fragore, ſic humile hoc inſiſtit, & in ipſo curſu languidum & iners ſubſidet. Itaque medium genus mediocritate ſua contentum nec trepidat remitti, ne gracile fiat & exile; nec affectat attolli, ne ſuperbius exultet. Præclarèque Horatius

——ſectantem leuia nerui
Deficiũt, animique; profeſſus grãdia turget.
Serpit humi tutus nimiũ, timiduſq; procellę.

Siquidem, vt idem inquit,

In vitium ducit culpæ fuga, ſi caret arte.

Tot igitur dicendi genera ſunt, & in his ipſis generibus quidam gradus. Nam & infimum quandoque attollitur, & demittitur interdum graue, prout res ipſa deſiderat: ſic tamen vt ille grauis dignitatis ſuæ meminerit, & ſpiret etiam in paruis magna; & tenuis exilitatis ſuæ in magnis non obliuiſcatur. Quàm grauiter & ornatè in Æneide Virgilius formicarum atque apum officia deſcribit!

Feruet opus, redolentque thymo flagrantia mella.

& de Deo loquens in Bucolicis non tonantem illum, non fulgurantem facit, ſed quàm aptè ad rem inquit!

Ille meos errare boues, vt cernis, & ipſum
Ludere quę vellem calamo permiſit agreſti.

Neque

Neque illud negligendum eſt, quod monent prudentes quidã viri, vt poëmatis partes omnes æqualiter ornemus, ne nimius ſplendor vnius alterius nitori officiat. Atque etiam rectè præcipit Ariſtoteles, ne quæ partes moratæ & ſententiarum grauitate nobiles per ſe ſunt, inſigni verborum ornatu illuſtrentur, quo maieſtatem rerum & ſplendorem amittant: illuminentur verò ſplendidioribus verbis minus moratæ partes & ſententiarum pauperiores; vt ſaltem orationis pulchritudine commendentur. Quæ verò (vt Horatius conſulit)

-Deſperas tractata niteſcere poſſe, relinquas.

Nihil enim patimur in poëta quod perfectum perpolitúmque non ſit. & cùm cetera exornaueris, tandem caue, ne illud ex eodem poëta dicatur,

Infelix operis ſumma, quia ponere totum
Neſciit.

Quòd potior imitationis cura, quàm carminis habenda ſit.

Cap. XVIII.

QVOD *ſi maior eſt habenda rerum cura, quàm verborum, quæ ſignificationes ſunt rerum, illáſque prouiſas ſequuntur non inuita, poëta primùm omniũ fabulam ſollerter excogitet, diſponátque prudenter, vt quæ maximè vim, officium, & finem poëſeos, quo nihil eſt in omni re maius, attingat. Etenim ſi poëtæ munus eſt humanas actiones imitari, certè ſtudium imitationis in poëta præcipuum eſſe debet. Nec ipſa imitatione quicquam difficilius*

difficilius eſt. cuius laudem pauci ac vix vnquam plenè aſſecuti ſunt. Atque vt potiſsimùm lineamenta ſpectantur in pictura, ſic in poëmate fabula. Tota igitur materia primùm inuenienda; deinde diſponenda, ne cogitationibus nouis interuenientibus conſtitutio fabulæ perturbetur; poſtremò verborum ornatu veſtienda eſt. At verò ingenium ſuum quiſque rectè cognoſcat, vt intelligat in quam rem natura feratur: ne quid tum inuita Minerua. Diligenter etiam vires ſuas examinet, vt ne quod negotium ſuſtinere non poſsit, inconſideratè ſuſcipiat. Quod totum Horatius illis verſibus apertè nos docuit:

Sumite materiã veſtris qui ſcribitis æquam
Viribus,& verſate diu, quid ferre recuſent,
Quid valeant humeri. Cui lecta potenter erit res,
Nec facundia deſeret hũc,nec lucidus ordo.

De pulchritudine poëmatis.

Cap. XIX.

SED *de fabula & carmine opinor iam ſatis. Reliquum eſt, vt, quando poëtica vim, naturam & formam quaſi typo expreſsimus, illius pulchritudinem pauliſper animo & cogitatione intueamur. Equidem pulchrum à dulci non ſeparo, ſed poëma perfectum, & omnibus numeris abſolutum cum Platone pulchrum appello: cui pulchrum & perfectum idem eſt. Eſt autem pulchritudo apta par-*

tium inter ſe quodam cum lepore cõiunctio. Quam duplicem volunt; vnam animi, quæ eſt ipſa honeſtas, eadémque eſt ſapientia; quæ incredibiles amores excitaret ſui, ſi cerneretur; alteram corporis: atque hanc vel viſu capi, vel auditu, quæ harmonia dicitur. Sanè Ariſtoteles duabus rebus conſtare pulchritudinem inquit; magnitudine, quæ eſt iuſta partium moles atque menſura; & conuenientia, quæ eſt debita membrorum inter ſe compoſitio: ſed Plato etiam coloris quandam ſuauitatem requirit. Quæ niſi inſint in poëmate, pulchrum eſſe non poterit. Eius magnitudo eſt debita fabulæ moderatio, ne maior, minórue ſit, quæ memoriæ vim aut ſuperet amplitudine, aut fugiat exiguitate. Et ad totius conformationem rata proportione reſpondere partes inter ſe debent, ne fabula in caput excreſcat; & tragœdia prologo abſumatur. Accedit compoſitio, quæ partes ſuo quamque loco diſponit: quarum conſpiratio totum opus apta coniunctione conformat. Vltima eſt ſuauitas non in imitationis modo, verùm etiam in carminis ornatu & venuſtate ſita. Ac fabulæ quidem magnitudinem, & compoſitionem animus; orationis verò concentum & ſuauitatem, numerorum iudices aures percipiunt. Et non ſecus ea quæ formoſa ſunt, aut vtilitatem, aut voluptatem, aut vtramque ſimul (vt cenſet Plato) afferre ſolent; ſic decora & ornata poëſis prodeſt, ſimul atque delectat. Verumenimuerò nihil eſt inter mortales omni ex parte perfectum; neque vllum poëma vndequaque abſolutum. Sed vt in formoſo ore ſæpe quidam ſunt

naui,

Digitized by Google

nani, qui non ægrè inſpiciuntur; ſic paruis maculis alioquin elegantis & concinni poëmatis non facilè vir prudens & eruditus offenditur. At quis obſecro prauum naſum ferat, quamuis oculi ſint venuſti? Quòd ſi panegyricam orationem Iſocrates annis decem limauit; ſi Plato Dialogos ſuos natus annos octoginta nondum emiſerat, vt nihil prodiret, niſi caſtigatum ad vnguem; quanto maior in emendandis poëmatis adhiberi diligentia debet, quæ ſunt ipſis dialogis & orationibus præſtantiora? Itaque ille meritò præcepit,

—nonumq́ue prematur in annum.

Non equidem ſi mediocres artifices ſuſtinemus, poëtam etiam feremus in mediocritate conſiſtere: cui non multa licent; cui non quæuis ſententia, non quælibet vox, non quæcumque iunctura & numeri conceduntur; cuius diuitiæ non in copia poſitæ ſunt, ſed in electis opibus conſiſtunt; in quo perpetuam quandam magnificentiam, grauitatem, auctoritatem, magnitudinem, & ſententiarum atque verborum amplitudinem deſideramus; quem poſtremò in omni re volumus excellere: quia non approbationem ſolùm, verùm etiam mouere debet admirationem; quæ in hominum animis dominatur & imperat. Itaque

—mediocribus eſſe poëtis
Non homines, non dij, non conceſſere columnæ.

Quamobrem ſi Cicero bonos perquamdiu nullos, vix autem ſingulis ætatibus ſingulos oratores ſcribit inueniri tolerabiles; cui mirũ erit, ſi multis ſeculis

Digitized by Google

vix vnum poëtam bonum reperiamus? Sed hoc quidem eſt è diuina quadam magis, quàm ex humana facultate, vt quis magno ingenio præditus, non vulgari doctrina eruditus, omnium magnarum rerum & artium cognitione inſtructus humanas actiones prudenter & ornatè imitetur & explicet. Non igitur abſque ratione poëtam eadem laurea corona qua imperatores, vtpote ſingularem & perfectum virum, donauerunt.

IO. ANTONII VIPERANI DE POETICA

LIB. II.

De poëmatum differentiis.

CAP. I.

LIBRO primo diſputata ſunt ea quæ omnibus poëticæ formis communia ſunt: hoc altero propriam cuiuſque rationem ſpeciatim & definitè tredemus. Sed illarum prius inter ſe diſcrimina oſtendemus; quorum alterum in his quibus effingimus; alterum in his quæ finguntur; tertium in modo fingendi poſitum eſt. Primum vim habet inſtrumentorum, medium materiæ, poſtremum formæ. Ad primum illud Harmonia, Rhythmus, ſiue Saltatio, & Carmen veniunt: quibus poëtæ vel promiſcuè ſimul omnibus, vt Lyrici & Dithyrambici; vel ſeparatim, vt Tragici atque Comici (quamquam Comœdiæ chorus, penes quem erat ſaltationis vſus, ob nimiam maledicendi licentiam poſtmodum interdictus fuit) vel illarum aliqua tantùm vtuntur, vt Epici, quos ſaltationis & harmoniæ cura non attigit. Altera, quæ ex re oritur, differentia humiliorem fabulam, qualis eſt Comœdiæ, à grauiore ceterorum penè generum imita-

tione diſcernit. Quod verò ad modum fingẽdi pertinet, vel poëtæ ſolam perſonam ſuſtinet, ſicut Lyrica poëſis, & Dithyrambica ſæpè; vel abſque poëtæ perſona aliorum inducit, quemadmodum Tragædia, & Comœdia; vel cùm poëta aliorum perſonas admittit, non ſecus atque Epopœia ſemper, & interdum illæ quæ cum carmine vſurpãt rhythmum, & harmoniam. Quibus rebus quidam adducti poëſim in tria genera ſecuerunt, videlicet ἐξηγηματικὸν*, quod narratiuum dicunt;* δραματικὸν*, quod actiuum vocant ab agentibus perſonis, & à colloquentibus* διαλογητικὸν· μικτὸν*, quod ex vtroque eſt mixtum. Quæ quidem ego potius cum Ariſtotele fingendi modos, quàm poëticæ formas eſſe crediderim. Formæ enim plurimum inter ſe differunt, neque alia in aliarum poſſeßionẽ venire, aut transferri poteſt. quòd ſi poëticæ formas & Tragœdiam, &* δραματικὴν *facimus, ac rurſum Tragædiam* δραματικὴν *eſſe dicimus, quis non videt formas inter ſe perturbatum iri? at differentiarum modi permiſceri, & conuenire inter ſe poſſunt.*

De Epopœia. CAP. II.

NVNC *Epopæiæ naturam explicabimus, quæ ceteris & grauitate rerum, & ſublimitate carminis antecellit. Cuius vox Græca ab* ἔπος *&* ποιεῖν *deriuata, quorum illud vel verbum, vel carmen, hoc facere, ſeu fingere ſignificat, omnem vel ſoluta oratione, vel carminibus expreſſam fictionem ſignificat. qua communi nominis deductione compo-*

ſitores

Digitized by Google

ſitores dialogorum, & poëtæ quilibet Epici vocari poſſunt. Ac quemadmodum ἔπος licet omnem locutionem ſignet, præcipuè tamen notat à dignitate dictionem poëtæ, quod eſt carmen; ſic etiam ſæpe carmen hexametrum ob ſtabilitatis, grauitatis, & magnitudinis excellentiam commune nomen proprium facit: ipſi etiam conditores hexametri carminis, qui poëtarum nomen ſibi vindicarunt, ob præſtantiam epici nuncupantur. Vocantur quoque alia ratione Heroici, quòd heroum actiones imitentur: unde etiam carmen hexametrum à maieſtate & amplitudine heroicum dicitur. Nec quicumque hexametra componet, heroici nomine dignus exiſtimabitur, ſi non graui oratione deſcribat illuſtrium virorum actiones; ni ab orationis ornatu potius heroicum dictum velimus: vt Euſtathius ἐποποιοὺς inquit ὀνομάσαι τοὺς ἐν τῷ ἑξαμέτρῳ τόνῳ ἡρωΐζοντας. Hoc genus poëticæ Suidas perſcribit his verbis: ἡδ' ἡρωϊκοῦ μέτρου ἱστορία, καὶ γὰρ στερουμένη μύθου ποίησις ἐποποιΐα ἐστίν. Sed qualis erit hæc poëſis, à qua fabulam, tamquam animam à corpore, diſiungunt? aut quæ hiſtoria carminibus ſcripta promerebitur vmquam nomen poëmatis? Alij definiunt θείων τε, καὶ ἡρωϊκῶν, καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἐμπεριοχήν. Sed neque Deorum propriè, neque omnium hominum actiones hæc poëſis amplectitur. Nos verò illam his verbis circumſcribimus: Poëſis, quæ ſolo carmine hexametro vtens illuſtres actiones imitatur narrando, epopœia eſt. Nam poëſis non eſt, quæ nullam actionem imitatur; illuſtres verò actiones illam diſtinguunt à Comœdia, &

Digitized by Google

narratio eam quoque ſecernit à Tragœdia, in qua, vt in Comœdia, res aguntur, nō narrantur; hoc autem, quod ſolo carmine, & illo quidem hexametro vtatur, à reliquis generibus ſeparatur. nam illa etiam rhythmum & harmoniam adhibent aut promiſcuè, aut ſigillatim. Et hexametrum quidem carmen dramaticis fabulis minus idoneum viſum eſt; ſed iambus, qui ſponte in omnem ſermonem incurrit, habitus eſt aptior. Porrò in epopœia perſonæ inducuntur graues, quales heroës, reges, duces; res finguntur excellentes, quales præſertim ſunt bellicæ; ſententiæ excogitantur illuſtres, verba deliguntur grandia & ornata, verborúmque compoſitio apta & numeroſa exquiritur. Atque Horatius illis verſibus,

Res geſtę regúmque ducúmq. & triſtia bella
Quo ſcribi poſſent numero, mōſtrauit Homerus.

& materiam, & carmen epopœiæ docet Homeri exemplo; qui heroicum carmen, ſicut Orpheus lyricum (vt Plutarchus ſcribit) fertur primus inueniſſe; ſolúſque eſt ante Virgilium, qui hoc carmine dignè, qui legeretur, heroum facta depinxit.

Quæ in epopœia nonnulli requirant.

Cap. III.

TVM *in epopœia quærunt docti quidam viri quatuor iſta, veterem memoriam rei ſiue hiſtoriam, imitationis allegoriam, hexametrum carmen, & dictionem rebus accommodatam. Sic Virgilius*

gilius aduentum Aeneæ in Italiam à rerum ſcriptoribus eſt mutuatus. Quod opinor factum à poëtis, vt ex commemoratione antiquitatis fabula plus fidei haberet. Et vero ſimile eſt regum magna quædam facinora peruulgata eſſe, non obſcura, eadémque ratione tragœdiarum argumenta nota ſunt & illuſtria: contrà Comœdiarum, quia humiles & ignobiles actiones imitantur, ignota. Quoniam igitur argumenta ſumunt ab hiſtoriis, quamuis multa ſuo iure fingant, aliúmque ordinem contexant, nullo tamen pacto à publica memoria diſſentire debent, ne veritati contraire videantur. Nec Virgilius reprehenſione caruit, quòd Didonem honeſtam & caſtam mulierem impuram & impudicam fecerit, & amore captam Aeneæ, quæ longè ante Aeneam vixerat. Sed eum quidam defendere conãtur, quòd in Epiſodiis & id quidem finxerit, quod lõgis temporum interuallis obſcuratum, ac penè obrutũ nullius memoria refelli potuiſſet. Quòd ſi varia fortaſſe ab hiſtoricis ſcribantur, poterit tum cuius voluerit authoritatẽ liberè ſequi. Neq. idcirco non erit actionum imitator poëta, ſed rerum pronuntiator. Nam ita rem adumbrat, & alia quadã facie cõformat demendo, addẽdo, transferẽdo, vt nouo & ficto actionum ordine atq; contextu hiſtoriæ figuram in poëmatis imaginem ſpeciemq́; conuertat. Mox allegoria res inuertit, & à definita ad communem rationem trãsfert. Etenim poëta licet ab hiſtorico res certas & ſingulares accipiat; tamen (vt loquar eorum more qui logici appellantur) ab indiuiduis ad formas & genera ſeſe traducit, explicátque

in definitis perſonis vniuerſam rerum imaginem: ſicut Virgilius (ne ab hoc ſummo apud Latinos poëta diſcedamus) non vt ſingularis cuiuſdam ducis res ab Aenea geſtas exponit, ſed exemplo Aeneæ pij regis atque magnanimi ſimulacrum effingit. Et quoniam poëtæ ſtudium in eo præcipuè poſitum eſt, vt rebus fictis rectam viuendi rationem doceat, quàm pulchrè idem Virgilius toto opere ἀλληγορικῶς virtutis viam deſcribit! cuius radices (vt quidam loquitur) amaræ ſunt, fructus verò ſuaues.

Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum
Tendimus in Latium; ſedes vbi fata quietas
Oſtendunt.

Quam rem illis verſibus iam omnibus penè notis Heſiodus etiam docuit:

τῆς δ' ἀρετῆς.

& Aeneas poſt infinita propè terra maríque diſcrimina ſuperata Italiæ regno potitus conquieuit. Carmē verò hexametrum, quod Pythium ab Apolline inuentore dixerunt, & ab orationis ornamentis heroicum, propter ſtabilitatem & amplitudinem, quia latiore ſeu tardiore menſura motúque incederet, ſonarétque quid grădius, quod ipſo ſenſu percipitur, Epopœiæ, quæ eſt mera narratio, aptiſſimum iudicatū eſt. Hoc Orpheus, Linus, Homerus in hymnis quoque vſi ſunt; hoc etiam ad amores, ſed tragicos Muſæus; hoc præterea Heſiodus, Nicander, Aratus, Oppianus narrationes & præceptiones ſuas plenè & eleganter explicarunt. Demum heroicam maieſtatem decet ſublimis dictio; quæ verborum grauitate rerum amplitudinem exæquet.

Digitized by Google

De natura ſeu forma Epopœiæ.
CAP. IIII.

AT Epopœiæ naturam optimè cerni poſſe exiſtimo ex Fabula, Moribus, Sentẽtia, & Dictione. Fabulam antea diximus actionum eſſe diſpoſitionem quandam & conformationem; atque vnam ſiue ſimplicem, non multiformem eſſe debere. Nec porro aliter ſentit Ariſtoteles, quamuis ſcribat in Epopœia plures actiones ineſſe; ex qua nimirum aliquot argumenta fabularum dramaticarum decerpi poſſint; ſicut Didonis apud Virgilium interitus idonea ſatis eſt materia tragici. Nam etſi plures actiones epopœia complectitur, nihilominus ex omnibus vnam fabulam tamquam corpus vnum è multis membris componit. Enimuerò epopœia, cui aut nullum temporis ſpatium, aut ſatis longum ad imitandum definitur, pluribus epiſodiis amplificanda eſt, ne ſi nullis digreſſionibus dilatetur, ſterilis & inornata ſit omnis leporis & venuſtatis expers; quam epiſodiorum varietas maximè affert. Ideò grauioribus perſonis tenuiores admiſcet, milites, nautas, fabros, aurigas (ſiquidem humana ſocietas eſt quaſi quoddam corpus è multarum partium officiis ſtudiiſque compoſitum) adhibetque Deorum concilia, quorum prouidentia res humanæ gubernantur; & res attingens vniuerſas, quæq; in terris fiunt, quæq; in cælis eſſe intelliguntur, tum multa rerum copia locupletatur, tum amœna varietate diſtinguitur. Itaque πάντων ϖραγμάτων ἐμϖεριοχὴν *nõ abſurdè dixeris epopœiam eſſe. Quam-*

obrem

obrem epicus poëta (quod antea præcepimus) vnam primò fabulam ingenioſe conformabit, eámque variis epiſodiis & digreſſionibus intextis delectationis gratia & ornatus, quoad eius fieri poterit, augebit, ornabítque rerum mirabilium fictionibus; quæ à veriſimilitudine commendentur, & loco appoſitæ ſuauem pariant admirationem. Equidem ſi in vlla (quod antè dictum eſt) in hac maximè poëſi, in qua narrantur res, non agũtur, datur liberior mirabilia fingendi facultas. Ad hæc fabula epopœiæ vel connexa, velut Odyſſea, in qua Vlyſſes agnoſcitur, agnitúſque extemplò rerũ domeſticarum ſtatum in meliorem ex deteriore conditione reducit; vel ſine agnitione, aut peripetia ſimplex erit, cuiuſmodi eſt Ilias, & Aeneis: in quibus ſi aliquorum eſt vel agnitio, vel fortunæ commutatio; ad epiſodiorum rationem illa pertinet; ipſa tamen fabula neque agnitione, neque peripetia ad exitum perducitur. Erit præterea vel morata, quæ magis in deſcribẽdis moribus laboret; vel pathetica, quæ cæde & vulneribus vehemẽtiùs animos permoueat. Ac πάθος licet fabulæ connexæ magis conuenire videatur; tamen in alterius fabulæ genus non intempeſtiuè aliquando etiam acceſſitur. At mores vniuſcuiuſque perſonæ probitatem ipſe præ ſe ferens vbique poëta ſic exprimet, vt cuiusque vitæ conſuetudinem ante oculos ponat aut virtute laudabilem, aut vituperabilem vitio, ſemper decoro perſonarum, locorum, & temporũ ſapienter ſeruato, & modo in benefactis cõmendandis, & in reprehendendis malefactis adhibito. Vnde multa legiſſe, multa audiuiſſe, multa vidiſſe, multa tractaſſe,

Digitized by Google

ctaſſe, multa obſeruaſſe, multa animo & cogitatione percurriſſe neceſſe eſt eum qui omnium mores vitáſque deſcribit. Quòd ſi quid fabulæ constitutio ſecum interim afferat turpitudinis, vel leuiter illud tanget, vel diſsimulabit acutè, vel ſapienter obſcurabit: neque, dum vitia reprehendit, obſcenis vocibus vtatur, quæ memoria voluptatum animum turpiter afficiant. Quid enim turpius? quid indignius eſt homine graui impudica oratione? Ac parum certè ſapuit, qui Virgilium tamquam nimis castum notauit. Profectò qualis eſt cuiuſque animi affectus, talis etiam eſt eius oratio. Nec quæ de moribus altero libro præcepta ſunt, repetenda hîc arbitror. Et ſententia (vt ſuprà dictum eſt) cuiuſque mentem & ſenſum exprimere debet: eámque perſonis pro ſexu, ætate, conditione, ſtudiis conuenire iubet lex decori. Neque ſolùm cum actionibus, verùm etiam cum verbis mores, & ſententias congruere oportet. Dictio grauis & ornata (quod ſæpè diximus) & verborum collocatione numeroſa deſideratur, quæ rem ipſam ſuo quaſi ſono exprimat. Nec, ſi res humiliores inciderint, orationis formam variabit; ſed eandem ſtyli legem tenebit, quam ſibi primùm impoſuit. quamquam leuium perſonarũ ea ſcribet opera & officia, quæ fuerint in illis grauiora; atque ea quoad res patietur, dicendo attollet: ſic contrà in infimo genere dicendi res magnæ oratione ipſa deprimentur. Et quando copioſius de elocutione ſuprà diſſeruimus, ſatis erit hoc loco monere, ne epicus alio verſuum genere, quàm hexametro, vtatur; quod narrationi aptiſsimum eſſe demonstrauimus.

De par-

obrem epicus poëta (quod antea præcepimus) vnam primò fabulam ingenioſe conformabit; eámque variis epiſodiis & digreſsionibus intextis delectationis gratia & ornatus, quoad eius fieri poterit, augebit, ornabítque rerum mirabilium fictionibus; quæ à veriſimilitudine commendentur, & loco appoſitæ ſuauem pariant admirationem. Equidem ſi in vlla (quod antè dictum eſt) in hac maximè poëſi, in qua narrantur res, non agũtur, datur liberior mirabilia fingendi facultas. Ad hæc fabula epopœiæ vel connexa, velut Odyſſea, in qua Vlyſſes agnoſcitur, agnitúſque extemplò rerũ domeſticarum ſtatum in meliorem ex deteriore conditione reducit; vel ſine agnitione, aut peripetia ſimplex erit, cuiuſmodi eſt Ilias, & Aeneis: in quibus ſi aliquorum eſt vel agnitio, vel fortunæ commutatio; ad epiſodiorum rationem illa pertinet; ipſa tamen fabula neque agnitione, neque peripetia ad exitum perducitur. Erit præterea vel morata, quæ magis in deſcribẽdis moribus laboret; vel pathetica, quæ cæde & vulneribus vehemẽtiùs animos permoueat. Ac πάθος licet fabulæ connexæ magis conuenire videatur; tamen in alterius fabulæ genus non intempeſtiuè aliquando etiam acceſſitur. At mores vniuſcuiuſque perſonæ probitatem ipſe præ ſe ferens vbique poëta ſic exprimet, vt cuiusque vitæ conſuetudinem ante oculos ponat aut virtute laudabilem, aut vituperabilem vitio, ſemper decoro perſonarum, locorum, & temporũ ſapienter ſeruato, & modo in benefactis cõmendandis, & in reprehendendis malefactis adhibito. Vnde multa legiſſe, multa audiuiſſe, multa vidiſſe, multa tra-

Digitized by Google

ctaſſe, multa obſeruaſſe, multa animo & cogitatione percurriſſe neceſſe eſt eum qui omnium mores vitáſque deſcribit. Quòd ſi quid fabulæ conſtitutio ſecum interim afferat turpitudinis, vel leuiter illud tanget, vel diſſimulabit acutè, vel ſapienter obſcurabit: neque, dum vitia reprehendit, obſcenis vocibus vtatur, quæ memoria voluptatum animum turpiter afficiant. Quid enim turpius? quid indignius eſt homine graui impudica oratione? Ac parum certè ſapuit, qui Virgilium tamquam nimis caſtum notauit. Profectò qualis eſt cuiuſque animi affectus, talis etiam eſt eius oratio. Nec quæ de moribus altero libro præcepta ſunt, repetenda hîc arbitror. Et ſententia (vt ſuprà dictum eſt) cuiuſque mentem & ſenſum exprimere debet: eámque perſonis pro ſexu, ætate, conditione, ſtudiis conuenire iubet lex decori. Neque ſolùm cum actionibus, verùm etiam cum verbis mores, & ſententias congruere oportet. Dictio grauis & ornata (quod ſæpè diximus) & verborum collocatione numeroſa deſideratur, quæ rem ipſam ſuo quaſi ſono exprimat. Nec, ſi res humiliores inciderint, orationis formam variabit; ſed eandem ſtyli legem tenebit, quam ſibi primùm impoſuit. quamquam leuium perſonarũ ea ſcribet opera & officia, quæ fuerint in illis grauiora; atque ea quoad res patietur, dicendo attollet: ſic contrà in infimo genere dicendi res magnæ oratione ipſa deprimentur. Et quando copioſius de elocutione ſuprà diſſeruimus, ſatis erit hoc loco monere, ne epicus alio verſuum genere, quàm hexametro, vtatur; quod narrationi aptiſſimum eſſe demonſtrauimus.

De par-

De partibus Epopœiæ.

Cap. V.

PARTES *epopœiæ poſt eius naturæ explicationem docendæ ſunt, quæ ab huius artis ſcriptoribus tres numero traduntur, Propoſitio, Inuocatio, Narratio. Sed poëtarum aliqui conſueuerunt proœmio, tamquam citharœdi* προαυλίῳ, *uti; quod à iuſto & legitimo carmine ſeparatur. huiuſmodi eſt illud Virgilij ab aliis deinde ſublatum,*

Ille ego qui quondam.

Vbi videtur Arabum, Chaldæorum, ac Prophetarum morem imitari, qui ſtatim in operum principiis ſua nomina adſcribunt. Quod liceátne fieri dubitationem fortè aliquam habet: ſed quoniam id neque ordinem poëmatis inuertit, neque pars vlla eſt operis, ſequetur quiſque quod volet. Propoſitio breuis eſt fabulæ oſtenſio: in qua id præſtat poëta quod orator in exordio, nimirum docilitatem, quæ dicendorum finem oſtendit. Quamobrem cùm vna & ſimplex fabula ſit, quónam modo propoſitio, quæ illius exitum finémque demonſtrat, res plures atque diſsimiles complexu ſuo recipiet? Nec equidem Virgilij Georgica, quorum propoſitione res diuerſæ continentur, poëſim eſſe dixerim, cùm fabula careant, neque ad vllum genus poëticæ referantur: neque illum in Aeneide reprehendi iure poſſe exiſtimauerim, quòd multa & diuerſa proponere videatur. Nam etſi arma, virúmque cantaturum ſe dicit, non tamen varias actiones complectitur; quarum non ſit idem exitus. Non enim arma à viro ſeiunxeris:

iunxeris: neque ille omnia viri facta pronuntiat, ſed quæ ab euerſo Ilio paſſus eſt, donec in Italiam promiſſam ſibi ſedem peruenit; vbi aduerſantem ſibi Turnum magna virtute ſuſtulit. Quæ omnia ad vnũ eundémq. finem conferri vides. Quid eſt enim in illo, quod ab hoc fine vagetur & erret? Quid? ſi (vereor ne cuipiam aut impudentior videar, aut curioſior) propoſitionem cum inuocatione Homeri modo coniunxiſſet hoc pacto,

Dic mihi Muſa virum Troiæ qui primus ab oris,

num vnitatem fabulæ (ne quid de moderatione verborum loquar) melius & apertius indicaſſet? Atque vt ſimplex, ita etiam breuis debet eſſe propoſitio, quæ rerum faſtigium abſque multitudine verborum attingat. Non enim auditor in propoſitione detinendus eſt verbis: qui vbi rerum exitum, & ſcopum didicit, ad narrationem feſtinat. neque tamen ea verba decidenda ſunt, quæ ſi ſubtrahantur, rem obſcuratura ſint. Ad hæc poëta longius proponere non debet, quàm res ipſa poſtulat. Tunc autem longior propoſitio videtur, cùm ea proponit quæ poſt exitum fabulæ eueniſſe creduntur. Ideóque illa apud Virgilium,

——genus vnde Latinum,
Albaniq́ue patres, atque altæ mœnia Romę,

extra deſcriptionem fabulæ ſunt, in Auguſti populíque Romani gratiam dicta. Nam res Albanorum & Romanorum non ſunt coniunctæ cum fabula. Neque velim putes Virgilium ad Auguſti vſque tempora opus ſuum perducere voluiſſe: ſiquidem

(vt omit-

(vt omittam quòd illarum rerum fabulam nullam videmus) in incredibilem magnitudinem opus excreuiſſet, ſi illud Epiſodiis, & digreſſionibus (vt par erat) amplificaſſet, & ornaſſet; aut, ſi breuiter omnia ſine vllo ornatu perſtrinxiſſet, quàm aridæ, quàm inſulſæ, quàm diſſimiles à prioribus reliquæ poëmatis partes extitiſſent? Præcipiunt quidam hoc loco, ne proprium nomen in propoſitione ponamus, ſed illud circumlocutione explicemus, quo res magis exponatur. quo modo non Vlyſſem dixit Homerus, ſed (vt vtar Latini poëtæ verbis)

—virum, captæ poſt tempora Troiæ
Qui mores hominum multorum vidit, & vrbes.

Quæ circumlocutio ſi obſcura fuerit, eo loco maximam obſcuritatem afferet, vbi maximè docilitate & perſpicuitate opus eſt. Atque etiam illud addunt, vt, ſi circumlocutione vti nolimus, pro proprio nomine patronymicum locemus. Verùm etiam cum proprio nomine coniunctum patronymicum legitur apud Homerum in Iliade. Potius illud præcipiendum erat, quod etiam Rhetores in exordiis præcipiunt, nihil magnè ſonandum in propoſitione, non elata verba, non promiſſa grandia, ſine affectata diligentia, ſine vlla ingenij aut doctrinæ venditatione, vt grauiter & ornatè ſemper inſurgat oratio. Quod Horatius ſcitè monuit,

Nec ſic incipies, vt ſcriptor cyclicus olim,
Fortunam Priami cãtabo, & nobile bellum.
Quid dignũ tãto feret hic promiſſor hiatu?
Parturient montes, naſcetur ridiculus mus.

& Ho-

& Homerum adeò commendauit, qui grauis ſine faſtidio & arrogantia,

> Non fumum ex fulgore, ſed ex fumo dare lucem
> Cogitat, vt ſpecioſa dehinc miracula promat.

Nec certè nō ſemper propoſitione vtetur poëta. nam licet orator eum qui audit, non curet docilem interdum facere, cùm res aut nota eſt, aut parua; tamen, qui magna dicturus eſt, atque incognita, ſemper proponet. Rem propoſitam ſequitur inuocatio, quæ diuini numinis eſt imploratio: quoniam dicturum res magnas, nec antè auditas decet vel à Muſis, quarum vi poëſis excitatur, vel à Diis, præſertim iis qui præeſſe dicuntur his rebus quæ proponuntur, auxilium petere. Sic Lucretius cùm de natura ſcribere inſtituiſſet, Veneris numē implorauit procreationis authorem. Id quod parat beneuolentiam poëtæ, vt qui Deorum inuocatione faſtidium à ſe depellat; & attentionem gignit magnitudine rerum, vt quæ ſine aliquo cæleſti afflatu explicari non poßint. Quidam virorum illuſtrium poteſtatem, quaſi Deorum numen ambitioſe nimis obteſtati ſunt; ſed tunc maximè temporis, cùm Imperatores orbis tamquam ſuperi omnium rerum domini & moderatores colebantur. At verò Græci inuocationem cum propoſitione coniunxerunt, Latini ſepararunt; quamquam Latinorum aliqui Græcos imitari maluerunt. Non dicam quod Protagoras Homerum reprehēdit, quòd in propoſitione Muſam inuocaſſet; quoniam prius proponenda ſunt ea quo-

rum gratia Muſarum auxilium expoſcendum eſt. Eſt enim leuis reprehenſio. At Lucanus, quamuis inter hiſtoricos potius, quàm inter poëtas annumeretur, non ſtatim propoſitioni inuocationem ſubiunxit, ſed prius in bellorum pluſquam ciuilium acclamationem & execrationem aliquanto digreſſus eſt. Quam conqueſtionem miror à quibuſdam vocari narrationem. Præterea vſus inuocationis non ſolùm in principio, ſed in aliis quoque locis eſt. Enimuerò quod oratori datur in ipſo curſu orationis, cùm locus poſtularit, renouare beneuolentiam, & attentionem, idem etiam licet poëtæ vel ob aliquam rei nouitatem exortam, vel ob inſtantem aliquam rei grauitatem, & magnitudinem Deorum, ſeu Muſarum opera iterum poſcere. Non aliter Virgilius deſcripturus in ſexto libro numquam viſa & inaudita, neque vlli viuentium nota loca rogat eorum Deorum facultatem & numen, quibus imperium eſt animarum; & maius opus mouens in ſeptimo Muſam orat:

Tu vatem, tu diua mone, dicã horrida bella.

Poſt Deorum, ſeu Muſarum inuocationem res propoſita explicanda eſt: antequam narrationem ſæpe cauſæ quædam vel à prima origine repetuntur, quæ viam ad ipſam narrationem muniant, eámque reddant illuſtriorem: velut ante legitimam narrationem Virgilius cauſas odij Iunonis contra Troianos à capite reuocauit,

Vrbs antiqua fuit, Tyrij tenuere coloni.

At fortaſſe cuipiam non videtur epopæia ſola narratione conſiſtere; propterea quòd aliæ perſonæ loquentes,

quentes, & quaſi agentes inducantur. Sed is certè non intelligit aliorum ſermones, & actiones narratione poëtæ contineri, eiúsque nomine omnia explicari. Atque is poëta magis commendatur, qui quàm minimum loquitur ex ſua perſona, ſemper autem alios imitatur; nã eius laus præcipuè in imitatione poſita eſt: non autem, vbi ex ſua perſona loquitur, imitatur. Quod Homerus & Virgilius poëtarũ principes ſumma arte præſtiterũt. Quamobrem epopœiam ipſe, dum acrius vim eius & naturam contemplor, quoniam poëtæ ſolam perſonam ſuſtinet, non mixti generis, quod ferè omnes aiunt, ſed ἐξηγηματικὴν eſſe puto.

Vnde principium narrationis in epopœia ducatur. CAP. VI.

SED *vnde narrationis ſuæ principium epici ducant, non erit opinor inutile inueſtigare; quandoquidem inter ſe plerique diſputant, an à primis rebus, an à mediis, ſiue vltimis initium faciant. Ac nonnulli à mediis rebus, ſeu poſtremis exordium narrationis illos ſumere exiſtimant, ne hiſtoricorum ſimiles eſſe videãtur, qui narrationem à ſummis rerum initiis cauſiſq́ deducunt, ſolùm ordinem rerum, temporúmque ſeruãtes; cùm poëtæ non rerum geſtarum habeant, ſed narrantis perſonæ rationem, ſiue ſuam interponant, ſiue fingant alienam. Referúntque Horatianum illud præceptum,*

Ordinis hæc virtus erit, & Venus, aut ego fallor,

Digitized by Google

Vt iam nunc dicat (*media, vel vltima*) iam nunc debentia dici

Pleraque (*nimirum prima*) differat, & præſens in tempus omittat.

(*vel in præſentia, & in ipſo narrationis principio, vel in aliud tempus, quod videbitur fore commodius.*) *Rem quoque exemplis probant Virgilij, qui ab Aenea nauigatione è Sicilia in Italiam, & Homeri, qui ex eo tempore quo Vlyſſes à Calypſo detinebatur, exorſus eſt. At quæro vnde principium ducat in Iliade? à decimo inquient anno belli Troiani. Num igitur bellum Troianum decantare propoſuit, an iram Achillis? Et quidem ipſiuſmet verba iram Achillis habent, non bellum Troianum. Alioquin ſi bellum Troianum propoſuiſſet, Ariſtotelis ſententia poëſim tum feciſſet nimio longiorem, tum multa, & penè infinita rerum varietate perturbaſſet. Num igitur abſurdè Horatius de Homero inquit,*

Nec gemino bellũ Troianũ orditur ab ouo?

Si quidem Achillis ira cum belli cauſis coniuncta eſt, cur non alius minus intelligens, & poëticarum rerum imperitus à belli principio, vel ab his quæ belli cauſis præceſſerũt, narrationem exorſus fuiſſet? At Homerus ab ira, quas propoſuit, cauſis exordium cœpit: reliqua, quæ ad bellum pertinebant, & perfecta iã erant, pulchrè & artificioſe interſeruit. Nõ igitur Horatius inſcitè inquit de Homero,

Nec gemino bellũ Troianũ orditur ab ouo.

Verùm, vt clarius fiat id quo de quæritur, in primis ſtatuendum eſt, quid ſit epopœia narratio. Eſt autem non

tem non rerum geſtarum expoſitio, quæ hiſtoricorum eſt propria, ſed fictæ cuiuſdam actionis explicatio. Non enim poëta narrat ea quæ geſta ſunt, ſed quæ geri debuerunt, vel potuerunt; ita vt rerum perinde ac geſtarum illius narratio ſit. Cuius illud eſt profectò principium, quod eſt præſentis fabulæ initium. Etenim ea quæ Epici imitantur, certo aliquo temporis interuallo, vnius videlicet anni, vel ad ſummum duorum aliqui circumſcribunt, non ſecus ac tragœdiæ & comœdiæ fabulam vnius diei, vel duorum ad ſummum, curriculo definiũt; quam rem in Homeri, & Virgilij poëmatis animaduertunt. Quamobrem ſi ea quæ Epici imitantur, hoc temporis ſpatio concludi poſſunt, cur non à primis, vt Homerus ab iræ cauſis, exordietur? Quòd ſi plurium annorum ambitu continentur, tum vel ab vltimis, vel à mediis incipiet; prima verò, & media opportunè intexet: quemadmodum tragici & comici non ea omnia imitantur per agentes perſonas, quæ argumento commemorant, ſed inde agere perſonas inducunt, vnde res ad certam temporis legem venire poteſt: quæ verò antecedunt, ea explicant in prologo. Dico autem prologum primam fabulæ partem, in qua res præteritæ ab actore aliquo edicuntur: quod in actu primò maximè fit, vt ſpectator ex præteritarum rerum cõmemoratione intelligat, quæ aguntur. Profectò ſi ea omnia quæ argumento exponuntur, per agentes perſonas effingerẽtur, non tragœdia & comœdia vnius diei, nec vnius anni, ſed plurium eſſet epopæia. Licètque Ariſtoteles putet epopæiam non vt tragœdiam aliquo temporis ſpatio

 coarctari,

coarctari; tamen ſubeſt ratio; vt dum epici longiorem actionem habent, non altius principium ducãt: ne ſi rem à primis initiis repetant, opus omni ornatu, & amplificatione denudent; ſin amplificationibus exornent, ad ingentem magnitudinem augeant. Tunc igitur principium non ſument ab his quæ poſſunt in epiſodiorum locum venire, ſed ab his ſiue media, ſiue vltima fuerint, quæ præſtantiora videbuntur in fabula, & ad reliqua imitationem commodiora. velut è Sicilia in Italiam nauigatio Virgilianæ fabulæ principium fecit, quando nihil æquè proprium fabulæ eſſet, nihílque in ea præſtantius, quàm ad Italiam acceſſio. In qua nauigatione ſubitò exorta tempeſtas ad rerum præteritarum epiſodia viam dedit. Siquidem Aeneas vi tempeſtatis in Africam iactatus roganti Didoni, cui ob tanta beneficia negare turpe & nefas fuiſſet, excidium Troiæ, & poſt excidium labores & pericula, quæ in illum vſque diem perpeſſus fuerat, enarrauit. Item Homerus quo tempore Telemachus induci, & procorum iniuria propulſari, & vindicari debebat, Vlyſſem è ſedibus Calypſus diſcedentem facit, atque ad inſulam Alcinoi procellis eiectum. A quo benignè hoſpitio exceptus, agnitúſque labores toleratos Phæacibus recenſet, indéque ad patriam breui nauigatione deportatur. Sanè præteritarum actionum commemoratio mihi quidem (vt alibi dicebamus) in principiis opportunior videtur, vt legentium animi rem totam in initio addiſcant, & præterita cognoſcant, & præſentia videant, & futura expectent. Licétque in deſcribendis rebus poëta vt plurimum

ſuam

ſuam perſonam adhibeat, tamen in rebus geſtis exponendis ſæpe inducit alienam: ſed antè quædam præfari ſolet, quæ ad huiuſmodi narrationes aditum aperiant. Nec interea me fugit Dionis Chryſoſtomi ſententia, qui Homerum reprehendit, quòd non à primis opus inchoauerit: & noſtris quoque temporibus admiror quoſdam dubitare an hoc ab Homero rectè factũ ſit, cùm iſtud Homeri artificium vir magni iudicij Horatius adeò extollat;

Semper (*inquiens*) ad euentum feſtinat (*dum vltima dicere videtur*) & in medias res,

Non ſecus ac notas auditorem rapit,

(*illuſtribus & ornatis epiſodiis.*) *Quòd ſi qui nobis obiiciant Ouidij exemplum, qui librum quem* μεταμόρφωσιν *inſcripſit, à mundi origine incepit, rerum ac temporum ordinem hiſtoricorum more ſecutus, ſciant eo in opere Ouidium inter epicos non haberi; ſed mea ſententia debere inter hiſtoricos fabuloſos annumerari. Quòd ſi etiam velint cùm alicuius vita numeroſa oratione ſcribitur, à natalibus ordiendum eſſe, nõ me his certè nimium oppoſuerim, dum intelligant hiſtoricos ſe magis fore, quàm poëtas, quos imitatio facit, non carmen.*

Quæ præcepta in narrando maximè ſeruanda ſint. CAP. VII.

VT igitur ad epopœiæ narrationem reuertamur, poëta non vndelibet incõſultò & temere, & gemino (vt dicam) ab ouo, ſed ab aliqua re illuſtri, & ad fabulam accommodata initiũ faciet,

Digitized by Google

eiúſque extremum aliquo nobili exitu terminabit; & ne ſatietate & faſtidio ſimilitudinis aliorum animos à ſe alienet, tum epiſodiorum varietate, tum rerum nouitate narrationem diſtinguet. Hæc profectò magna virtus eſt narrationis, auditoris animum ſuſpenſum tenere, & quaſi captiuum ad finem vſque perducere. Non dicet expectata, non rerum exitus opinatos, & dicenda quaſi digito demonſtrans, interim morabitur auditorem, ornando præſentia; nec quæcumque occurret imprudenter apprehendet, ſed hoc amabit (vt poëta verbis vtar) hos ſpernet promiſſi carminis author. Neque enim ex rerum copia rudi & indigeſta, ſed ex elegantibus, & electiſſimis opibus laudabilis poëtarum quaſi officina inſtituitur. Et quæ ille per ſe non poterit, per fictam aliquam perſonam referet. Quantus ergo erit in apparatu rerum futurarum, vt ad illarum cognitionem deſiderium excitet in animis audientium? quoties apud Virgilium nauigatio! quoties labores, & pericula! quoties bella horrida prædicuntur! ſic vbique rerum futurarum ſemina aſpergit; & in præſentibus auditorem non ingratè remoratur. Sed quantus etiam in rerum præſentium ornatu? vt auditor & in iſtis lubenter commoretur, & ad illa feſtinet? quantus denique in omnium rerum varietate? nam & res diſſimiles ſollerter excogitãdæ, & prudenter admirabiles fingendæ, & eadem ſæpè res illuſtranda eſt multiplicibus ornamentis. Fugienda ſemper eſt κακοζηλία, ne aut verbis, aut ſententiis malè affectatis tumeat & turgeſcat oratio; quæ etiam vitioſa erit, ſi langueſcet, nec ſui veſti-

gium

gium vllum in audientis animo relinquet. Neque ſi Rhetores tradiderunt narrationem breuem eſſe oportere, idcirco epopœia breuitati ſtudebit. Oratoris enim narratio, quæ tota generis eſt iudicialis, quæq; hoc ſolùm ſpectat, vt iudex cauſam doceatur, rem breuiter debet exponere: epici verò narratio, quam nulla ſequitur confirmatio, quæque ad auditoris voluptatem quæſita eſt, amplificationem & ornatum exquirit. quamquam breuitas in epopœia quandoque laudatur, vbi quid eſt breuiter & conciſe dicendum. ni tamen eam breuitatem intelligas quæ neque rem ab vltimo repetit, neque longius, quàm opus ſit, excurrit: quam ſequi omnino debet. Poſtremò (ne probabilitatem, perſpicuitatem, ſuauitatem, dignitatem, magnificentiam, aliáſque narrationis virtutes ſigillatim memorem, quarum præceptionibus omnium Rhetorum volumina referta ſunt) erunt omnia verborum & ſententiarum electione, venuſtate, nitore polienda & ornanda. Ne verò ſententioſis partibus verborum ſplendor officiat, & vt minus ſententioſæ dictionis ornatu illuſtrentur, alio loco præceptum eſt.

De Tragœdia. Cap. VIII.

D*E Tragœdia verò, quæ maiorem præ ceteris habet cum epopœia cognationem, vt locus poſtulat, dicturi, primùm eius originem inueſtigabimus, tum incrementa videbimus, quo demum tempore perfecta fuerit, agnoſcemus. Ad hæc eius definitionem euoluemus, ſimul etiam nominis ſignifi-*

cationem explicabimus, nec non illius naturam, & formam oſtendemus, componendarum quoque partium rationem docebimus, ac quo demum pacto differat ab epopœia demonſtrabimus. Sed δραμάτων, quæ modò fabulas, modò actus appellant, initium, ac quaſi fontem aperiemus; è quo Tragœdia, Comœdia, Satyra, mimus emanarunt. Quæ dramaticæ fabulæ omnes vno eodémque nomine κωμικαὶ nuncupatæ ſunt, quoniam è vicis ac pagis prodiere, quos Græci κωμὰς vocant. Atque etiam omnes principium è re ſacra habuerunt. Et vt ſpeciatim de Tragœdia loquamur, cùm veteres & priſci illi agricolæ pro annuo fructu Libero patri ſacra facerent, incenſis altaribus primùm aliquid loco precum cantitabant, & quo præſentem magis Deum haberent, eius res geſtas, victoriæ, triumphos, ſubactos reges, regúmque calamitates concinebãt. Sed deficiente ſingulis annis materia calamitatum eorum qui à Libero deuicti fuerant, in aliorum regum & imperatorum miſerias itum eſt. In quibus cantilenis vel quia victori propoſitus erat hircus, qui Baccho ſacrificari conſueuerat, quaſi τράγου ᾠδὴ Tragœdia appellata eſt; quamobrem Horatius,

Carmine qui tragico vilẽ certauit ob hircũ;

vel quoniam hirci vter muſto plenus dabatur; vel quoniam vindemiarũ tempore Bacchi ſacra fiebãt, παρὰ τὸν τρυγητὸν, Latinè vindemiam, quaſi τρυγῳδίαν dixerunt; vel quia feſto die Bacchi vinum cantoribus diſtribuebatur; vel quia ſcenici homines ante perſonarum vſum ab Aeſchylo inuentum ora fecibus illinebant; vnde Horatius,

Ignotum

Ignotum tragicæ genus inuexiſſe Camenæ
Dicitur,& plauſtris vexiſſe poëmata Theſpis;
Quæ canerent, agerentq́ue peruncti fecibus ora.

Diſputent Grammatici num vini feces eſſent, an olei, quæ amurca dicitur. Verùm ſi tragœdiæ nomen fuit etiam prius quàm Theſpis vſum fecis inuenit, non potuit à fecibus tragœdiæ nomen deduci. Quid ſi ab aſperis cantibus dictam putemus? Illud ſilentio non prætermittam, quod Diodorus ſcribit, omnem artem ſcenicam, præſertímque Tragœdiam, in Liberum patrem, quem eundem appellant διόνυσον, referri. quòd propter hiſtriones διονύσου τεχνίτας vocati ſunt: & Demoſthenes ἐν διονύσῳ pro in theatro dixit, vt Vlpianus exiſtimat. Hic igitur eſt ortus tragœdiæ: quem antiquiſsimum eſſe conſtat ex hiſtoria. Nam tragicos poëtas ad Theſei ſepulcrum certaſſe memoriæ proditum eſt. Quocirca quidam arbitrati ſunt eam omnium fabularum vetuſtiſsimam eſſe, eíque comœdiam ſucceſsiſſe, ſicuti ſcribit Horatius. At verò prior fuit agreſtis vita, quàm ciuilis; atque hæc prior regia: & priùs ad hilaritatem, quàm mæſtitiam fabulas inuentas, & actas fuiſſe exiſtimo: neque Ariſtoteles Tragœdiam ante Comœdiam inuentam eſſe dixit, ſed excultam. Nam Comœdia diu neglecta latuit, & illi ſerò à magiſtratu chorus datus eſt. Inuentam autem in Peloponneſo Tragœdiam ſcribit Ariſtoteles: & ipſi Peloponneſij Epigene Sicyonio primo rerum tragicarum ſcriptore gloriantur. Sunt qui Theſpin, ſunt qui Phrynichum auctorem tradant; ſed Plato &

ante

ante Theſpin, & ante Phrynicum inuentam affirmat. Alij non inuentam, ſed excultam à Theſpi, qui ab Epigene ſecundus, vel, vt alij volunt, decimus ſextus ora fecibus illiniuit, & penſiles ſcenas per agros circumuexit. Neque eandem formam Tragœdia ſemper habuit. Nam à ſolo choro primùm agebatur, ſicuti refert Laërtius; pòſt addita eſt vna perſona; tum alteram, quæ inter ſe colloquerentur, Aeſchylus adiecit, & μονοπρόσωπον tragœdiam in diuerbia diduxit, declarauitque πρωταγωνιστὴν eum eſſe, qui primarum partium eſſet, in quibus vniuerſum negotium verteretur, quiue plura pronuntiaret: atque is alta voce vtebatur. δευτεραγωνιστὴν verò ſecundarum partiũ, cuius vox erat ſubmiſſior. Idem Aeſchylus (vt ex Ariſtotelis ſcriptis, & Philoſtrati imaginibus liquet) chori numerum imminuit, prologum adiunxit, cædes à ſcena & ſpectaculis amouit, ſatíſque habuit per nuntios referri, vt aliquid de aſperitate remitteret. Idem etiam fertur primùm omnium σκηνογραφίαν excogitaſſe. cui tantus honor poſt mortem habitus eſt ab Athenienſibus rerum tragicarum ſtudioſiſſimis, vt plebiſcito cauerint, ne ex tragicis, qui iam obierant, vllius niſi Aeſchyli fabulæ recitarentur: quæ ab eius filio Euphorione caſtigatæ prodibant. Illum Sophocles ſecutus eſt, qui & ſcenam ornauit, & tres perſonas (vt vult Ariſtoteles) inter ſe colloquentes induxit (quamquam tres etiam ſæpe apud Aeſchylum apparent, & interim apud omnes quatuor) præterea Satyros, qui excitandi riſus gratia immittebantur, excluſit, & in iuſtam magnitudinem

Tragæ-

Tragœdiam auxit. Ita demum per varios gradus ad ſummum perducta eſt. Iam Theophraſtus illam finit ἡρωικῆς τύχης περίστασιν, & Latinorum aliqui heroicæ fortunæ in malis comprehenſionem. nos eius naturam ex Ariſtotelis definitione putamus longè melius poſſe explicari. Nam primùm Imitatio eſt, nam alioquin non eſſet poëſis Actionis illuſtris, qua à Comœdia diſiungitur, quæ in ciuilibus actionibus verſatur, & ex ridiculis voluptatem quærit. Iuſtæ magnitudinis; quæ videlicet ex certa partium compoſitione perfecta eſt. Primò enim rudis & inconditæ partium rationem ignorabat; deinde variis interuallis incremēta & abſolutionem accepit. Hanc magnitudinem aliqui mediocritatem eſſe autumāt, ne breuior ſit quàm otioſo populo ſatis faciat, aut prolixior quàm æquo animo ſpectari poſſit, ne illud Plautinum dicatur,

Lumbi ſedendo, oculi ſpectando dolent.

Idémque aiunt, quo ab epopœia ſepararetur, poſitam eſſe in eius definitione magnitudinē, quoniam epopœia quandoque longior eſt: Verùm epopœiæ proprium eſt, in quantam poteſt amplitudinem accreſcere: & tam epopœiæ, quàm tragœdiæ ſua cuique legitima, & conueniens eſt pro partium rata portione definita magnitudo. Præter hæc Ariſtoteles tragœdiæ carmen attribuit, cantum, & rhythmum, quibus ſeparatim vtitur ſuis in locis, nō promiſcuè, vt lyrica poëſis, & dithyrambica: neque narratione conſtat, vt epopœia, ſed cuncta per agentes perſonas adminiſtrat. Eius verò finis eſt miſericordiam, vel terrorem excitando ab ira, cupiditate, & ſimilibus

animi

Digitized by Google

animi permotionibus, quæ res atroces & ſceleſtas producunt, ſpectatorum animos expurgare. Nam licet primùm omnes clarorum hominum actiones imitaretur; tandem tamen eam actionem propriè tragicam habuerunt, quæ miſericordiam, vel terrorem commoueret. Quapropter Euripides, quem Ariſtoteles hac in re præ ceteris commendat, rogatus ab Archelao Macedoniæ rege, vt de ſe tragœdiam ſcriberet, abnuiſſe dicitur, deóſque precatus, ne quid regi eueniret, quod tragœdiæ materiam daret. At hæc fortaſſe copioſius explicata ſunt: nunc definitionem breuibus complectamur. Tragœdia eſt poëſis virorum illuſtrium per agentes perſonas exprimens calamitates: illa proprietate à comœdia, hac ab epopœia diſtinguitur. Magnitudinis non memini, quia rem perfectam & abſolutam eſſe debere nemo non intelligit; & carmen omiſi, quoniam non eſt vlla abſque eo poëſis; neque rhythmum, & harmoniam appoſui, quandoquidem iſtis locus eſt tantùm in ſcena, extra quam nihilominus eſt tragœdia. Quòd ſi à fine quoq. vlla differentia ſumenda eſt, addatur, vt miſericordia & terrore animos ab iis perturbationibus liberet, à quibus huiuſmodi facinora proficiſcũtur. At fortè inquies, ſi delectatio eſt propria poëticæ, quæ voluptas capietur è tragœdia, quæ mœroris & luctus eſt plena? An mœremus aliorum cauſa, noſtra verò gaudemus, quòd in his malis non ſimus? An quia dum aliorum miſeremur, hoc ipſo lætamur, quòd homini à natura inſitum eſt miſereri? quæ verò à natura ſunt, ea iniucunda eſſe non poſſunt? An quia fortaſſe addiſcimus quæ

Digitized by Google

mus quæ fugere oporteat? ex doctrina autem voluptas. An quia nos ipſa imitatio delectat? Nam etiam res vi ſua formidabiles, & aſpectu horribiles imitatione aliqua rectè expreſſas non ſine voluptate aſpicimus.

De natura & forma Tragœdiæ.

Cap. IX.

NEc *quemadmodum Comœdiam in palliatam, & prætextatam, illam Græcorum, hãc Romanorum diſtinxerunt, ſic ipſe Tragœdiam Græcam à Latina, quam prætextatam vocant, cuiuſmodi eſt Senecæ Nero, tamquam varias inter ſe formas ſeparauero. Nam vtriuſque eadem natura eſt. Et tragœdiæ naturam Ariſtoteles inquit ſpectari è fabula, moribus, ſententia, dictione, melodia & apparatu. Fabulam ne puta hoc loco* δρᾶμα *ſignificare; indéque Ariſtotelem reprehendas, quòd id partem effecerit, quod eſſet genus; verùm, quod ſæpe docuimus, actionum conſtitutionem, & ordinem intellige. Cuius argumentum interdum totum confingitur, qualis eſt Agathonis tragœdia, quam Florem inſcripſit; ſæpius vel ab hiſtoriarum monumentis, vel à fabulis receptis ſumitur. Quas ne immuta, (ſemper enim antiquitati fides quadam & obſeruantia debetur) ne cum Carcino reprehendaris, qui Medeam contra fabularum conſenſum manſuetam & lenem fecit. Quapropter Euripides, cùm ſibi obiiceretur, quòd ſceleſtas atque impuras mulieres Phædram, Iocaſtam, Paſiphaën in ſcenam induxiſſet, non*

ſet, non aliter ſe defendit, quàm quod ab aliis ita accepiſſet. Tamen idem diuerſa ab hiſtoriis de Helena commentus eſt; & Aeſchylus Prometheum, quem fama erat rupi affixum eſſe, quò fieret exitus miſerabilis, ictum fulmine effinxit. At verò ſuprà demonſtratum eſt ordine permutato colligationis, & ſolutionis, nouiſq; perſonis effictis alienã fabulam poſſe fieri propriã. Sit autem vna fabula, & breuibus epiſodiis amplificetur; quoniam anguſto temporis ſpatio concluditur, & imitatur ea ſolùm quæ à ſcenicis perſonis coram ſpectatoribus aguntur; quæque tribus, quatuor, aut etiam ſex horis abſoluuntur. Itaque ſi nullis epiſodiis accreſceret, quamcitiſſimè abſolueretur. Tum propter epiſodiorum ſimilitudinem; quandoquidem ea tantùm imitatur quæ in ſcena aguntur, ad exitum rectà feſtinat. Quamobrem argumentum breuiſſimum deligendum eſt, & rerum & perſonarũ varietate diſtinguendum. Perſonæ, reges, principes, duces ex vrbibus, arcibus, caſtris aduocantur; rarò vulgares & humiles admittũtur: quæ ſunt in epopœia frequentiores. Res tragicæ ſunt, iuſſa regum, pugnæ, cædes, incendia, inceſtus, orbitates, deſperationes, funera, fletus, vlulatus; demum ea quæ atrocitatem & indignitatem habent. Nec certè quippiam eſt grauius contra veriſimilitudinem affectandum, quo ſpectatorem magis permoueas. Quam rem in Aeſchylo à multis animaduerſam diximus. Ceterùm tragœdia in eiſdem generibus fabularum, in quibus epopœia, verſatur. Etenim Antigone, Medea, Hecuba ſimplices ſunt; Oedipus tyrannus, connexa. Præterea

Hippo-

Digitized by Google

Hippolytus, Aiax, Hercules pathetica ſunt; Oreſtes, Ion, Helena morata. Verùm pulcherrima cenſetur, quæ pathetica ſimul eſt, atq; connexa. Nihilominus ſunt tragœdiæ quædã, quæ mixtam habẽt cum mœrore lætitiam; non miſero, ſed felici exitu concluſæ. qualis apud Euripidẽ eſt Electra; in qua ex Aegiſthi cæde ad multos lætitia peruenit; cuiuſmodi etiam ſunt Ion, Helena, Oreſtes: Aeſchyli quoque Eumenides cædes quidem habet ac furias, ſed ordinem comœdiæ ſimiliorem. Quarum tragœdiarum finis etſi lætus eſt, facies tamen atrox, & anxia; vt in luctuoſa & ancipite fortuna tragœdiam agnoſcas. Enimuerò vt epopæia ad gignendum admiratione, ſic tragœdia ad commiſerationem, & terrorem mouendum ſeſe maximè comparauit. Commiſeratio, & terror tum ex rebus, tum ex perſonis petuntur. Res graues & acerbæ eſſe debent; vulnera, cruciatus, cædes. Quarum rerum vim perſonarum dignitas, vel indignitas auget vel minuit. Perſonæ, quarum caſu afficiamur, nec probitate, nec ſcelere inſignes inducantur. Nam viri boni calamitate indignamur; contrà mali pœna gaudemus. quis enim (inquit Cicero) parricidæ, aut proditoris ſupplicio miſericordia commouetur? cùm in ea re (vt ait Ariſtoteles) honeſtum & æquum ſit lætari? ſed quæ humano errore, quem fortuna temeritas ſæpius comitatur, in miſeriam aliquam inciderunt. Neq; inter hoſtes, aut neutros, ſed inter amicos, maximéque inter cognatos, & propinquos res iſtiuſmodi contingant; vt filius parenti, parens filio, frater fratri, vxor marito necem moliatur; quo & grauior terror in-

Digitized by Google

ror incutiatur, & excitetur miſericordia maior. Nam hoſti ab hoſte illata nex aut fortaſſe nullam, aut certè non tantam commiſerationem animis noſtris affert: etſi humano modo atrocitas rei per ſe ipſa nos afficit. Iam facinora quæ fiunt, aut ſcienter, aut inſcienter concipiuntur. Et ſcienter conceptum facinus quandoque perficitur; ſicuti Medea ſciens filios trucidauit: quandoque non perficitur, vt in Antigone à Creontis cæde ſe ipſum Aemon continuit. Inſcienter verò commiſſum facinus ac deinde cognitum, vel in ipſa fabula factum intelligitur, veluti Telegonus patrem à ſe per imprudentiam necatum vidit; vel extra fabulam, vt Oedipus imprudẽter à ſe patrem interfectum poſtea ſenſit. Atque vt plurimum valet ad commiſerationem ſcelus quod per ignorantiam commiſſum eſt, ac deinde cognoſcitur, ſic leue & frigidum illud eſt quod animo conceptum poſtmodum non tranſigitur. Ac quoſdam magis delectat id quod intelligenter fit, quàm id quod non intelligenter: verùm illud plus terroris habet, hoc plus commiſerationis. Et quamuis iſta per ſe miſerabilia & horrenda ſint, tamen apparatus quoque, & ſigna non leuiter ſpectatores mouent: & bonus hiſtrio, in quo magna vis affectuum poſita eſt, apta pronuntiatione geſtu & habitu rem magis ante oculos ponit. Nihilominus prudentiores viri vehementius ex ipſa fabula commoueri ſolent. At videnda ſunt, quæ narrari, quæ agi oporteat. Nam, inquit Horatius,

Segniùs irritant animos demiſſa per aures,
Quàm quę ſunt oculis ſubiecta fidelibus, & quę

Digitized by Google

Ipſe ſibi tradit ſpectator: non tamen intus
Digna geri promes in ſcenã, multáque tolles
Ex oculis, quę mox narret facundia præſens.

Hinc quidam luctuoſum omne ac miſerabile ex ſpectantium oculis amouendum putant; quemadmodum Aeſchylus huiuſmodi res atroces è ſcena ſubduxit, ne tantam acerbitatem fabula retineret: contrà aliqui ſentiunt; & Græcorum & Latinorum exemplis Horatium diuerſa ſentientem reprehendunt. Verùm Horatius ea ſubtrahenda exiſtimat quæ in ſcena probabiliter fieri nequeunt; aut quæ propter inhumanam crudelitatem offenſionem aliquam habitura ſunt.

Nec pueros coram populo Medea trucidet,
Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus,
Aut in auem Progne vertatur, Cadmus in anguem.
Quodcumq. oſtẽdis mihi ſic, incredulus odi.

Et Euripidem Ariſtoteles reprehendit, quòd Medeam filiòs in ſcena trucidantem induxit. Quo mirandum eſt magis Senecam eandem rem imitatum fuiſſe. Verumenimuerò res admirabiles melius narrari, quàm agi poſſe, altero libro docuimus. Ex quo etiam petenda ſunt quæ ad mores & ſententiam pertinent. Illud interim præceptum ſi non acutum eſt, at certè obſeruatum, vt pauciores quàm in Comœdia interlocutores ſint. Nec prohibemus humiliores perſonas quandoque admitti, quarum tamen opera ſit vſus; nec cẽſemus indecorè puellas & reginas induci, cùm res grauis in auguſto loco aga-

 tur. Quod

tur. Quod minus decet in Comœdia, quæ ſæpè etiam de rebus turpibus in foro & plateis loquitur. Diis verò è machina tum eſt locus, quando præterita referenda ſunt, quæ ſunt mortalibus occulta; aut futura ſunt prædicenda. Ad ſummam in his adhibentur Dij, quæ humano ingenio & induſtria ſciri, fieríue non poſſunt. Hinc Horatius de tragœdia loquens, non de comœdia, quæ numquam res habet huiuſmodi,

Nec Deus (*inquit*) interſit, niſi dignus vindice nodus
Inciderit.

Talis eſt in Oreſte Apollo, qui in medio tumultu apparens turbulentiſſimas res componit. Machina verò eſt inſtrumentum in ſcena ſublime affixum, in quo Deus includebatur; qui inde fabulam explicaret. Vnde natum prouerbium eſt de repentino & inopinato auxilio, θεὸς ἀπὸ μηχανῆς. Erit autem oratio pro re illuſtris, copioſa, elata, culta, à vulgari conſuetudine remota, plena ſententiis grauibus, & ad rem accommodatis. Sed tamen dolor, & moleſtia orationem ſæpe demittit,

Et tragicus plerumq. dolet ſermone pedeſtri:

Ac

Telephus & Peleus, cùm pauper, & exul vterque,
Proiicit ampullas, & ſeſquipedalia verba,
Si curat cor ſpectantis tetigiſſe querela.

Ac differet famuli aut nuntij ſermo à regis oratione, ſed ſtyli tragici natura, & lege ſemper æquè ſeruata. Carmen adhibebit iambicum ſenarium relicto tetrametro, quoniam illud deſultorium, hoc ſtatarium

rium magis videtur. Iambus enim orationi ſimillimus eſt, & in communem ſermonem ſponte ſæpius interuenit, minórque in eo harmonia, quàm in aliis ſentitur. Quare hunc ſocci *(vt inquit Horatius)*

cepere pedem, grandéſque cothurni,
Alternis aptum ſermonibus, & populares
Vincentem ſtrepitus, & natũ rebus agendis.

Interdum tamen chorus præter iambos etiam verſus illos admiſcet, qui aut ſaltationi aut melodiæ magis idonei videntur. De melodia tum, cùm de choro dicetur. At apparatus, ſcenæ inquam, & hiſtrionum ornatus primò agreſtis & incultus fuit, poſtmodum perſonæ, pallæ, cothurni, ceteráque id genus inſignia reperta ſunt, teſte Horatio:

Ignotum tragicæ genus inuexiſſe camenæ
Dicitur, & plauſtris vexiſſe poëmata Theſpis;
Quæ canerent, ageréntque peruncti fecibus ora.
Poſt hunc perſonæ, pallæq́. repertor honeſtæ
Æſchylus, & modicis inſtrauit pulpita tignis,
Et docuit magnúmq. loqui, nitiq. cothurno.

& primùm quidem ſcena è ramis & frondibus fiebat; vnde ab vmbra nomen accepit; deinde magnificè ornata fuit extructis mœnibus, turribus, & palatiis prætoriis. Cuius medium regibus dabatur; dextera peregrinum aliquem aut nuntium emittebat; ſiniſtra carcerem habere ſolita erat. Scenæ apparatui par eſſe debet habitus hiſtrionum, & noſtris temporibus (vt quibuſdam placet) peregrinus, qui nouitate delectet. quam rem pictores in ſuis tabulis ſummoperè affectant. Veſtimentorum genera

Digitized by Google

Grammaticorum aliqui docuerunt: ego ad choragum, ad quem pertinet appparatus. Ita verò apparatus, & melodia tragœdiæ neceſſaria ſunt, vt memoria, & actio oratori: quandoquidem ſine his tragœdia exhiberi non poteſt.

De partibus Tragœdiæ.

Cap. X.

CONFICITVR *autem eius magnitudo Prologo, Chorico, Epiſodio, & Exodo, quibus verbis Græcis, cùm Latina deſint, vtemur. Prologus eſt tragœdiæ principium; cui datæ ſunt partes fabulam aperiendi: in quo præteritæ actiones enuntiantur, & ad reliquam fabulam aditus, & munimen inſtruitur. Equidem actio tragœdiæ cùm vnius diei, vel ad ſummum duorum ſpatio terminetur, ea quæ antecedunt, recēſenda in primis ſunt, è quibus actio pendet. Perſonæ, quæ inducuntur in prologo ſolùm huius ergô, προτακτικαὶ, vel προστακτικαὶ nominantur. Ne tamen exiſtima prologum tragœdiæ eiuſmodi eſſe, qualem in comœdiis videmus; eum videlicet, quo vel defenditur, & commēdatur perſona poëtæ, vel argumentum fabulæ explicatur. nam eiuſmodi prologus à fabula diuiſus eſt; neque vllam imitationem habet; eóque tragici Latini & Græci numquam vſi ſunt. nec ſi quis vtatur, eum eſſe reprehendēdum puto. Nemo enim prohibet antequam res agatur, aut poëtæ perſonam commendare, aut rei argumentum exponere; quo & amiciùs & attentius fabula ſpectetur. Finitur autem prologus in-*

greſſu chori in ſcenam, quamquam & ipſe chorus aliquando prologum facit. Exodus, ſiue exitum appelles, poſt vltimas chori partes eſt, fabulæ ſolutionem continens: quam eouſque perducendam diximus, donec poſſit ex ſe aptè diſſolui. Quicquid autem inter prologum & exodum eſt, præter choricum, Epiſodium appellatur; non quia ſit digreſſio, ſed locus digreſſionibus maximè opportunus. Prologus enim fabulam aperiens, & exodus diſſoluens minus commodè digreſſiones admittunt: quamuis in prologo & in exodo, ac poſt ipſum exitum interdum aliqua epiſodia, ſed breuiora quidem illa, cernantur. Choricum eſt pars ea in qua chorus cantat certis quibuſdam locis & interuallis interpoſitus, è ſacrificiis in fabulas tranſlatus. Eius eſt incerta origo. Sed primùm ab Arcadibus, quibus omnia Muſicæ principia adſtribuntur, ex Dionyſiacis tibicinibus Timothei & Philoxeni legibus (quamquam aliqui longè ante Philoxeni tempora id factum dicunt) inſtitutum fuiſſe proditum eſt. ac primùm μονοπρόσωπον fuiſſe; deinde alteram perſonam adiunctam, vt interrogando & reſpondendo mutuo ſermone delectarent; poſtmodum quatuor adhibitas, quæ illum in duo paria diſtinxerunt, ζυγὰ nuncupata. Sed tandem auctus numerus eſt, & in ordines diuiſus; qui, etiamſi ex pluribus conſtarent, tamen ipſum ζυγῦ nomen retinuerunt. Ac ſanè veterem chorum tragœdiæ quinquaginta hominum fuiſſe accepimus; mox ab Aeſchylo diminutū, quando Eumenides fabulam dedit; ac proceſſu temporis ad duodecim redactum; poſtremò huic numero à

Sophocle tres additos eſſe, quamquam aliqui primo ab Aeſchylo ad quindecim redactum affirmant. Qui cantum incipiebat, κορυφαῖος dicebatur. huic verò proximus προςάτης; tertius τριτοςάτης. Ac κορυφαῖος contentiore vocis ſono (vt eſt apud Laërtium) vtebatur; quem ſubſequentes alij remiſsiore & temperato excipiebant. At qui curabat res choro neceſſarias, choragus, quaſi dux chori, vocabatur; ad quem etiam apparatus fabulæ pertinebat. Conſtat autem chorus non ex regibus aut ducibus, ſed ex plebeis ſenioribus aut iunioribus, mulieribus aut viris, agricolis aut militibus, ciuibus aut peregrinis, demum cuiuſuis ætatis, ſexus, conditionis, officij: quandoque etiam ex inanimis, & mutis: quibus orationem poëta vi quadam ſua tribuit. Scenam verò ingrediebantur vel terni quinquepartito agmine, aut quini tripartito, nonnumquam etiam ſigillatim, & δεξιοςάτης, qui à dextra collocabatur; qui à ſiniſtra, ἀριςεροςάτης dicebatur; & à latere, λαυροςάτης. Stansq́; in orcheſtra eo modo diſponebatur, quo rectà vel ingrediens, vel exiens incedebat; eo nimirum modo, quo acies inſtruebatur. Quos choros quadratos vocabant, & χοροςασίαν, cùm ſtaret; & πάροδον, cùm accederet; & cùm diſcederet, ἔξοδον. Vbi ſcenã ingreſſus eſt, numquã interim totus diſcedit; ſed interdum altera parte pro ſcena remanẽte, altera actores ſequitur, qui ſe intrò recipiũt. Ac totus interdũ canit, mouetur, geſtit, & ſalit ad tibias admixta & verſuum & tractuum varietate: interdum chori partes pari habitu ſibi aduerſæ inter ſe colloquuntur. Quẽ dimidiatum chorum διχορίαν

partem

partem verò chori ἡμιχόριον; at chori reſponſum ἀντιχορίαν appellarunt. Poſt quemq; actum, quinto excepto, ſpectatores intuens alloquitur, ne qua ceſſatio in theatro oriatur, quæ populum à ſpectatione abducat. Aliquando etiam cum actoribus tamquam actor colloquitur; ne cùm ſemper in ſcena ſit, penitus otioſus videatur. Ac cùm aliquem ex choro pro quarto actore dicere neceſſe eſt, παρασκήνιον dicitur; cùm autem quartus actor interpellat, παραχόρηγον: hoc quia extra chori propoſitum; illud quia eſt à ſcenica materia diuerſum. Atque etiam interdum chorus vnius perſonæ vicem ſubit; ac tūc vnus ex choro loquitur; interdum poëtæ, ac tum præſertim, cùm totus canit. Ergo non ſemper canit, ſed interdum totus, interdum dimidiatus, interdum vnus ex choro cum actoribus loquitur; ſicut ipſos actores videmus interdum & loqui cum choro, & inter ſe his verſiculis vti quibus chorus vti ſolet. Illud etiam à choro frequenter vſurpatum videmus, vt poſt longam orationem duos iambicos apponat. Licet enim choro quoduis genus carminum vſurpare. ſed tamen aliqui anapæſticorum, aliqui trochaicorum obſeruantiores extiterunt. Hæc in vniuerſum de choro dicta ſint. nunc de choro tragœdiæ ſpeciatim magis loquamur. Eius plures ſunt actiones. Πάροδος ingreſſum continet chori in ſcenam ſaltantis ſimul & canentis; etſi non iidem, vt quondam aliâs fiebat, ſaltarent, & canerent. ἔξοδος diſceſſum habet chori è ſcena. ςάσιμος eſt, in quo ſtat, nec mouetur chorus, tum cùm fabulæ calamitates incipit explicare: χοροςασίαν, vel choricum ſtatarium appellare

quibuſdam libuit. Quem cantum Ariſtoteles idcirco ſine anapaſtis & trochais confici voluit; quoniam hi pedes in ſaltatione maximè adhibentur. Κομμὸς *eſt poſtrema, ſed non ſemper neceſſaria chori actio cum his qui in ſcena ſunt, infelicitatē ſuam vel alienam, priuatam vel communem deplorantis, exodi propria, qui fabulæ calamitatem & commiſerationem comprehendit. Quod ſit autem chori officium vnus Horatius pulcherrimè deſcribit:*

Authoris partes chorus, officiúmque virile
Defendat, neu quid medios intercinat actus,
Quod nō propoſito cōducat, & hęreat aptè.
Ille bonis faueátque, & concilietur amicis,
Et regat iratos, & amet peccare timentes;
Ille dapes laudet mēſæ breuis, ille ſalubrem
Iuſtitiam, legéſque, & apertis otia portis.
Ille tegat cōmiſſa, deóſque precetur, & oret,
Vt redeat miſeris, abeat fortuna ſuperbis.

Canendi verò genus illi eſt ſubmiſſius, minus concitatum, luctuoſum, & triſte, deplorandíſque miſeriis & calamitatibus accommodatum. Qui cùm principio ſimplicioribus numeris & modis cantus ſuos moderaretur, deinde accedente artis elegantia varios ſonos & modulantiores adhibuit. Hinc Horatius,

Tibia nō vt nunc orichalco iuncta, tubæque
Æmula, ſed tenuis, ſimpléxque foramine paruo
Aſpirare, & adeſſe choris erat vtilis, atque
Nondum ſpiſſa nimis cōplere ſedilia flatu.

Cuius cantilenæ rationem ego totam Muſicis relinquo: di-

quo: di-

Digitized by Google

quo: dicámque de ſaltatione ſolùm hæc quod primum in læuam mouebatur, qui motus στροφὴ dicebatur; tum inde ad dexteram reuertens eadem veſtigia totidem numeris & paribus interuallis repetebat, cui nomen erat ἀντίστροφος; poſtremò hoc ſpatio abſoluto conſiſtebat: & quoniam ſtans à ſuperioribus diuerſa accinebat, id ἐπῳδὸς appellabatur. Sed non ſemper iſtæ leges obſeruatæ ſunt. nam in tragicis choris ſæpè eſt ſola στροφὴ, quòd in imitatione magis, quàm in ſimplici narratione verſentur. Ergo reliquæ partes tragœdiæ tantummodo verſus, choricum verò cum verſu cantilenam habet, & certis quibuſdam locis etiam ſaltationem. Altera eſt tragœdiæ in Protaſin, Epitaſin, Cataſtaſin, & Cataſtrophen ab illa altera nominibus magis quàm re diſsimilis diſtributio. Nam Protaſis, in qua ſumma rei explicatur, cum Prologo conſentit; & Cataſtrophe, quæ negotij conuerſio eſt, idem quod Exodus valet; Epiſodium verò in Epitaſi & Cataſtaſi ineſſe intelligitur; illa turbas excitat, aut intendit; hæc res permiſcet, ſic dicta, quòd nimirũ in ea ſtet fabulæ ſtatus. Nonnulli tamen cum Epitaſi Cataſtaſim coniunxerunt. Ac Protaſis & Cataſtrophe modo inter ſe differunt, cùm vtraque negotioſa ſit. Nam cataſtrophe turbis exilia & mortes adiungit. Quare in fabulis verè tragicis ſedatiora principia ſunt horribiles exitus: ſecus in mixtis, velut in Comœdiis, vertuntur omnia in tranquillitatem non expectatam. Tertia eſt Latinorum diuiſio in partes quinque, quas à communibus actionibus Actus appellarunt: quippe agentes, & loquentes in illis perſonæ in-

Digitized by Google

ſonæ inducuntur; & à numeri ordine cognomen indiderunt: eáſque nec augeri, nec minui poſſe monet Horatius,

Néue minor quinto, neu ſit productior actu
Fabula, quæ poſci vult, & ſpectata reponi.

Eſt autem actus integra quædam pars fabulæ pro diuerſa ſui ratione continens varias actiones. Qui verò actus finierũt eſſe portiones illarum partium in quas tragædiam ſuprà diuiſimus, non ſatis notarunt neque prologum ſemper totum primo actu concludi, & actum quintum interdum æqualem eſſe cataſtrophe. Itaque pars exodi non erit. Ac ſanè chorus actum ab actu ſecernit; incipítque poſt primum canere, deſinítque poſt quartum. qui verò in quinto eſt, pro iuſto choro nõ habetur. Et ſæpe tamquam iudex breui aliqua ſentẽtia, quid factum ſit, declarat. quod obſeruatum à Græcis Seneca ferè neglexit. Atque apud Græcos interdum ſunt plures chori, interdum etiam pauciores; ſic vt Latinorum iſtam actuum rationem minus tenuiſſe videantur. Ad hæc actus habet quoque partes ſuas; quæ ſcenæ dicuntur à frondibus & ramis; è quibus ædiculæ fiebant: vnde alia atque alia facies viciſſim cernebatur. Scena verò alicuius perſonæ vel diſceſſu, vel aduentu internoſcitur; ac quandoque vnam, quandoque duas, quandoque plures perſonas recipit. Verùm Horatius iubet in eadem ſcena ne quarta loqui perſona laboret: non quòd interdum quatuor actores induci non liceat, ſed, ne ſermones perturbentur, cùm tres colloquuntur, iubet ne quarta loqui perſona laboret. Atque etiam chorus actorum

congreſſus

Digitized by Google

congreſſus rarò, & paucis interrumpit; ac tum ſanè id facit, cùm duo tantùm colloquuntur: ſin tres ſimul fuerint, non prius loquitur, quàm tertia perſona omnino conticuerit. Nec vniuſcuiuſque actus eadem eſt magnitudo; ſed ille longiùs producitur, in quo res grauiores aguntur, aut ſpectatores iucundiùs detinentur. Verùm non pluribus decem ſcenis actum conſtare notarunt nonnulli; nec actores plures eſſe, quàm quatuordecim. Nec ſemper neceſſe eſt actores intro ſe poſt abſolutum actum recipere, & egredi cùm inchoandus eſt; dum ſic taceant, vt è proſcenio receſſiſſe iudicentur. Actorum nomina in ſcena proponebantur, & quo quiſque ordine, & quas partes ageret, indicabatur. Ceterùm mihi Græcorum tragœdiæ diſtributio magis probatur, quàm Latinorum. Nam illi δρᾶμα, quam Latini fabulam vocant, in membra diſsimilia, & natura inter ſe differentia partiuntur; hi ſimpliciter fabulæ magnitudinem ſecant in partes non vi diſtinctas, ſed numero. Quòd ſi velimus vtramque conferre, actum primum ad prologum, quintum ad exodum, reliquos ad epiſodiū, & choricum referamus: licet chorus actus diſtinguat, & interdum ſecundus aliquam partem prologi excipiat, & quartus exodi. Et vt cuiuſque actus vim ſigillatim notemus, primus habet totius rei breuem expoſitionem; in quo nonnumquam chorus ingreditur, & conſiſtit, & prologum interdum exponit. quod Seneca penitus neglexit. Secundus initium fabulæ aperit, quamquam & primus quandoque id facit. Tertius pericula demonſtrat. Quartus quò res vergant declarat, vel

aliquam

Digitized by Google

aliquam calamitatem affert. Quintus aut nuntiat mala quæ euenerunt, aut fabulam miſerabili fine concludit. Neque negauerim alios actus poſſe alia pericula & mala proferre; ſed fabulæ propria calamitas quarto & quinto continetur. In quo vt ingenioſiores ſe poëtæ, ſic actores induſtrioſiores ſe conantur oſtendere. Agebantur autem ſeriæ tragœdiæ ſacris Dionyſiis, Lenæis, Panathenæis; Satyricæ verò Chytris. quare τετραλογία σατυρικὴ dicta eſt. de qua proximo libro dicetur.

Vtra præſtantior ſit Tragœdia, an Epopœia. CAP. XI.

AT vtra præſtantior ſit Tragœdiane, an Epopœia, magna eſt inter Platonem Ariſtotelemq́ diſſenſio. Nam Plato, quoniam Epopœia ſine vllis machinationibus & illecebris extrinſecus accerſitis per ſe delectat, & humanæ vitæ vniuerſam rationem deſcribens eam viam maximè docet, qua homines in Deos poſſint euadere; tragœdia verò ad vulgarium hominum voluptatem comparata nihil non agit quo ſpectatores vehementius commoueat; ſiquidem loca exornat, hiſtriones inducit, cantus & ſaltationes admiſcet; illam grauioribus & peritioribus hominibus gratiorem, hanc leuioribus & imperitioribus iucundiorem fore exiſtimat. Contrà Ariſtoteles negat tragœdiam idcirco poſtponendam eſſe, quia videtur extrinſecus adiumenta petere ad delectandum: quoniam ſine melodia & apparatu, quæ potius hiſtrionicæ artis ſunt, ex ſe ipſa vim habet etiam

bet etiam ad mouendum non minimam. Neque omnem cantum, aut motum vituperari ait; cùm & epopœia carmina ſono quodam adhibito & geſtu recitentur. At quantam obſecro gratiam habitura eſt tragœdia ſine melodia, & apparatu? quæ quidem potiora ſunt, quàm in oratore actio, & memoria: quæque fabulam minus fortè per ſe pulchram ita ſæpe commendarunt, vt in vniuerſo conſeſſu frequentē plauſum excitauerint. Sed eſto, dicet Ariſtoteles, epopœia tragœdiæ hac in re præferatur, quòd extrinſecus adiumenta non quærat; tamen poſtponenda, quia tragœdia habet eadem omnia quæ inſunt in epopœia; fabulam inquam, mores, ſententiam, & dictionem; & quia fit agendo, quàm legendo illuſtrior & euidentior, & quia citius & plenius finem ſuum conſequitur, & quia ſimplicior eſt, magíſque vniformis; nam ſumi poſſunt ex epopœia actionibus fabularum aliquot argumēta, non item ex tragœdia. Nihilominus ſummorum virorum ſententia epopœia copioſiùs & ornatiùs genera ſua perſequitur; ac fabulæ partes maiore artificio & induſtria componit; nec, licet multas actiones comprehendat, quibus opus ſuum ornet & augeat, poëſim tamen multiformem reddit. Verùm in tragœdia melodia & apparatus multū præſtat: quódque breuior ſit, quàm epopœia, temporis ratio facit; quoniam ſpectator in ſcena diutius non poteſt detineri, eadémque ratione epiſodia pauciora & breuiora intexit: alioquin, ſi plura epiſodia interponeret, minus perſpicua, minúſque ſecum conſentiens eſſet. Tamen mihi perſuadeo (neque enim tantus

ipſe

Digitized by Google

ipſe ſum, qui tantorum hominum litem per me poſſim dirimere) Ariſtotelem aut deſiderio placendi Athenienſibus, quos tragœdiarum ſpectatio ſummopere delectabat, aut ſtudio diſſentiendi à præceptore ſuo Platone, cui in pleriſque philoſophiæ decretis aduerſatus eſt, epopœiæ tragœdiam prætuliſſe. Et de vtraque iam certè ſatis.

De origine Comœdiæ; déque eius generibus. CAP. XII.

NVNC *de Comœdia dicendum eſt. Comœdia à rebus diuinis non ſecus atque tragœdia ortum habuit. Eam aliqui ex Ithyphallicis profectam volunt. Sanè olim Athenienſes cùm è genitalibus laborarent, quod Bacchi ſignum à Pegaſo quodam allatum ex oppido Bartinæ, cui nomen ἐλαθῆραι, minore cultu & honore excepiſſent, multis fruſtra tentatis remediis, tandem ex oraculo perticas, atque in eorum faſtigio coriaceum genitale, quod φαλλὸν Græci vocant, tum publicis in locis, tum priuatis in ædibus erexerunt; circum quod & conuicia, & ridicula & turpia quædam, & obſcena cum tripudiis canebantur & agebantur. vnde & ſacra, & carmina φαλλικὰ dicta ſunt. à quibus deinde orta Comœdia eſt. aut è ſacris Nomij Apollinis, quæ ob frugum prouentum fiebant. Nam ruſticorum chorus circum aram primùm, deinde circum vicos & pagos cantando exultabat; & maledicta tum in ſe inuicem, tum in alios contorquere ſolebat; poſtremò ciuitatē nocte plauſtris ingreſſus, & vultu fecibus*

inqui-

Digitized by Google

inquinatus carpere ciuium facinora, & ſcelera incepit. quæ res cùm vtilis reip. videretur, quòd ob illorum maledicta ciues à malefactis abſtinerent, facultas data eſt, vt interdiu liberè idem agerent; atque his, qui ſe hac in re exercuiſſent, hircus, quod tragicorum præmium erat, propoſitus fuit. Sic à ruſticis ad vrbanos poëtas Comœdia tranſiit: illíſque ciuitatis magiſtratus publicis expenſis chorum ſubminiſtrauit. Quæ res geſtæ feruntur belli Peloponneſiaci tempore: quo Athenienſium remp. populo adminiſtrãte, Suſario, vel (vt alij legunt) Samnyro Rullus, Connis, Magnes, Cratinus poëtæ comici extiterunt. Quas ob res Athenienſes Comœdiam ſuam eſſe confirmant. At Megarenſes tam ij qui ſunt in Græcia, quàm ij qui in Sicilia, ſuam aiunt; tum quia Epicharmus Siculus & Phormus Syracuſanus, qui primi rectam comœdiæ ſpeciem inueniſſe traduntur, & quam ab antiquis rudem acceperant poliuiſſe, longè ante Connida & Magnetem fuerunt; tum quia κωμὴ, vnde comœdiæ nomen defluxit, vox Megarenſium propria eſt. Nam Athenienſes pagos δήμους, non κωμὰς vocant; nec δρᾶν, à quo δρᾶμα deriuatur, ſed πράττειν dicunt. Itaque Siculis, qui primi fabulas confingere docuerunt, ortum, cultum, & laudem Comœdiæ adſcribunt. Nec quo pacto adoleuerit, æquè de comœdia, atque de tragœdia compertum habemus; quoniam diu neglecta (vt ſcribit Ariſtoteles) latuit: quippe cui ſerò à magiſtratu, quem ἄρχοντα vocabant, chorus datus eſt, non propter ſtudium maledicendi, ſed quia ſeriùs placuit, quàm tragœdia. Eſt autem

Digitized by Google

dari chorum, ære publico ſumptum fieri in chorum. cuius numerus cùm ſatis magnus exiſteret & choragi, ac coryphæi artis Muſicæ peritiſsimi non paruo pretio conducendi eſſent, tantis impenſis non ſufficiente poëta, illi pecunia publica ex ærario erogabatur. Nec ætas vna eſt veteris Comœdiæ. Nam ſub Suſarione, cuius nomen inter comicos priſcos primùm celebratur, Comœdia rudis & inconcinna fuit; tum Cratinus partes diſtinxit, & numerum perſonarum definiuit; poſtremò Ariſtophanes eam limauit. In qua, præter hos, quos nominauimus, etiam Eupolis, Crates, Archippus, Plato, Theopompus, Phrynichus, Stratis, Teleclides, Pherecrates floruerunt. Omniũ verò præſtantiſsimi, ſed inter ſe diſsimiles, Eupolis, Cratinus, Ariſtophanes habiti ſunt. Eupolis grauis, & cum venuſtate fictarum perſonarum acerbus; Cratinus acer, & apertus; Ariſtophanes cum riſu mordax. quorum omnium ſcopus vnus fuit mordendi & irridẽdi. Quæ mordax irriſio chori maximè propria tunc coërcita fuit, quando reip. Athenienſium adminiſtratio ad triginta tyrannos redacta eſt; qui iniquo animo ferentes publicè reprehendi, legem promulgarunt, qua omnibus liceret in iudicium eos poëtas accerſire, à quibus iniuria affecti fuiſſent. Eupolidis quoque mors non parum licentiam poëtarum repreſsit: qui ab Alcibiade, contra quem τὰς βάττας ſcripſerat, in mare præcipitatus eſt imitatus fabulæ ſuæ nomẽ. Hanc comœdiam, in qua non licebat quemquam nominatim reprehendere, mediam appellarunt. quod nomen tunc impoſitum eſt, cùm nouæ comœdiæ appellatio

pellatio

Digitized by Google

pellatio inſtituta fuit, vetere poſterior, noua prior, ſed veteris ſimilior; quoniam παραβάσεις contra poëtas non omiſerat, & quaſi ius quoddam reprehendendi etiamnum retinens vitia ciuium ἐν αἰνίγμασι vellicabat. Quo in genere cum his quos modò memini, etiam præſtiterunt Antiphanes, Stephanus, Philippides, Strato, Anaxilas, Mneſimachus, Epicrates, Ambraciota, Nicoſtrates, & Plato veteris Comœdiæ ſcriptor. Sed cùm etiam media hæc Comœdia in ſuſpicionem ſimultatis & odiorum veniſſet, omnem maledicendi libertatem amiſit choro penitus tacere iuſſo. Itaque Horatius,

Succeſſit vetus his Comœdia nõ ſine magna
Laude, ſed in vitium libertas excidit, & vim
Dignã lege regi. Lex eſt accepta, chorusque
Turpiter obticuit ſublato iure nocendi.

Tunc igitur fictis argumentis & perſonis, iocíſque & ſalibus ad delectandum admixtis communem vitam & mores imitari cœperunt Alexandri magni temporibus. Ad quam nouam Comœdiam fabricandam Ariſtophanis filium Menander & Philemon tamquam regulam ſecuti ſunt. Quamobrem tria Comœdiarum genera traduntur, vetus, medium, & nouum. Differt autem à veteri noua, quòd illa ſæpe vera, hæc ficta ſumit argumenta; illa mordax maledica ſalſa ad irridendum & cauillandum anſam ex qualibet re captãs, hæc ſine vlla acerbitate feſtiua eſt, habens tamen interdum, ſed rariſſimè, quoſdam quaſi reprehenſionis aculeos, quibus ſine contumelia pungit; illa multa carminum genera permiſcet, hæc ſolis iambicis & trochaicis ac ſer-

mone magis populari vtitur. nec in eaſdem partes actúſue diſtinguitur. Et ſuos quoque poëtas habuit Diphylum, Philippidem, Poſidippum, Apollodorum, Philemonem, & , qui omnium præſtantiſſimus iudicatus eſt, Menandrum. Apud Latinos quis fabulam primus ediderit, nôn ſatis clarum eſt. Verùm anno ab vrbe condita 400, T. Sulpitio Potito, & C. Licinio Stolone Coſſ. cùm anno antè ciuitas peſte laboraſſet, è carmine Sibyllino ludi ſcenici inſtituti ſunt, & ludiones ex Etruria aduocati; quos ea gens hiſtriones appellat. Hi motibus pro ea ætate non incõcinnis, taciti ad tibicinis ſonum ſaliebant: tum ruſticos Italos æmulati, qui Græcorum more perfectis ſacris ruſticana quædam dicta ad riſum excitandum in ſe inuicem iactabant, alternis verſibus dictis à Feſcenina vrbe Etruriæ feſceninis ſe ipſos mordere nullum inſectantes nominatim (cùm id antè xij. tabulis cautum eſſet) neque interim obſcenis & impuris verbis parcentes. Feſcenini deinde ſenſim è ſcena abierunt, & fabulæ cœptæ ſunt agi, quæ ſine vllius offenſione placerent. Ac primus Latinis verſibus iuſtæ magnitudinis fabulam more Græco fecit Liuius Andronichus libertus Salinatoris anno ab vrbe condita 514. Appio Claudio Cæci F. Sempronio Tuditano Coſſ. aliquot annis antequam primum bellum Punicum confectum fuiſſet; multóſque in ſcribendis Comœdiis in ſui ſtudium & imitationem conuertit, Næuium, Plautum, Cæcilium, Ennium, Terentium. Dicta verò eſt Palliata Comœdia, quæ argumento Græco vtebatur, ac Græcorum more pallium actoribus induebat; cu-

Digitized by Google

bat; cuiuſmodi ſunt Terentij, & Plauti fabulæ: Togata verò, quæ ex Romanis rebus argumentum petebat, inducebátque Romanorum more hiſtriones togatos. Et togatarum nobiliſsima erat prætextata, quæ principum virorum actiones effingebat, dicta à prætexta magiſtratuum Romanorum indumento. Ac C. Meliſſus Spoletanus Mæcenatis libertus bibliothecæ in porticu Octauiæ ab Auguſto præfectus, quaſdam fabulas dedit, (vt eſt in libello De claris Grammaticis) quas Trabeatas appellauit, aut prætextatis ſimillimas, aut opinor eaſdem: ſiquidem trabea veſtis eſt dignitate prætexta non ſatis inferior. Illæ autem minus illuſtres erant, in quibus priuati Senatores cum togis inducebantur. Verùm quæ popularium hominum negotia complectebantur, non à veſtitu dictæ tunicatæ, ſed à tabernis in ſcena extructis, tabernariæ, palliatas omninò exprimentes, à togatis rerum & perſonarum humilitate diſiunguntur. At ab Atella Oſcorum oppido, Atellana Comœdia vocitata eſt, tota dicax, & iocoſa, quandam Satyricæ imitationis habens ſimilitudinem: quæ in ipſa verborum acerbitate nihil præter riſum aucupabatur, & feſcenina carmina plena iocis petulantioribus inter actus inſerebat. Addunt aliqui Rhyntonicam à Rhyntone Tarētino quodam hiſtrione, aut poëta (ſi is eſt cuius meminit Athenæus libro tertio) nominatam. Ceterum planipedes fabulas aliqui arbitrantur eas eſſe quæ ob argumēti humilitatem neque cothurno, neque ſocco vtebantur, ſed earum actores plano pede incedebant. Alij Mimum, & Planipedem idem eſſe putant. Mimus

Digitized by Google

autem eſt rerum viliſsimarum & leuium perſonarum crebra imitatio. Alÿ ſic appellatas exiſtimant, quia non in ſcenæ ſuggeſtu, ſed in plano agebatur. Alÿ non modò mimos, Satyras, & Comœdias, verùm etiam eas tragœdias planipedes appellant, quæ neque aguntur in proſcenio, neque cothurno, neque ſocco, neque vllo calciamenti genere vtuntur. Mihi placet appellare planipedem fabulam, non quæ humi ſine ædificiis, ſed quæ nec cothurno vt tragœdia, nec ſocco vt Comœdia, ſed nudis pedibus agebatur. Adhæc quædam Comœdiæ dicuntur motoriæ, ſiue turbulentæ & negotioſæ; in quibus res ſunt magis perturbatæ; vt Adelphi, Phormio, Heautontimorumenos; contrà quædam Statariæ; cuiuſmodi Pſeudolus, Trinummus, Hecyra, & Aſinaria eſt. Addunt aliqui medias, quæ vtriuſque generis participes ſunt. Atque harum aliæ plus quietis, vt Aulularia; aliæ plus habent metus, vt Eunuchus. Illa verò in veteres Andronichi, medias Pacuuÿ, nouas Terentÿ non à rerum natura, ſed à dictionis ſtylo, & tempore ducta diuiſio eſt. Nos eam rationem Comœdiæ tràdemus quæ vſitata eſt; quámque præſtantiſsimi poëtarum maximè obſeruarunt.

De notatione, & definitione Comœdiæ.

CAP. XIII.

COMOEDIAM *nonnulli ex κωμάζειν, καὶ ᾄδειν, vel ἐν ταῖς ὁδοῖς interpretantur, ex cantilenis, quæ poſt comiſſationes canebantur. κωμάζειν eſt*

ζειν eſt laſciuia efferri, petulantem eſſe, carminibus, ſaltationibus, & comiſſationibus indulgere: ᾄδειν Latinè canere: ἐν ταῖς ὁδοῖς in viis ſignificat. Nam ruſticorum iuuenum in vnũ coacta multitudo poſt rem ſacram, vel conuiuia, negotiis diurnis animo ſoluto ſiue heri, ſiue parentis metu tempeſta nocte in viis exultando ſeſe, & alios probris maledictíſque petebat. Aliqui παρὰ τὴν κώμην, καὶ τὴν ᾠδὴν appellatam volunt, quia in vicis & pagis ageretur. Vtramque nominis interpretationem docti homines commendant: ſed priorem Athenienſes, Megarenſes alteram magis probant. Finitur autem à quibuſdam ἰδιωτικῶν καὶ πολιτικῶν πραγμάτων ἀκίνδυνος περιοχὴ. Quam definitionem reprehendunt ij qui negant eſſe comœdiam abſque periculo. Verùm ego illos puto ἀκίνδυνον περιοχὴν dixiſſe, non quia res comicæ nullo in periculo verſentur, ſed quia exitus fabulæ ſecuritatem conſequitur: licetq́ ſerui, lenones, aut huiuſmodi perſonæ aliqua poſtremò damna patiantur, non tamen eæ ſunt in quibus vniuerſum fabulæ negotium vertitur. Nec infitias eo lætum exitum Comœdiæ aliquo dolore quandoq. perfundi, vt Aſinariæ, Moſtellariæ, Phormionis, Caſinæ, Perſæ, non ſecus ac finis tragœdiæ, qui ex ſe triſtis eſt, interdum aliqua lætitia permiſcetur: nihilominus ſi fabulæ naturam, & frequentiorem vſum aduertas, vt Tragœdiam mæſtus, ſic Comœdiam exitus hilaris magis decet, atque vt in tragœdia non eſt ſine diſcrimine lætitia, ſic in Comœdia non eſt ſine feſtiuitate diſcrimen. Mox reprehendunt, quòd ciuilis & priuatæ fortunæ comprehen-

ſionem eſſe dicant, quando principes viros veteres comici vexarunt, & primarios reip. homines prætextatæ recipiunt. Verùm eæ perſonæ ſi priuatæ non ſunt, ſunt tamen ciuiles. Omnes enim Athenienſes, & Romani ciues dicebantur: apud quos nullus erat dominatus, ſed æqualitas legum, vtilitáſque communis. Attamen ad tragœdiæ definitionis normam ſi dirigatur, meliùs & propriùs definiri ſic poterit: Comœdia eſt poëſis, quæ ad docendum vitæ conſuetudinem ciuiles & priuatas actiones per agentes perſonas non ſine iocis & ſalibus imitatur. Carmen non addidi, quia imperfecta eſt ſine carmine poëſis. quamquam Crates primus dicitur Athenis ſoluta oratione Comœdiam ſcripſiſſe. Cur igitur ſi ciuiles actiones imitatur, & carmen habet, Horatio non erit poëſis? An iſto nomine dignam eſſe non duxit, quia rerum magnificentiam non haberet? quaſi rerum grauitas, & amplitudo poëſim efficiat, non imitatio, & carmen. Iam ciuiles & priuatæ actiones ab epopœia, & tragœdia comœdiam ſeiungunt: & agentes perſonæ adhuc magis ab epopœia ipſam diſtinguunt: ioci verò & ſales etiam magis à Tragœdia. quippe illa terrorem & commiſerationem: hæc riſum & lætitiam parit. Saltationem & cantum prætermiſi, tum quia chorus, penes quem iſta ſunt, nullus amplius eſt; tum quia etiam extra ſcenam nihilo minus eſt, dum legitur Comœdia. Poſtremò finem eius oſtendimus, humanæ vitæ doctrinam, & imaginem eſſe.

De for-

De forma Comœdiæ.
Cap. XIIII.

ATQVE *in Comœdia ſunt eadem ſpectanda, quæ in tragœdia, fabula, mores, ſententia, dictio, & apparatus; melodia excepta, quæ in noua Comœdia nulla eſt; nempe in qua nullus eſt chorus. Fabulam dico, non* δρᾶμα *(quod antea monui) ſed ipſam imitationem, imitationíſue figuram. Fingit autem comœdia res non portentoſas, quales in epopœia frequenter narrantur, & in tragœdia interdum oſtenduntur, non tragicas, hoc eſt, horrificas & luctuoſas, non illuſtres & graues epopœiæ, pariter & tragœdiæ proprias, ſed ciuiles & priuatas, captans vbique lepores & feſtiuitates. Itaque amores, luſus, conuiuia, ebrietates, dolos, furta, & huiuſmodi alia comminiſcitur. Hinc è pagis ſumit Chremetes, & ex humili loco Thaides, & Dauos: in vniuerſum vulgares, & populares homines inducit, quorum nomina rebus apta confingit. Regias perſonas numquam admittit: induxit Plautus in Amphytrione; tamen eam tragicocomœdiã appellauit. Sed & vetus comœdia præter dignitatẽ ſuperos adhibuit. atqui hoc illorum religioni detur. Verùm enimuerò perſonas, quas imitatur, nec ita probas effingat, vt perturbari, decipi, errare non poſſint; nec vndiq. improbas, ſed eius modi, quales humana ætas & cõditio ferre ſolet: ac ridiculas iocorũ & facetiarũ gratia ſine vllius damno deformes & turpes adhibeat. tũ cõtentiones, & rixas vt plurimũ inter amicos, aut inter cõſanguineos et propinquos excitet,*

quo

quo lætiorem exitum ſortiatur. multa tollat ex oculis ſpectantium, quæ aut turpia ſunt, vt concubitus; aut indecora, vt parere; aut demum faſtidium aliquod & offenſionem allatura ſunt, vt comiſſationes atque conuiuia: quæ vel in ſcena mox narrentur, id quod facit Chærea Terētianus de ſtuprata à ſe virgine; vel, ſi commodè fieri poßit, intus aliqua voce edita extra exaudiantur, vt illud eſt apud Terentium, Iuno Lucina fer opem, ſerua me obſecro. Agnitiones licet interdum intus fiant, ac deinde foris nuntientur, tamen ſi ſpectādæ exhibeantur, plus admirationis & voluptatis habituræ videntur; dum id rerum probabilitas, & natura patiatur. Illud ad decorum pertinet, vt, quoniam in foro & plateis comœdia, & de rebus quidem turpibus ſæpe agit, ne honeſtæ & pudicæ mulieres, præſertim puellæ, niſi fortè vt ſolùm demonſtrentur, in ſcenam agentes inducantur: famulas excipio, quarum non tanti eſt honeſtas; & meretrices, quæ iam frontem perfricuerunt. Nec mihi Plauti exempla obiicias, qui minus fuit in obſcenis rebus, & indecoris verecundus; idemq; in iocis & ſalibus nimius ab Horatio notatur. Sanè ridiculis aſpergenda & condienda comœdia eſt, cuius eſt feſtiuitas, ſicut tragœdiæ terror, & commiſeratio propria; ſed liberali tamen moderatione etiam temperanda, vt non minus à grauioribus hominibus, quàm à ciceris aut nucis emptoribus probetur. Fuere tamen qui ſe totos ad riſum compararint, magíſque lepôre, quàm elegātia placuerint: è quorū numero Epicharmum dicas: ad cuius exemplum properare Plautum Horatius

ratius ſcribit. Et Volcatius, opinor, ridiculorũ gratia ſecundum à Cæcilio locum inter comicos Plauto tribuit, Terentio poſtremum: quia dum nitori & munditiæ ſtudet orationis, minus feſtiuus & lepidus eſt. Atque hanc eandem ob cauſam exiſtimo Philemonem Menandro prælatum fuiſſe: ſi talis fuit Menander, qualis Terentius habetur æmulus, & imitator Menandri. Verùm doctiſſimorum hominum iudicia longè alia fuere, & æquiora; qui rerum naturam grauiore ratione perpendunt, non multitudinis ſenſu. De ridiculis, quæ deformia quædam ſunt dicta vel facta ſine dolore, nouitate, & admiratione animum iucundè mouentia, nihil à nobis dicetur, quoniam de illis à dicendi præceptoribus copioſius diſputatum eſt. Et quæ de vnitate fabulæ, & epiſodiis in tragædia tradidimus, nullo hic pacto repetentur. Illud verò iam monuimus, Comœdiam in exprimẽdis moribus potiſſimè verſari, ac tragicos illos affectus, &, vt verbo Græco dicam, πάθη horrere; tum vel ſimplicem eſſe ſine agnitione, & peripetia, vt Plauti Aſinaria; vel connexam aut ſola agnitione, vt Hecyra Terentij; aut ſola rerum inopinata mutatione, vt Miles glorioſus, aut vtraque ſimul vt Andria: ac connexam ſimplici anteponi, & eam fabulam omnium optimam iudicari, quæ ex agnitione & peripetia connectitur. Et licet apud Latinos aliæ dicantur motoriæ, aliæ ſtatariæ, aliæ mixtæ; & motoriæ ſtatariis, & mixtæ omnibus præferantur; tamen, vel motoria, vel ſtataria, vel mixta Comœdia ſit, aliquo horum, quæ receſuimus, fabularum genere contineatur neceſſe eſt. Denique

Digitized by Google

omnium comœdiarum exitus trãquillus & iucundus eſt. Et quãuis ſit aliquando turbulentus, non eſt tamen illa ſine feſtiuitate turbatio. De moribus & ſententia iam alibi ſatis: de dictione ſolùm hoc dicam; eam neq. ita grãdem vt tragica; nec demiſſam, vt mimica, ſed temperatã, & ſuauẽ eſſe debere, puram, & elegantẽ, veſtitamq́; ſimplici & mediocri ornatu: attolli verò cũ aut grauior ineſt perſona, aut dicentẽ ira exagitat. quemadmodũ Horatius ſcribit,

Interdũ tamen & vocem Comœdia tollit,
Iratúſque Chremes tumido delitigat ore.

prætereà breuiorem, & magis conciſam eſſe, quàm Tragœdiæ; ac ſententias rariores aſpergere, eáſque maximè, quæ in cõmunione vitæ poſitæ ſunt, & ad vulgarium hominũ opinionem accommodatæ, atque in frequentiore vſu habitæ. quo in genere prouerbia ſiue adagia cenſentur. deniq. ſonum refugere; ideoq. iambicos pedes (nam hoc carminis genere vtitur: quamquam interdum trochaicũ admittit; quod ſpatiis æquipollet iambico) diſſoluere, & locis paribus, quæ tantùm iambo & tribracho debẽtur, vel dactylum, vel ſpondeum, vel anapæſtum collocare, ſemper tamen poſtremam ſedem occupante iambo. Quæ diſſolutio pedum à tragœdia neglecta fuit, quia carminis grauitatem remitteret; nec à Græcis, qui diligentiſſimè carminum leges obſeruarunt, ſed à Latinis vſurpata vel inertia & deſidia, vel ne inſurgere ex cõmuni ſermone nimiùm videretur oratio. Atque vt dictio rebus, ſic apparatus perſonis conuenire debet. de quo plerique multa ſcripſere. De melodia mox dicetur.

De par-

De partibus Comœdiæ.

Cap. XV.

TOTIDEM quoque ſunt, & eadẽ partes Comœdiæ, quot & quæ ſunt Tragœdiæ, Prologus, Exodus, Epiſodiũ, dempto in noua comœdia Chorico. Prologus (vt dictum eſt) ſummam rei explicat: Exodus fabulam diſſoluit. inter quæ locus epiſodiis & digreſſionibus aptus Epiſodium nominatur. De chorico pauca dicenda ſunt, quæ ad comœdiã magis facere videbuntur. Atque Archontes quidã primus comicum chorũ in ſcenam induxiſſe fertur vigintiquatuor perſonarum, diſtinctum in certa paria cõſtituta ex quaternis; quæ ζυγὰ appellantur. Cuius ad ſcenam acceſſio πάροδος dicta eſt; quo tempore προσόδιον canebat; ingreſſus verò εἰσόδιον; hic cauſam dicebat, cur adeſſet. Tum aut ſtans cantabat, στάσιμον; aut narrabat rei euẽtum; aut ſtatim reuertebatur, & extra exibat, cui rei nomẽ erat μετάστασις. ſin rurſum ingrediebatur, ἐπιπάροδος: ſi inde prolixiùs ſaltabat, κόρδαξ; ſin præciſiùs, κομμάτιον vocabatur. Chori μέλος dicitur, in quo loquitur de re ipſa: cùm verò à propoſita materia orationem ad ſpectatores conuertit, παράβασις. cuius partes ſeptem traduntur, κομμάτιον, ἀναπαιστικὰ, μακρὸν, στροφὴ, ἀντίστροφος, ἔπωδος, ſiue ἐπίῤῥημα, & ἀντεπίῤῥημα. Eſt chorus ſimplex, vbi ſine motu, ſine parauaſi, aut epirrhemate canit: eſt compoſitus ex his: demùm eius è ſcena deceſſio ἄφοδος nominatur, quando ἐξόδιον modulabatur. Quas leges, cùm abolitæ iam ſint, malo ex commentariis Ariſtophanis, & ab aliis ſcriptoribus peti, quàm

Digitized by Google

quàm à me declarari. Alij alia ratione comœdiam in partes quatuor, quemadmodum & tragœdiam, in Protaſim, Epitaſim, Cataſtaſim, & Cataſtrophen diſtinxerunt: Sed his quoque Prologum ſeu Prologium adiunxerunt. Verùm his Prologus eſt ea oratio quæ ante legitimam fabulam ad ſpectatores habetur: qua vel poëta commẽdatur, vel reſpondetur aduerſariorum obiectionibus, vel argumentum fabulæ exponitur, vel hæc omnia ſimul aguntur. Vnde prologi quatuor genera ſtatuerunt, συστατικὸν, ut eſt illud Hecyræ; ἀναστροφικὸν vel ἀναφορικὸν, ut Andriæ; ὑποθετικὸν, ut Aululariæ; μικτὸν. Et ſicut poſtrema illa verba, Valete vos, & plaudite, non ab actore aliquo dicuntur, ſed apud Plautum à grege, apud Terentium à Calliopio (non enim actores ſpectatores alloquuntur, ne non quaſi ſeriò agi fabula videatur) non aliter prologus qui ad ſpectatores confertur, ab ea perſona recitatur quæ nullum habet cum fabula negotium. quamquam more ſuo apud Plautum Mercurius & prologum habet, & magnam fabulæ partem abſoluit. Quamobrem iſte prologus à Latinis ſolùm vſurpatus, à Græcis aut ignoratus, aut neglectus, qui & addi, & demi poëtæ arbitratu poteſt, comœdiæ pars neceſſaria nullo modo eſt. Quòd ſi prologum fabulæ partem vis, cur non etiam argumentum facis? totius inquam fabulæ breuem comprehenſionem? quod tunc adhibetur, cùm neque in prologo, neque in protaſi fabula explicatur. Protaſis prima, & legitima fabulæ pars eſt: quæ etſi fabulæ ſummam exponit, non tamen finem oſtendit, vt ex inopinato exitu fabula iucundior ex-

dior exiſtat. Et licet ex argumento rerum ordinem teneas, tamen illa breui indicatione non tam animus expletur, quàm inflammatur. Epitaſis eſt earum rerum quæ in protaſi continentur, incrementum. In Cataſtaſi res magis perturbantur. Cataſtrophe fabulam expedit res in meliorem fortunam commutans. Alij comœdiam pariter ac tragœdiam in actus quinque diſtribuerunt: qui non facilè diſcernuntur, vbi nullus eſt chorus: & illos ait Donatus interdum dedita opera confuſos, ne ſpectator antè exurgeret, quàm aulæa tollerentur. Tu tunc abſolutum actum putato, cùm actores è ſcena ita ceßiſſe creduntur, vt ſolùm choro canendi locus datus eſſe videatur. Pro quo tibicen nunc actus interſecat, tum vt ſpectatores oblectet, tum vt ne qua ceſſatio in theatro exorta credatur. Atque interdum mimi inſerebantur, & ipſi quandoque actores riſus gratia extra fabulam aliquid effundebãt, quod epiſodium ſuprà diximus appellari. Tibiarum aliæ pares, aliæ impares, tum dexteræ & graues, tum ſiniſtræ & acutæ, ſic quibuſdam dictæ à lateribus, vnde inflarentur. illarum vſus eſt in rebus ſeriis, harũ in iocis, vtrarumq. in mixtis. Illis Romani quia eſſent graues, his barbari quia acutißimæ, in funeribus vtebantur. Et apud veteres quoque dexterarum ſonum acutum, ſiniſtrarum grauem fuiſſe accepimus. Quapropter nonnulli Comœdiam in diuerbia, ſeu ſcenas, in quibus actores verſantur, & cantica diſtinxerunt: ſed cantica cùm ad muſicam artem tota pertineant, non video qua ratione fabulæ partes conſtituantur. Actus in ſcenas diuiditur, ac

rarißimè

rariſsimè vna tantùm ſcena perficitur: quod tragœdia aliquando contingit. Scena alicuius perſonæ vel diſceſſu, vel aduentu internoſcitur: eiúſque initium quandoque ab omnium, quãdoque ab vnius tantùm perſonæ ingreſſu accipitur; quæ deinde in aliam quampiam perſonam incurrit: ſic etiam aliquando omnium, aliquando vnius ſolùm deceſsione finitur; ita vt ſi tres fuerint, duæ, quæ relinquũtur, ſcenam conſtituant. Quòd verò monent, cùm ſint quinque actus, in eodem actu ſingulis perſonis non licere plus quinquies exire, ſi fortè in tragœdiis, in quibus & pauciores & grauiores perſonæ ſunt, at certè in comœdiis minimè obſeruatũ eſt. Præterea ſcenarum numerum decẽ, & actorũ quatuordecim fabularum quidam magiſtri & artifices præſcripſerunt. Sed ne longior in his ſim, quàm res poſtulet, partitiones comœdiæ paucis inter ſe cõferamus. Protaſis ſiue prologus is, qui legitima comœdiæ pars eſt, actu primo, interdũ quoq. ſecundo continetur. epitaſis & cataſtaſis facultatẽ habent epiſodij, ac ſecũdo & tertio, aliquando etiã quarto actu cõcludantur; raro quintum Cataſtaſis attingit. Cataſtrophe, in qua exodus eſt, partẽ quarti; quandoque totum quartum: at quintum ſemper cõplectitur. Et, vt de ſingulis quoque actibus loquamur, vt intelligantur ea quæ potiſsimùm in vnoquoque eorum fieri ſolẽt, actus primus argumentum fabulæ exponit; ſecundus res in argumento contentas in actionem deducit; tertius impedimẽta & turbationes affert; quartus modum & viã aperit, qua res implicitæ diſſoluantur; quintus res implicitas artificioſè diſſoluit.

Tragœ-

Digitized by Google

Tragœdia & Comœdia inter ſe conferuntur; quidque ſit Tragicocomœdia explicatur. CAP. XVI.

ERGO *tragædia grandiores actiones fingit, & perſonas; quas tamen ſæpius ab aliis mutuatur; comædia verò humiliores; quas ex ſe comminiſcitur. Tum illa ſublimi oratione cothurno innititur, hæc attenuato ſermone ſocco ingreditur; illa ſententiis grauis, hæc eſt ridiculis iucunda; illa vehementiores affectus, hæc leniores exprimit; illa mæſto, hæc læto fine concluditur; illa magnatum vitam fugiendam, hæc ciuilem, & priuatam optandam oſtendit. Attamen vtraque in agendo, non in narrando poſita eſt; atque eundem habet imitandi modum; & eodem temporis ſpatio terminatur; totidem quoque partibus, iiſdémque cõponitur. Quamobrem tragædia & rerum grauitate, & orationis ſublimitate comædia præſtantior eſt: comædia verò, vt quæ rationem viuendi magis imitetur, tamquam ſpeculum conſuetudinis, & imago veritatis à Cicerone commendatur. Eſt præterea quoddam genus poëmatis ex vtroque mixtum; quod Tragicocomædiam vocant. eſt autem ea nihil aliud, quàm comædia grauiores perſonas adſciſcens, quod Plautus in Amphitruonis prologo videtur ſignificaſſe illis verſibus,*

Faciam vt commixta ſit Tragicocomœdia.
Nam me perpetuò facere, vt ſit comœdia,
Reges quo veniant, & Dij, non par arbitror.

aut eſt tragædia, ſicut aliqui volunt, quæ exitum

comœdiæ iucundum inquam, & tranquillum ſortitur. Semper autem finis tragicocomœdiæ lætus eſt. cuius non ſanè alia dabuntur præcepta, quàm ea quæ tradita ſunt. An verò vt tragicocomœdia, ſic etiam fieri poßit comicotragœdia, quæ miſerabilem exitum habeat, ſi quis ex me quærat, quoniam humilium perſonarum calamitas minus mouet, nec iſtiuſmodi fabulæ vlla exempla cernuntur, non equidem facile affirmauerim. Sed ne cuipiam fortè videar rerum nouarum curioſus inueſtigator, ad reliqua poëmatum genera quæ ſuperſunt declaranda pergamus.

Digitized by Google

IO. ANTONII VIPERANI DE POETICA

LIB. III.

De Satyris. CAP. I.

SED *de Satyra quidem, & Mimo dicendum mihi prius videtur, quàm reliquorum generum tractationem perſequar. Nam ad Tragœdiæ ſeueritatem mitigãdam introducti ſunt Satyri, & ad Comœdiæ hilaritatem excitandam mimi. vnde mimus & Satyra profluxerunt. Sanè quos Græci Satyros, vel Tityros, vel Silenos, aut Panes, Latini Faunos, Siluanos, atque Incubos appellant. Dicti autem Satyri vel (vt Aelianus ſentit) παρὰ τὸ σεσηρέναι, quoniam ſunt dicaciſsimi; vel à ſalacitate, παρὰ τὸ σάθυ. Sic enim veteres ſalacitatem nuncuparunt. Tityri verò vel (vt idem inquit Aelianus) à laſciuis cantibus & procacitate, quæ Græci vocant τερετίσματα, vel quoniam ſalaces ſunt, ſic dicti à capra, quæ ab Aeolenſibus tityrus dicitur, nihil eſt enim capra ſalacius. At Sileni παρὰ τὸ σιλλαίνειν, quod eſt per iocum mordere. Verùm Pan quaſi rerum vniuerſitatem complectens in ſimilitudinem naturæ formatus eſt. Nam eſt illi vultus ruber, qualis eſt æther; &*

Digitized by Google

cornua radiorum loco, quibus inter omnes cæleſtes ignes ſolem tantùm, & lunam armatam videmus; tum nebris ſtellata in pectore ſidera; pars inferior hiſpida virgulta, arbores & feras; caprini pedes ſoliditatem terræ; fiſtula cælorum harmoniam & concentum; pedum recuruum in ſe ipſum ſe conuertentem annum ſignificat. Quos Satyros Plinius tradit animalia eſſe perniciſſima in ſubſolanis Indorum montibus (quæ regio Cartadulorum dicitur, tum quadrupedes, tum rectè currentes humana effigie, propter velocitatem niſi ſenes aut ægros non capi; eoſdémque à veteribus pro Diis ſilueſtribus habitos fuiſſe, creditos à quibuſdam ſemideos, quòd hominibus naturæ conditione præſtantiores forent, Diis inferiores; quia poſt longum tempus aliquando morerentur. Et D. Hieronymus B. Antonium eremitam refert vidiſſe homunculum aduncis naribus, & fronte cornibus aſpera, cui extrema corporis in caprarum pedes deſinebant: & interrogatum, quiſnam eſſet, reſpondiſſe, Mortalis ego ſum vnus ex accolis eremi, quos vano errore deluſa gentilitas Faunos, Satyros, & Incubos appellat. In Dionyſij verò, ſeu Liberi patris, vel Bacchi (idem enim Deus his nominibus notabatur) feſtis & ludis admiſcebantur; quoniam illum per multas regiones luſu & tripudiis comitati fuiſſe dicerentur. Ac prodibant cum lancibus & caniſtellis omni genere pomorum plenis; quibus nymphas allicerent: contum etiam geſtabant, & thyrſum contectum hedera, quo incautos occulta cuſpide ferirent: atque id generis venabula

ferebant,

ferebant, quibus in exercitu Dionyſij depugnaſſe credebantur, θυραῖα διονυσιακὰ nominata. Eorum ornatus erat ἀμφίμαλλοι χιτῶνες, hoc eſt, vtrimque villoſa indumenta: vnde velut tacitis ambagibus plantandi artem & conſtipationem palmitum denotari exiſtimant: cuius auctorem Bacchum eſſe teſtantur. Pellis aut hinnuli erat; quæ quia ſine rugis tota corpori aſsidebat, ἰζάνη nuncupata eſt; aut capræ; quam propterea αἰγὴν & τραγὴν appellarunt. Qui comptiores videri volebant, ceruina pelle, vel panthera; qui verò milites Dionyſii, militari ſago & tunicula punicea, induebantur. At Liberi patris veſtitus pro ratione perſonæ diuerſi coloris erat, florida lanula, piloſa tunica, puniceum veſtimentum.

Quo pacto Satyri primùm in Tragœdiam immiſſi, deinde excluſi fuerint.

Cap. II.

TRAGOEDIA *vt acerbitatem ſuam & triſtitiam hilaritate aliqua & riſu temperaret, Satyros induxit; qui ingenio miti, bibaces, illoti, petulantes, dicaces, laſciui & procliues à natura ad libidinem iocis atque facetiis ſpectatorum triſtes animos interdum recrearent, & à ſeueritate & mæſtitia ad feſtiuitatem & iucunditatem traducerent. Atque eo liberius id tunc factum opinor, quoniam argumenta fabularum non erant tunc omnium luctuoſa; & fabulæ in Liberi feſtis age-*

 bantur;

Digitized by Google

bantur ; quo tempore in omnibus ſcenis & ſpectaculis Satyri tamquam numinis illius ſocij & miniſtri inſerebantur. Nec piget in hanc rem Horatij carmina referre:

Carmine qui tragico vilẽ certauit ob hircũ,
Mox etiã agreſtes Satyros nudauit, & aſper
Incolumi grauitate iocum tẽtauit, eo quòd
Illecebris erat, & grata nouitate morandus
Spectator, functúſq. ſacris, & potus, & exlex.

Quæ quidem actio Satyrica ſolùm choro conſtabat, & per ludum ac iocum canendo Satyri ad pungendum verſus quaſi aculeos emittebant; quóque expeditiores eſſent, nudi cum choro ſaltabant. Qui ex Tragœdiæ finibus vnà cum iocis & ſalibus (vt grauiſſimus teſtis eſt Ariſtoteles) Sophoclis tempore excluſi fuerunt, aſſerentibus grauiſſimis hominibus tragœdiam dumtaxat heroum calamitates & infortunia recipere debere, quo amplius ſpectatores terrore & cõmiſeratione permoueat. Quocirca neque Satyram tragœdiæ partem puta, neque è Satyra ortam eſſe tragœdiam; ſed ad leniendam aſperitatem tragœdiæ olim Satyros admiſſos fuiſſe. vnde fabulam Satyricam profectam eſſe exiſtimo.

De fabula Satyrica.

CAP. III.

QVÆ humilior Tragœdia eſt reges & heroas, maximè verò è ſua maieſtate diſturbatos, & ex magnificis tẽplis & vrbibus ad ſiluas & agros ab aduerſa fortuna deiectos inducens: qualis eſt apud

Digitized by Google

apud Euripidem illa (neque enim exemplum aliud extat) quæ Cyclops inſcribitur: in qua Vlyſſes tempeſtate in Siciliam iactatus, ad ſilueſtres homines, Satyróſque deuenit. Quo in genere Platinas Phliaſius apud Græcos primus ſcripſiſſe dicitur. Ac ſanè fabulæ Satyricæ argumẽtum perinde ac Tragœdiæ vt plurimum notum erat ex veteribus monumentis fabulíſque deſumptum. Satyricæ autem perſonæ ex ipſa appellatione diuerſæ, vt refert Pollux, ſunt; Satyrus canus, ſatyrus pubes, ſatyrus impubes, Silenus Bacchi pædagogus & alumnus; quem aſino vehi ſolitum narrant poëtæ; Pappus, & ex vtroque tamquam mulus Pappo-Silenus, fero aſpectu atque terribili: qui peruncti (vt quidam volunt) fæcibus ora tamquam agreſtes homines prodibant in ſcenam frondeam, arboribus conſitam, fontibus amœnam; & circa ſaltationes, potationes, conuiuia, & dicacitates ipſi mordaces, bibaces, hilares & iocoſi verſabantur. At ſermo purus & ſimplex ſine vlla turpitudine, quæ honeſtas aures offenderet, ſatyros decebat, & cum dignitate hilaritas, & ſine ſcurrilitate dicacitas; Heroum verò ſermo quadam cum grauitate temperatus, neque ita ſublimis, vt nubes captare (etenim fortunæ immutatio dicendi quoque rationem immutat) neque ita demiſſus, vt è tabernis emigrare videretur: nihilominus heroum & ſatyrorum mutua collocutione fiebat, vt illorum oratio humilior, horum grauior appareret. Quibus de rebus Horatius,

Verùm ita riſores, ita commendare dicaces
Conueniet Satyros, ita vertere ſeria ludo;

Ne quicumque Deus, quicumque adhibebitur heros
Regali conſpectus in auro nuper & oſtro,
Migret in obſcuras humili ſermone tabernas,
Aut dũ vitat humũ nubes, & inania captet.

Ac paulò pòſt,

Siluis deducti caueant me iudice Fauni,
Ne velut innati triuiis ac pæne forenſes
Aut nimium teneris iuuenentur verſibus vmquam,
Aut immunda crepent ignominioſaq; dicta.

An Comœdia Satyros habuerit.

Cap. IIII.

EX qua ſatyra nonnulli putant veterem Comœdiam productam eſſe; quidam alij non productam, ſed in eam ſatyros admiſſos fuiſſe comicæ procacitati ſatis opportunos; plerique non in veterem Comœdiam eos, ſed in mediam inductos; vt cùm nominatim reprehendere vitia non liceret, illa ſatyri clam, & per iocum carperent. Aliqui non receptos ſatyros à Comœdia, ſed nouam quandam rationem ad delectandum quæſitam eſſe: qua dum aliud agere viderentur, Satyrica irriſione improborum hominum mores & vitam inſectarentur. Quamobrem Donatum exiſtimo mediam Comœdiam Satyræ nomine appellaſſe. Nonnulli arbitrãtur apud Latinos primum quaſdam ſatyras perbreues & ad iocandum & maledicendum comparatas

Digitized by Google

ratas fuiſſe; poſt Liuium Andronicum iuſtæ magnitudinis fabulam dediſſe. Verùm neque ex vllius viri grauis authoritate, neque ex vllo exemplo res nobis liquere poteſt.

De Satyra Latinorum.

CAP. V.

SEd è ſcena ſatyris excluſis Latini tamen eorum maledicendi licentiam retinuerunt: qui nouam quandã reprehendendi formam excogitarunt haud nimium ab illa irriſione ſatyrica diſcrepantem. Nam ſola narratione contenti vel nominatim pleroſque mordebant. Quam libertatem poſteriores ſibi ademptam fuiſſe conqueſti ſunt; quòd nomina fingere cogerentur, aut nota & vſitata accipere, in quibus alios reprehenderent. Et cùm iambis vterentur primò (ſiquidem & Lucilij & Varronis ſatyræ quædam legebantur hoc carminis genere conſcriptæ) Lucilius deinde iambos in hexametros verſus commutauit; quoniam hoc carmen narrationi ſatis accommodatum eſſet. Quam reprehendendi formam ab irriſione ſatyrica deriuatam Satyram quoq; nominarunt: quamuis aliqui à ſatietate, aliqui à lege ſatyra, aliqui à ſaliendo dictam exiſtiment. Hãc ſatyram ignorarunt Græci, Latini totam aſſerunt ſuam. De qua loquens Quintilianus, ſatyra, inquit, tota eſt noſtra: in qua primus inſignem laudẽ adeptus eſt Lucilius. Huius autem ſatyræ proprium eſt vellicare & pungere, &, quod maximè Horatius facit, ridendo rodere. Quamob-

rem in ſatyris Latinis ex veteri comœdia iudicium habendum eſſe plerique ſenſerunt. Amat ironias, ſiquidem clam, & cum riſu mordet: amat argumentorum varietates, nam inſtar ſatyri capripedis huc & illuc abſque ordine & modo volitando exultat, vnde ſatyram aliqui putauerunt à ſaliendo dictam fuiſſe. Hic vberem inuentionem poſco, hic frequentes & acutas ſententias laudo, hic reprehẽſionis vim & acrimoniam deſidero: placet acumen dicendi, facetiæ, vrbanitas. Ardet Iuuenalis, inſultat Perſius, irridet Horatius. Illi ſatyras, hic, quaſi cum præſentibus loqueretur, ſermones, & quaſi cum abſentib. ſermo eſſet, epiſtolas inſcripſit. Præſertim verò ab omni fœditate rerum & verborum ſatyricus poëta abeſſe debet, ne dum animos purgare à ſordibus velit, turpioribus maculis inquinet. Atque hic eſt ſatyræ finis (nam ad vitam rectè inſtruẽdam tota comparata eſt) à vitiis reprehẽſionum ſtimulis abſterrere: quos vt æquiore animo excipias, iocis & riſu illinit. Ideóque Perſio abſtruſam illam & penitus reconditam eruditionem obiiciunt, qui intelligi minus curauit, dum aliorum mores & vitam ad virtutem & hõneſtatem informaret. Iam ſatyræ dictio ſermoni proprior eſt, tenuis & humilis ac de medio ſumpta, puritatem uerò ſeruans, & mollioribus ac remiſsioribus numeris verba coniungens. In vniuerſum ſatyra puritatem & elegantiam in verbis, acumen in ſententiis, in verſibus aptam compoſitionem, in acerbitate iocum retineat. Cuius quidem partes, quæ ad certum numerum diducantur, nullæ ſunt. Nam,

modo

Digitized by Google

modò aliquid dicat, ſus déque decurrit; interdúmque inſinuatione, qua in animum auditoris commodius penetret; ac ſæpe abrupto & concitato principio vtitur; vt ſtomacho in initiis commoto acriùs deinde peruellat. Et licet abrupta principia ſint, ad totius tamen corporis cohærentiam pertinere debẽt: ſemperq́ loco exordij aliquid eſſe neceſſe eſt, quod ad ea quæ ſequuntur, facilem comparet beneuolumq́ auditorem. Atque illo principio Horatius,

Quî fit Mæcenas, vt nemo quam ſibi fortẽ
Seu ratio dederit, ſeu ſors obiecerit, illa
Contentus viuat, laudet diuerſa ſequentes.

id proponit, quod, vbi longa exemplorum enumeratione probauit, aptè concludit. Sit ne verò iſthæc Latinorũ ſatyra poëſis, cùm ad nullã imitationem ſpectet, ac res varias & diuerſas complectatur, equidem ipſe dubitauerim; nec pluribus repugnauerim, ſi ſecus alij ſenſerint.

De Mimo. Cap. VI.

CEterum quod ex Tragœdia ſatyra, hoc eſt ex Comœdia mimus. Nam ſublato choro actus tibiis diſtingui, & interdũ actores feſtiuitatis gratia ridicula quædam iactare cœperunt; quod ſuprà diximus Epiſodium vocari; tum mimi inter actus admiſſi ſunt à nimio motu corporis & geſtu ſic dicti: qui & ſaltabant, & ſordida quædam effingebant, nihílque non imitabantur quo ridiculi fierẽt. Quæ res cùm mirum in modum placuiſſet, ex ſuo poſtmodum artificio extra comœdiam laudem quærere

rere voluerunt: factúmque eſt poëma, quod Mimum appellarunt. Quo in genere Publius quidam, & Laberius excelluerunt. Porrò mimicæ perſonæ ſunt è foro, è tabernis, ex angiportis caupones, coqui, meretriculæ, & id genus aliæ, quæ res viliſſimas, & varias imitantur: dictæq́ ſunt planipedes (vt antè docuimus) quòd nudis pedibus incederent. Tradũt nonnulli mimos fuligine tinctos & agninis pellibus amictos caniſtros geſtare ſerpyllo, violis, hedera atque aliis floribus plenos, & ad numerum ſaltare, & procurrentes obuium quemque ſubſannare ſolitos fuiſſe; atque Ithyphallis, de quibus antea dictum eſt, ſimillimos. Eſt igitur mimus ridicula poëſis ad excitandum riſum quoduis genus imitans actionis. Sed egimus de his ſanè pluribus, quàm neceſſe eſſet: quoniam illorum cognitio ſatis obſcura, parúmque ad rem vllam vtilis eſt.

De Bucolica poëſi.

CAP. VII.

ACcedit Bucolica poëſis, ruſticana quædam comœdia: ſiquidẽ perſonas humiles vtraq; confingit, ſed elegantiores Comœdia, quæ vrbanæ vitæ imaginem & ſimilitudinẽ depingit; rudiores Bucolica, quæ ruſticos homines & agreſtes imitatur. Ad hæc agẽdo eſt comœdiæ quandoque conſimilis; cùm paſtores in ſcenam, quæ ex frondibus fiebat, agentes & dicentes inducit: vbi adeſt interdum perſona poëtæ vel principij tamquam prologus, vel finis loco: velut ille Calliopius apud Terẽtium; qui poſtremis

illis

illis verbis Valete vos, & plaudite, actam eſſe fabulam denuntiat. Atque aliquando ex poëtæ perſona cuncta enarrantur. Nonnumquam etiam mixtum quoddam fit ex actiuo & narratiuo genus. Narratiui eſt,

Prima Syracuſio dignata eſt ludere verſu.

Actiui,

Tityre tu patulę recubans ſub tegmine fagi.

Mixti,

Paſtorum muſam Damonis & Alpheſibœi.

Quibus imitandi modis aliquã cum cæteris poëticæ generibus ſimilitudinem & cognationem habet. Eius tamen origo incerta eſt. Nam aliqui Apollinem nomium, quando pauit Admeti regis armenta; aliqui Mercurium, cùm paſtor fuit; nonnulli eius filium Lauretum; quidam Pana, quem eũdem paſtorum Deum, & principem habent, bucolici carminis inuentorem exiſtimant; quod Virgilius quoque videtur ſenſiſſe, dum inquit,

Pan primus calamos cera coniungere plures
Inſtituit.

Sunt qui repertum opinentur eo tempore quo Xerxes Græciam inuaſit. Tunc enim in ſiluis & montibus, quibus ſe metu abdiderant, Lacones ruſtici inceperunt de Diana Caryatide à Laconiæ vico Caria ſic dicta verſus canere; cuius ſacra intermiſſa iam fuerant quæ à virginibus fieri conſueuerãt. Cõtrà aliqui longè antè aſſerũt: & quoniam lingua dumtaxat Dorica ſcriptum eſt, vel in Peloponneſo, vel in Sicilia inuẽtum confirmant. Quin immo Siculi vt Comœdiam, ſic etiam bucolicam ſibi vindicant, ſe-

cant, ferúntque Oreſtem è Scythia Dianæ ſignum ſecum deferentem in Siciliam tempeſtate fuiſſe delatum, & in pago quem Tyndaridem vocant, illud collocaſſe, nautiſque ſimul & paſtoribus conuocatis feſtum diem inſtituiſſe, quo Deæ laudes carminibus celebrarent; eandemq́ consuetudinem ruſticis hominibus deinde permanſiſſe. Alij produnt ante Hieronem, cùm inſula graui morbo laboraret, ad leniendam iram cæleſtium ludos fuiſſe per agros inſtitutos, quò liberioris & purioris aëris gratia ſeſe contulerant. Dianam verò poſtmodum Luam appellatam, quòd morbum luiſſet. Alij Syracuſis inteſtinis odiis pæne diuulſis, & à mutua cæde ſobole viduatis decretum fuiſſe, vt Dianæ numen tamquam huius mali cauſa placaretur: quam agreſtes homines donis & cantilenis mitigarunt, atque inde Lyam ἀπὸ τȣ̃ λύειν vocauerunt. Alij non Luam, ſed Phaſelim nominatam docent, atque hoc nomen in Siciliam ab Antiphemo importatum: quamquam ſignum illud Dianæ, quod attulit Oreſtes, hoc nomen habuiſſe legi apud nõnullos. Is porrò Antiphemus in Siciliam coloniam deduxit, ac Gelam vrbem ædificauit, & Dianæ ludos inſtituit, quam in Mopſi memoriam, cuius frequens fit in carmine paſtorali mentio, Phaſelim iuſsit appellari. Nam Mopſus à Lario Argiuo Antiphemi fratre in montoſam Colophoniorum regionem dux coloniæ miſſus oppidum illic condiderat, cui nomen Phaſelis impoſuerat. Verumtamen à peſtilentiæ ſedatione bucolicum carmen profectum videri poteſt ex his quæ victor aliis precabatur. Nam inter ſe

primùm

primùm certabant coronati, aut ſedentes, aut ſtantes, aut gregem ducentes cum pedo, & pera omnibus ſeminibus referta: tum victor victori panem, peram, vtrem auferebat (nam pro vaſis, capris, iuuencis certare poſterorum fuit opulentiæ) mox libatione facta Muſis ex vtere Syracuſas ingrediebatur, ciuiúmque limina & frugibus, & vino cum hoc cantu aſpergebat, δέξαι τὰν ἀγαθὰν τύχαν, δέξαι ὑγιείαν, τὰν φέρομεν παρὰ τοῦ θεοῦ, τὰν ἐκαλέσσατο τήνα. *Poſtmodum res in artem, & quæſtum tranſiit: dictíque ſunt* βουκολισταὶ, *ſiue ludiones, aut* λυδιασταί. *Inter quos ea tempeſtate Daphnis longè excelluit: cuius interitum paſtores veluti ſui principis funus magnificè honeſtarunt. Scripſit autem hoc carmine primus omnium Moſchus; quem longo pòſt interuallo ſecutus Theocritus Syracuſanus ſuperauit. Sed & Steſichorus Hymenæus primus fertur Eclogas ſcripſiſſe nactus materiam ex fabula Daphnidis Mercurij filij, quem oculis orbatum memorant ob violatam fidem quam Nymphæ dederat. Adeò res varia, & obſcura eſt, vt quid ſequamur incerti ſimus. Inter Latinos vnum tantùm Virgilium habemus, quem liceat imitari. Argumenta, & perſonæ ſumuntur in hoc genere ex agris & ſiluis; cui potiſſimum à paſtoribus nomen inditum eſt; cùm etiam aratores, vinitores, olitoréſque recipiat; quòd otio præ cæteris abundantes cantilenis operam dare commodiùs poſſint. Sanazarus piſcatores eduxit: quam rem aliqui minus probant. Genus enim hominum iſtud eſt malitioſum, & callidum, & confidens aſtutia: bucolico*

autem

Digitized by Google

autem carmine rudis, & agreſtis vita exprimitur. Atque à diuerſis generibus paſtionum diuerſa quoque nomina deducta ſunt. nam ποιμενικὰ ab ouibus, à capris αἰπόλια, à ſuibus συβώτια, & à bobus βουκολικὰ, quod animal quia maximum eſt, & paſtoribus vtiliſsimum, bucolicum carmen nomen eſt effectum commune & generale. Equorum verò mentionem Græci nullam fecere. Theocritus ſua carmina Idyllia diminutiuo nomine vel ob breuitatem, vel ob rei humilitatem, παρὰ τὰ εἴδη, vt volunt, καὶ τὰς ἰδέας ab imagine quam imitatio repræſentat, inſcripſit. At lectiſsima quæque, & maximè concinna ἐκλογαὶ appellantur. Materia multiplex, vota, gratulationes, laudationes, obtrectationes, altercationes, cohortationes, pollicitationes, conqueſtiones, gaudia, pompæ, cantus, hilaritates, ioci, & amores: omniáque videri debent ex agris nata, aut educata in agris. Inſtrumẽtum verò Muſicum à ſibilo Græci σύριγγα, ab hiatu Latini fiſtulam nominarunt; Panis inuẽtum; quæ aut ex arundine, aut ex cicuta fit. Cicutam dico fruticem, cuius caulem vacuum docent, aut qui leuiſsima opera poteſt vacuus fieri. Ac primò quidem vna dumtaxat canna conſtabat, mox altera adiuncta, tandem cera, vel limo ſeptem compactæ fuerunt magnitudine impares inter ſe in alæ ſimilitudinem formatæ, ſed proportione pares. quam poëta pulchrè deſcripſit:

Eſt mihi diſparibus ſeptem cõpacta cicutis
Fiſtula.

At verò cantio vel eſt μονοπρόσωπος cùm vnus cantat, vel reſpondens. quæ cantio reſpondens, ſi

Digitized by Google

certam habet legem carminum, & numerũ, ἀμοιϐαῖα nuncupatur (quamquam ἀμείϐεσθαι apud Homerum eſt ſimpliciter reſpondere) ſin legem nullam & numerum ſeruat, proprio nomine caret. Carmen autem hexametrum bucolici vſurparunt, quia narrationi aptiſſimum eſſet; nec ſatis ineptum actioni, ſi non inſurgat, & longiores orationis ambitus non requirat; ac præſertim cantilenis ſuis valde accommodatum. In quo illud maximè commendant, ſi prima & quarta ſedes aliqua parte orationis terminetur; maximè verò ſi dactylo pede finiatur: quale illud eſt,

Tityre paſcentes à flumine reiice capellas.

Quam legem Theocritus diligenter obſeruauit; Virgilius non ita ſecutus eſt. Nec puta alia verſuum genera licere admiſceri; quandoquidem à Virgilio nuſquam id factum reperias: & Theocritus ſolùm pentametrum hexametro, illudq́; & raro, & tantùm in paſtorum cantilenis adnexuit.

Quid Bucolica poëſis, & quæ eius, & quot partes ſint.

Cap. VIII.

E*RGO ſic rectè finietur Bucolica poëſis, ruſticarum actionum imitatio. In qua primùm velut in Comœdia ſpectanda ſunt Fabula, mores, ſententia, dictio; nam cantus qui fit ad fiſtulam, non ſemper adhibetur, niſi cùm paſtores cantantes inducuntur; & apparatus qui ex arboribus & ſiluis*

K *conſtrui-*

conſtruitur, nullo ferè ingenio & artificio poëtæ indiget. Atque in fingenda fabula eadem præcepta ſeruentur quæ ſuperiùs tradita ſunt, vt ſimplex & vna ſit, licet digreßiones admittat, ſicuti apud Virgilium Melibœus Tityri vicem extollens ſuam deplorat. Sed eam nonnulli exiſtimant ἀλληγορικῶς fingi oportere, vt aliud dicat, aliud intelligat, quemadmodum in Tityro Virgilium, eundémque in Corydone, & in Alexi Auguſtum intelligi volunt. quod ſæpe rectè, opportunè & ingenioſè fieri poteſt; ſed fieri ſemper debere negamus. Neque enim à ſummis illis poëtis, à quibus exempla petenda ſunt, hoc ſemper obſeruatum videmus; & ambitioſa nimis & religioſa præceptio eſt. Illud iam præceptum eſt, vt nomina rebus apta fingamus, aut à bonis auctoribus ficta mutuemur. De moribus, & ſententia dictum eſt alibi ſatis. Dictio pura erit, & demiſſa ſine ſententiarum acumine & grauitate, ſine verborum ſplendore & ornamentis: quæ humilibus rebus conueniat. Cuius dictionis ſimplicitas Doricæ linguæ propria videtur, ſicut Atticæ ſermonis elegantia. Virgilius tamen laudatam illam Theocriti ſimplicitatem aut noluit aſſequi, aut certè non potuit, ſeu quòd ingenio natus fuit ad grauiora, ſeu quòd Romanus ſermo tantam humilitatem ferre non poterat. Nam quandoque ſeſe attollit, atque inflat vehementius tum in rebus, tum in verbis, quamquam interdum aliqua cum præmunitione, vt

Sicelides Muſæ paulo maiora canamus.

& ſub-

& ſublimiora dicturus è Sileni perſona prudenter locutus eſt, qui reconditæ ſapientiæ Deus habebatur. Itaque in ſiluis grandiore ſono concinuit: & ruſticam tenuitatem apta grauitate ita quibuſdam temperaſſe videtur, vt Theocrito, cui ab omnibus primæ deferuntur, pulchriorem, & iucundiorem prædicet. Iam bucolicam neſcio qui in eclogas, tamquam actum in ſcenas partiuntur; nec pluribus quàm decem eclogis conſtare poſſe aiunt; quoniam is numerus ſcenarum vnicuique actui præſcriptus eſt. At iſte bucolicus actus quàm erit multiplex & deformis, ex tot variis & diſſimilibus actionibus compoſitus? Et magnos illos poëtas certum eſt ita ſcripſiſſe prout ſeſe offerebat occaſio. Ego duas partes huius poëmatis cōſtitui poſſe arbitror, Principium, & Narrationem. Nam in omni re aliquod debet eſſe principium, aut aliquid principij loco: reliqua narratione continebuntur, ni velis aliquid interdum in epilogi loco ponere.

De Melico poëmate, ſiue lyrico.

CAP. IX.

RESTAT *nobis vltimum genus poëticæ, quod Melicum, ſiue lyricum appellauimus. Nam licet melicū id dicatur, quod eſt ad cantilenas aptum (ſiquidem* μέλος *Græca vox, ex qua melicum deducitur, cantum ſignificat; & omnes poëtæ, quaſi cantores, ab hac vocis deductione melici vocati ſunt; immò etiam ars ipſa poëtica ex carminis ſuauitate*

Digitized by Google

dicta eſt melica) tamen quod ad fidium & tibiarum modulationem maximè aptum eſt, hoc præſertim nomine ſignatur. quale in primis dithyrambicorum & lyricorum carmen eſt. Tum etiam à lyræ præſtantia, cuius inuentionem ad Apollinem referunt, lyricum nomen effectum eſt commune, cuius ſignificatio erat proprior. Atque à cantu Græcè μέλος, ſiue ᾠδὴ; à Latinis carmen; & à rerum imagine εἰδη, vnde Idyllium; & à laudatione ac votis ὕμνος dicitur. Ac quidem primò iambicis verſibus & epicis conſtabat. nam hymnos epico carmine ab Orpheo & Homero ſcriptos legimus, qui ad citharam canebantur. ſed lyricus Alcman è canticis hexametros ſuſtulit: cúmque ſimplex eſſet, cœpit deinde maioris voluptatis & ſuauitatis gratia multiplici adeò diſsimilitudine numerorum, & conformatione pedum variari, vt infinitas propè formas induerit. Quas formas Grammatici pluribus verbis exponunt. Inuentum autem fuiſſe ad Deorum, Heroum, & virorum precationes & laudes celebrandum antea diximus: vnde Pindarus,

ἀναξιφόρμιγγες ὕμνοι
τίνα θεὸν, τίν' ἥρωα,
τίνα δ' ἄνδρα κελαδήσομεν;

quem imitatus Horatius,

Quem virum, aut heroa lyra, vel acri
Tibia ſumis celebrare Clio,
Quem Deum, cuius recinet iocoſa
Nomen imago?

verùm

verùm latius vires ſuas dilatando poſtmodum ad amores, compotationes, luſúſque defluxit. Hinc Horatius,

Muſa dedit fidibus diuos, pueroſque Deorum,
Et pugilem victorem, & equum certamine primum,
Et iuuenum curas, & libera vina referre.

Quid autem ipſe maximè poſſet, quídue potius ſequeretur, ſcribens ad Agrippam oſtendit,

Nos conuiuia, nos prœlia virginum
Sectis in iuuenes vnguibus acrium
Cantamus vacui, ſiue quid vrimur
Non præter ſolitum leues.

In vniuerſum quæcumque lyricis numeris colligari, & breui poëmate concludi poſſunt, videntur in lyricam materiam poſſe cadere.

An vlla ſit in lyrico imitatio: quótue lyrici poëmatis partes ſint.

Cap. X.

AT videtur quibuſdam nullam eſſe lyricam poëſim, quoniam in ea nulla eſt humanarum actionum imitatio: contrà aliis videtur ſatis illam imitari, dum hominum mores & affectus exprimit; & quamuis interdum vera pronuntiet, tamen in ſingularibus perſonis, non ſecus atque Epopœiam, & Tragœdiam, actiones effingere vniuer-

Digitized by Google

ſales. Sed rogo liceátne ſine imitatione vel poëtam chori perſonam gerere, vel chorũ poëtæ? aut rhythmo & cantu eundem chorum abſque imitatione vti? Nec præterea, ſi grauem aliquam actionem imitetur, à Tragœdia & Epopœia non differet; nec ſi humilem & iocoſam effingat, à Comœdia nihilo diſtabit. Nam vel hoc vno ab aliis diſtinguitur, quòd cum verſu cantum ſimul & ſaltationem adhibet: alia verò genera vel nullum motum & cantum habent, vt Epopœia, vel diuerſis in locis adhibent, vt Tragœdia, atque Comœdia. Tum modò ſolam poëtæ perſonam induit, quæ in Comœdia & Tragœdia nuſquam eſt; modò alienas tantùm habet, quod Epopœiæ non licet; modò & poëtæ & aliorum perſonas, quemadmodum epopœia, complectitur. Ac quoniam ad laudationes & amplificationes quæſita eſt, amátque hilaritatem atque licentiam, digreſſiones illi & plures & liberiores conceduntur. Exemplo Pindarus eſſe poteſt, qui in amœniora ſæpe loca vagatur: Quare dictionem pingit & expolit, ac verborum & ſententiarum leporibus aſpergit, multíſque ornamentis, & coloribus illuſtrat. Ceterùm principia habet libera, deducítque vnde vult, producítque vt lubet, ac ſuo arbitratu corripit. Pindarus ferè ſemper in ſuis canticis præludit, & ſæpe ſatis longo principio vtitur, & interdum altius initia repetit: non tam frequens eſt in exordiis Horatius, quæ etiam breuiora componit. Quidam aiunt non ſingulorum canticorum facienda initia, ſed totius operis: quod probant

bant

bant Horatij exemplo, qui ceteris odis illam præpoſuit,

Mæcenas atauis edite regibus.

At quæſo illa,

Quem virum, aut heroa, lyra, vel acri,

&

Deſcende cælo, & dic agè tibia.

(ne longior ſim multitudine exemplorum) nónne ſuis initiis conſtant? Mox ſingula per ſe cantica ſingula poëtæ opera efficiũt: aut quem numerum canticorum illi præſcripſeris? aut quam inter illa ſimilitudinem ſeruare iuſſeris? Verùm Horatius cùm multa ſimul cantica congregaſſet, primam illam oden quaſi prologum præpoſuit, & illa,

Exegi monumentum ære perennius,

quaſi exodo libros concluſit. Idémque poſtea rogatus ab Auguſto prioribus tribus libris quartum adiecit, atque Epodon appellauit, quoniam poſt alias protuliſſet. Nam Epodos id eſt, quod poſt alias cantilenas & hymnos accinitur. At verò Narratio, quam ἐπαγγελίαν vocant, nulla lege prohibetur ne res geſtas multorum annorum complectatur: verùm eo laudabilior fuerit, quo res breuius perſtrinxerit, & ornauerit copioſius. Illa quoque magna virtus eſt narrationis, vim rerum, & canentis affectum exprimere. Poſtremò multa ſententiarum copia augeri, varijs verborum floribus illuſtrari, multis rerum ornamentis veſtiri debet.

Digitized by Google

De Choro lyrico.

Cap. XI.

QVOD *carmen in aliqua celebritate vel communi, vel priuata ad lyram canebatur à choro, qui è quinquaginta iuuenibus ingenuis conſtabat; & in Cereris ſacris è feminis, in Iunonis è matronis, in ludis ſecularibus è virginibus & pueris: illas caſtas, hos lectos vocauit Horatius. Donabatur autem tauro; vnde lyrici poëtæ* ταυροφάγοι *appellati ſunt. Sed hoc nomine Dithyrambicos ſolùm appellari volunt nonnulli; iuuencam verò lyrico victori fuiſſe propoſitam, quæ & immolabatur. Subinde chorus ſaltando ingrediebatur, interdúmque reuerſus egrediebatur; deinde in faueam ſeſe referens orbem repetebat; poſtremò exodium canens abibat. Aliter apud Græcos; primùm à dextera ad ſiniſtram ſaltabat, imitatus ſupremi cæli reuolutionem, quod ab oriente in occidentem conuertitur: quæ ſaltatio à Græcis* στροφὴ *dicta eſt, nos appellemus conuerſionem: tum à ſiniſtra in dexteram reuertebatur, ſicut reliquorum ſiderum orbes ab occidente in orientem diſsimili motu atque ſupremum illud cælum conuoluuntur;* ἀντίστροφον *Græci vocant, nos reuerſionem; quæ totidem verſibus, iiſdémque quot quibúſque ſtrophe conficiebatur: poſtremo ſtabat. hæc quies* ἐπῳδὸς *fuit nominata, aliâ verſuum genera, quàm ſtrophe, & plura, vel pauciora recipiens: qua quiete*

firmitas

firmitas terræ notabatur. Ea enim in media mundi ſede collocata non mouetur. Quòd ſi ode plures conuerſiones atque Epodos habuiſſet, ſequentes præcedentium rationem ſeruare tenebantur. Non igitur poëta lyricus agentem quemquam inducit, ſed tantùm choro perſonam ſuam imponit.

De Dithyrambico.

Cap. XII.

AC ſanè lyrici poëmatis plura genera traduntur, Hymni, qui in Deorum laudes ad aras canebantur, Pæanes, & ipſi Diis dicati in communi lætitia, & gratulatione ob victoriam partam in prælio; Epinicia, quibus victores in certaminibus celebrabãtur, cuiuſmodi ſunt Pindari omnia; Epipompeutica, quæ in pompis cantari ſolebant, quale eſt carmen ſeculare; Scholia, quæ in conuiuiis lauro vel myrto coronati cantitabant, virorum fortium laudes, & communes ſententias habentia, quibus ad virtutem alios inflammarent: ne alia genera commemorem, quæ ſub melicam rationem ab aliis coguntur. Ad quam etiam Dithyrambicum referrem, niſi Cicero ſeparaſſet: cuius tamen naturam inueſtigare difficilius eſt, quia nullum eius extat neque exemplum, neque præceptum. miror'q́; eum qui negat Latinos hoc genus habuiſſe, quod Cicero ſcripſit magis tractatum à Latinis. Ait tamen Tzetzes Dithyrambicos eoſdem eſſe cum lyricis, verùm aliquanto & rebus & verbis grandio-

 res; &

Digitized by Google

res; & à Baccho nomen deſumpſiſſe, cuius facta & mores imitabantur: ſiquidem ille bis natus, ſemel è Semele, iterum ex femore Iouis, quaſi δὶς θύρας ἀμείβων, *vel* ἅμα ἰὼν, *aut à Nympharum acclamatione parturienti Iouis coxa* λῦθι ῥάμμα *ſolue ſuturam, mutata liquida,* διθύραμβος *dictus eſt. Horum carmen multiplex & varium fuit, numerúſque pro libidine incertus, ſine vlla conuerſione, non abſimilis à numero Scholiorum, & Paeanum. Quapropter illos lege ſolutos appellarunt. Dictio verò grauis, exultans, tumida, plena Bacchò, & in componendis vocibus, producendíſque ſententiis audax, iactans ampullas, & ſeſquipedalia verba. Idcirco audacem dithyrambum Horatius, &* μιξοβόαν *Aeſchylus vocauit. Hoc carmen chorus Bacchum motu & cantu imitatus ad tibias canebat: quippe quæ imitationi aptiſſimæ eſſent, quæq; acriorem ſonum & vehementiorem funderent. Motus enim erat Phrygius vi ſua concitatiſſimus, bacchantum maximè proprius; qui furore quodã in diuerſa rapiebantur: Polyxenúmque tentaſſe* τῇ δωριςὶ *harmonia Dithyrambum accõmodare, raptumq; ab eius natura in* φρυγιςὶ *refert Ariſtoteles. Quam ſaltationem à Corinthiis primum inuẽtam & inſtitutam fuiſſe Pindarus teſtatur illis verbis loquens de Corintho,*

Ταὶ διονύσου πόθεν ἐξέφαναν
Σὺν βοηλάτᾳ χάριτες
Διθυράμβῳ.

Agentem verò boues Dithyrambum appellat, quo-

Digitized by Google

niam præmium quod Dithyrambis dabatur, bos erat; quamquam aliqui tripoda fuiſſe affirmant. In hoc genere Ion Chius, cuius nomine dialogum inſcripſit Plato, plurimum ſe exercuit: verùm eius verſus vt ambitioſos Ariſtophanes carpit. Hæc habui quæ de Dithyrambico dicerem. reliqua genera poëtices quæ alij recenſent, prudens omitto: quoniam aut nullis imitandi præceptionibus continentur, aut illis quæ traditæ ſunt rectè conformari poſſunt: & qui prima, & difficiliora genera didicerit, reliqua minus difficilia, aut ſimilia commodè, & ſine periculo perſequetur.

FINIS.

Digitized by Google

HENDECASYLLABUM DAMASI HEYMANNI AD LECTORES.

HVC, *quotquot pariter ſeueriores*
Muſarum colitis choros ſacrarum,
Et quotquot petitis ſuauiora,
Parnaßi iuga montis experiri,
Aut pulchrè Tragico indui cothurno,
Aut ſocco decorarier reiecto:
Candore hunc legite inclyto libellum
Quem dat Muſa viri magis benigna:
Qui quo plus ſtudio beatiori
Fructus afferat, hoc magis decebit
Cunctis carior eſſe, gratiórque.

Digitized by Google

Approbatio.

Libellus iſte De poëtica tractans à me infrà ſcripto perlectus fuit, neque in eo quicquam deprehendi quod eum euulgari prohibeat: quod atteſtor

Walterus vander Steeghen S. Theol. Licentiatus, & Eccleſiæ Antuerpienſis Canonicus, ad librorum examen deputatus.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

BL. 1254

Digitized by Google

Digitized by Google